

MASTEROPPGAVE

Støy og likeverdskunst.

Ett forslag til tenking rundt småbarnspedagogiske praksiser og kjønnsopplevelse utenom det vanlige.

Berit Melgårdsbakken
Kandidatnummer 161109

17.08.2020

Masterstudium i barnehagepedagogikk og småbarnsvitenskap (0-3 år)
Avdeling for lærerutdanning



Kjære Informant 1 og Informant 2!

Det kjennes rart å ikke skrive navnene deres, men det kan jeg ikke, for jeg har lovet dere å ikke røpe hvem dere er. Å finne på noen andre navn å kalle dere har ikke vært aktuelt, for jeg vet at navnene deres betyr mye for dere.

Nå er det cirka ett år siden vi møttes. Da intervjuet jeg dere, en og en. Jeg ville snakke med dere slik at dere kunne fortelle meg hvordan dere, som har det jeg i studien kaller en kjønnsopplevelse utenom det vanlige, hadde det i barnehagen.

Som dere kanskje husker, tok jeg opp intervjuene med lydopptaker. Etter at vi snakket sammen hørte jeg på lydopptakene mange ganger, for å få skrevet det slik at de skrevne ordene skulle bli mest mulig likt det dere sa. Etter det, slettet jeg opptakene. Selv om lydopptakene ble slettet, har jeg hele tiden hørt stemmene deres når jeg igjen og igjen og igjen og igjen har lest sitatene fra samtalene våre.

uten dere hadde ikke denne studien blitt til. Kan hende høres det litt rart ut for dere når jeg sier at dette har vi gjort sammen, men det er slik det føles for meg.

TUSEN TAKK!

Vinstra/Halden august 2020

Berit

PS!

Jeg tar ansvaret for alt som står her, altså. Vi er ikke sammen om det!

Sammendrag

Som barnehagelærer har jeg sett at de yngste barna i barnehagen på ulike måter kommuniserer om kjønn. Samtidig har jeg som barnehagelærer med interesse for kjønnsstatikk, ofte opplevd at spørsmål vedrørende kjønn ikke anses som relevante i småbarnspedagogiske praksiser. Jeg har også opplevd at å rette fokus mot mangfold i forhold til barns kjønnsopplevelse (hvilket kjønn et barn opplever seg som uavhengig av hva de ble bestemt som ved fødsel) både provoserer og latterliggjøres, men også vekker nysgjerrighet blant andre barnehageansatte. Basert på forskning, rapporter og litteratur er det å anta at det norske samfunnet er preget av cismativitet. De småbarnspedagogiske praksisene inkludert, da disse er *en* del av et hele. Det cismative er kort fortalt forventningen om at barn født med vulva *er* jenter og barn med penis *er* gutter. Cismativitet må tenkes som *samfunnsstruktur*. Studiens formål er derfor å finne ut hvordan rommet for kjønnsopplevelse kan utvides i småbarnspedagogiske praksiser. Studiens empiriske materiale er hovedsakelig intervjuer med to barn, som fra før/i barnehagealder hadde en kjønnsopplevelse som var annerledes enn det forventede ut fra kjønnskategorien de ble plassert i ved fødsel. Den teoretiske rammen og studiens metodologiske fundament, er Rancières teori om frigjøring. I denne teorien er frigjøring ikke et mål, men *utgangspunktet*. I studien settes empiri og teori i spill, for å skrive fram nye forslag til tenking og handling i subjektive møter mellom borgere på småbarnsavdelinger. Studiens viktigste bidrag er synliggjøring av små barns kraft; hvordan de ved å invitere andre borgere til likeverdshandlinger har påvirket og endret rommet for kjønnsopplevelse. Forståelsen for viktigheten av at barn deltar i forskning, har vokst fram i arbeidet med den andre tematikken. Dette gis derfor plass i studien fordi det henger sammen med hovedtematikken. Studien peker også på barnehagelærernes ansvar for å ivareta de etiske og juridiske forpliktelsene de har for barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige, og ansvaret de som profesjonsutøvere har for å synliggjøre et mangfold av kjønnsopplevelser som til vanlig sjelden vises.

Abstract

As a kindergarten teacher, I have seen that the youngest children in the kindergarten communicate in different ways about gender. At the same time, as a kindergarten teacher with an interest in gender issues, I have often experienced that questions regarding gender are not considered relevant in early childhood pedagogical practices (children 0-3 years old). I have also experienced that focusing on diversity in relation to children's gender experience (regardless of the gender they were assigned at birth) is both provocative and ridiculed, but also awakens curiosity among other kindergarten employees. Based on research, reports and literature it is to be assumed that the Norwegian society is characterized by cisnormativity. The early childhood pedagogical practices included, as these are part of a whole. Cisnormativity is, in short, the expectation that children born with vulvas are girls and children with penises are boys. Cisnormativity must be thought of as a structure of society. The purpose of the study is therefore to find out how the space for gender experience can be expanded in early childhood pedagogical practices. The empirical material of the study is mainly interviews with two children, who before / in the kindergarten age had a gender experience that was different than expected based on the gender category they were placed in at birth. The theoretical framework and the methodological foundation of the study is Rancière's theory of emancipation. In this theory, emancipation is not the goal, but the starting point. In the study, empirics and theory are put into play, to find new proposals for thinking and acting in subjective meetings between citizens in young children's wards in kindergarten. The most important contribution of the study is the visualization of the power of young children; how they, by inviting other citizens to acts of equality, have influenced and changed the space for gender experience. The understanding of the importance of children participating in research has grown in the work on the other topic. This is therefore given a place in the study, because it is related to the main theme. The study also points to the kindergarten teachers' responsibility to take care of the ethical and legal obligations they have for children with a gender experience out of the ordinary, and the responsibility they have as professionals to make visible a variety of gender experiences that are otherwise hardly shown.

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING	8
Studiens drivkrefter.....	8
Kontekst.....	11
Tidligere forskning.....	16
Historisk overblikk på kjønnsprosmål i barnehagepedagogikken	18
Barnehagelærerens ansvar.....	19
Studiens begrunnelse.....	19
Metodologisk og teoretisk inngang.....	20
Kunnskapskonstruksjon.....	23
Begrepsavklaring	24
Studiens oppbygning.....	24
METODOLOGI; produksjonen.....	26
Vågestykket	26
Intervju	29
Intervjuforberedelser	30
Informantene.....	31
Fortellingene	34
Gjennomføring	34
Bruk av artefakter under intervjuene.....	36
Transkriberingsprosessen.....	38
Analyse	39
Vitenskapsteoretisk ståsted	41
DEN TEORETISKE SCENEN SETTES	43
Kjernebegrep	43
Samfunnsordenen	43
Frigjøring og likeverd.....	45
Subjektivisering.....	46
Distribusjon av det sansbare	49
Visuell vanlighet	51
PENETRASJONEN	53
Indre strid	53
Ett roms ulike romslighet	54
Barn som forklarer(e).....	56
Forklaringsøyeblikk som forutsetning.....	57
Du trenger ikke å forstå.....	58

Kompleksitet som smerte(r).....	59
<i>Sveis</i> som tale	59
Midlertidig kvelning?	60
Når opplevelsen bare blir borte	61
Lyden av likeverd	63
Singular frigjøring?	64
Artefaktens kraft	66
Jenteklær og gutteklær	66
Lek som forskyvning	68
Penetreringens energiske potensiale	70
GJENKLINGEN	72
Krav om forståelse	72
Barns deltakelse (i forskning)	73
Ordene(n)	75
Begrepet kjønnsopplevelse (utenom det vanlige)	76
Kjønnsbekreftende (be)handling; født i feil kropp?	76
Støyens ulike styrkegrader	77
Uvanlige kropp; barn med interkjønn	79
Kjønnsopplevelser og grad av radikalitet	80
Krever frigjøring en taleberettiget?	81
Artefaktens rom(s)lighet	82
Visuell vanlighet og subjektive møter	84
Aldersanakronisme	85
Ungdoms kjønnskifteønsker og småbarnspedagogikk	86
Hva er frihet?	87
Ferdig frigjort?	88
Retten til subjektivering	89
Neglelakk som politikk	91
Barnehagelæreren som profesjonsutøver	93
Dissensus; å fri seg fra erfaring?	94
Foreldresamarbeid	95
Barnehagen som arena for utprøving	96
REGISSØRENS AVSLUTTENDE TANKER	98

Berit: «Du sier at for å akseptere er det viktig at barna får ha på seg det de vil. Er det andre ting barnehagelærerne kan gjøre?

Informant 1: «**Jeg vet ikke helt. Det bare liksom bare. De må få lov til å være dem de vil være, og de må akseptere det, liksom.»**

INNLEDNING

Jeg står på en togstasjon et sted i Norge. Det er masse mennesker, masse lyd, masse farger..... Jeg ser og hører likevel bare ett menneske. Som jeg forsøker å ikke se på. Å høre er mindre avslørende-. Mennesket ser ut som en dame. Og en mann. Stemmen som snakker engelsk. Dame? Vet ikke. Dette mennesket har ingenting med meg å gjøre, bortsett fra at vi begge befinner oss på samme sted akkurat nå. Dame? Mann? Toget med mennesket om bord går. Jeg forlater stasjonen. Kroppen dame? Eller? Stemmen dame? Men ansiktet mann. Skjegg er mann. Men?

Jeg husker fremdeles min egen forvirring. Hvorfor jeg befant meg på stasjonen, har jeg ingen formening om.

Studiens drivkrefter

Helt siden jeg var barn, har jeg vært opptatt av kjønnsspørsmål. Hva jeg har interessert meg for innen dette feltet, har variert. Kan hende var det hendelsen på stasjonen som gjorde at jeg mange år senere fattet interesse for cisnormativitet? Uten at jeg, naturlig nok, vet noe om dette menneskets kjønnsopplevelse. Det jeg så, var *uttrykket*. Cisnormativitet er antakelsen om at mennesker er ciskjønnede, det vil si at de identifiserer seg med det kjønn de ble tildelt ved fødsel. I dette ligger også antakelsen om at alle tilhører en kjønnskategori og føler seg som ett (av) kjønn(ene) (Killermann, 2013); *tokjønnsmodellen*. Begrepet cis kommer fra latin, og betyr «på samme side». Slik jeg forstår det, viser det til normen, det *vanlige*. Begrepet ble konstruert for å vise at man tar tokjønnsmodellen for gitt. Killerman sier at begrepet viser usynligheten av ikke-ciskjønned identitet. For egen regning vil jeg legge til at jeg også leser begrepet som en synliggjøring av det vi *tar* for gitt, tokjønnsmodellen, og som derfor blir så vanlig at vi ikke ser det. Begrepet rommer slik jeg ser det derfor to forskjellige typer usynlighet.

Er opplevelse av kjønn relevant i småbarnspedagogikken? Er de yngste barnehagebarna opptatt av dette? Før denne studien var mitt svar på dette, basert på egne erfaringer som pedagogisk leder på småbarnsavdelinger, at *noen* av småbarna iallfall er det. Jeg har jevnlig opplevd at barn som snakker verbalspråk er opptatt av om de selv, andre barn og voksne er jenter, gutter, damer eller menn. Og jeg har hørt småbarn diskutere personers kjønn med hverandre. Barna snakker om og studerer genetaler; sier «guttetiss» og «jentetiss». De snakker om jentefarger og guttefarger. Noen episoder husker jeg spesielt godt: En flokk barn sto og

studerte bildet av alle barn og voksne på avdelingen de gikk på, og et barn på litt under 2 år pekte på hvert bilde og sa «Kaja jente. Amina jente. Jonas gutt...» Barnet plasserte alle på bildet i den kjønnskategorien de var plassert i ved fødsel. En annen gang ryddet jeg utkledningsklær sammen med to barn (begge 2 år). Vi ble alle tre fascinert av en kjole. Jeg spurte barna hvem de trodde hadde tatt med kjolen til barnehagen. Jeg foreslo først en kvinnelig ansatt, så en mannlig, «Erik». Da protesterte det ene barnet: «*Nei. Det går ikke an!*». Jeg spurte hva som ikke gikk an. Barnet svarte «*Erik ikke dame!*». Dette til tross opplever jeg at mange synes å mene at denne typen kjønnsstatistikk er irrelevant, eller til og med skadelig for barnehagebarn generelt, og småbarn spesielt. Dette baserer jeg på egne erfaringer fra arbeid i barnehage, men også fra debatter i norsk offentlighet. Det hevdes at barn er for små (unge) til å bry seg om og/eller forstå slik tematikk:

Barnehageansatt: «...men jeg føler at det ikke har så mye i barnehagen å gjøre. Altså, de (barna, min anmerking) har ikke kommet dit. Tror jeg. Spesielt småbarn.»

Sitatet over er fra en samtale jeg tok del i om kjønnsopplevelse. Lignende argumenter har også vært brukt i offentligheten. Etter at Miljøpartiet de grønne høsten 2019 fremmet forslag til Stortinget om en «aktiv regnbuepolitikk for å styrke kjønns- og seksualitetsmangfold» (Stortinget, 2019) blusset debatten om kjønns mangfold opp. Følgende er et debattinnlegg fra avisen VG:

«De som fronter den radikale kjønnsagendaen i Norge, får store summer i statsstøtte. De har adgang til skoler, barnehager og helsevesen, utdanningsinstitusjoner, barnevern og politi, blant annet gjennom undervisningsopplegg som «Rosa Kompetanse», «Restart» og «Trygg i eget uttrykk». All forskningsbasert kunnskap om biologi blir satt til side, og følelser rundt kjønn er det eneste som teller. Ved bruk av såkalt «normkritikk» vil man oppløse biologiske fakta. Denne type undervisning skaper stor usikkerhet hos våre barn og unge, særlig hos de mest utsatte og sårbare.» (Bruset et al., 2019)

Begge sitatene over er det voksne mennesker som står bak. Men *barna selv* har som beskrevet vist meg noe annet. Når jeg i studien skriver «barnet/a dette gjelder» kan det se ut som småbarn har en klar bevissthet om at de har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Jeg tror at det per nå ikke er noen gitt å si hvordan dette forholder seg. Det er temmelig sikkert ulikt fra barn til barn. Det er også ulikt for barna som er informanter i denne studien. Informant 1s historie starter før hun var tre år. Hun tidfester det ved å fortelle at hun i tiden før treårsdagen

sin veldig sterkt ønsket seg en askepottkjole. Hennes foreldre har sagt at de skjønnte at hun kjente seg som jente fra før hun var et år. Informant 2 klarer ikke å tidfeste nøyaktig hvor gammel han var da opplevelsen av at han var gutt startet, men han forteller historier fra da han gikk i barnehagen.

Som barnehagelærer med interesse for kjønsspørsmål generelt, og de siste årene cisnormativitet spesielt, opplever jeg sterkt kategorisert å møtes med nysgjerrighet, irritasjon eller latterliggjøring når jeg bringer slik tematikk til torgs. Provokasjon og frustrasjon som jeg påfører andre og selv opplever, er noen av drivkreftene i dette forskningsarbeidet. Det er også gjeldende rammeplans inkludering av kjønnsopplevelse (kjønnsidentitet) i arbeidet med likeverd og likestilling (Kunnskapsdepartementet, 2017). Fra å ha vært det jeg har ansett som en etisk forpliktelse å ivareta i mine praksiser, har det endret status til å være tatt inn i et av de viktigste styringsdokumentene som regulerer barnehagedriften.

Arbeidstittlen på studien var i starten «Cisnormativitet i småbarnspedagogiske praksiser», fordi mine egne erfaringer som barnehagelærer tilsa at praksisene var preget av nettopp cisnormativitet. Jeg lurte på hvordan barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige har det på småbarnsavdelingene. Jeg har valgt å bruke begrepet *kjønnsopplevelse*. Jeg forklarer begrepet her, men kommer tilbake til det i studiens siste kapittel, da jeg anser at det er behov for å diskutere det mer. Begrepet *kjønnsopplevelse* bruker jeg om barnas opplevelse av *egent* kjønn, ikke deres generelle opplevelse/forståelse av kjønn. Jeg velger derfor også å hovedsakelig bruke betegnelsen *kjønnsopplevelse* i *entall*. Til vanlig brukes gjerne begrepet *kjønnsidentitet*. Personlig opplever jeg at det ligger en problematisk fasthet i dette begrepet; som at identitet er noe man *har*, noe konstant. Dette mener jeg harmonerer med det Rancièr skriver om identitet:

«In relation to this question whether it means that the people have to be thought as a whole, I would say that precisely you don't have, on the one side, the individual and, on the other side, the community, but politics is about the constriction of collective subjects. At the same time, those collective subjects are not subjects defined by an identity. Instead, they are defined by the kind of reconfiguration of the given world they can create.» (2016a, s. 125)

Rancièr's teori om frigjøring er, som jeg vil komme tilbake til, studiens teoretiske og metodologiske fundament. I forbindelse med begrepet *kjønnsopplevelse*, vil jeg også bruke ordet *vanlig*. Det gjør jeg fordi det er enkelt å forstå. Det skal ikke leses inn noe normativt i

begrepet, som at «vanlig er bra». Det handler om kvantitet: de fleste finner seg til rette i det kjønnet de ble tildelt ved fødsel (Bufdir, 2019). De fleste, men *ikke alle*.

Jeg har et håp om å forstyrre tenking/praksis om kjønn for å åpne et mulighetsrom som bryter med det cisnormative. Det handler om et politisk ønske om å skrive fram *ett* forslag til hvordan det kan tenkes rundt spørsmål om de yngste barnehagebarna og kjønnsopplevelse. Og, det handler om det som kjennes som en etisk forpliktelse til å gå inn i tematikker som få/ingen andre i norsk sammenheng har rettet fokus mot. Studiens forskningsspørsmål er følgende: **Hvordan kan rommet for kjønnsopplevelse utvides i de småbarnspedagogiske praksisene?** Studien utspiller seg i en norsk sammenheng. Konteksten presenteres på de neste sidene.

Kontekst

Ved fødsel plasseres alle barn i én av to tilgjengelige kategorier. Sykehuset underretter skatteetaten om fødselen, opplyser om kjønn, og barnet får deretter et fødselsnummer der siffer nummer 9 er kjønnsangivelse (Skatteetaten, 2020).

Men noen som ved fødsel ble bestemt som gutter, opplever seg som jenter. Andre ble bestemt som jenter, men opplever seg som gutter. Noen kjenner seg noen ganger som jente, andre ganger som gutt. Enkelte vil ikke kjønnskategoriseres. Det jeg her har listet opp, er ikke uttømmende, men viser noe om at det er mange måter å oppleve eget kjønn på. I Norge i dag vet vi ikke sikkert hvor mange som har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Det finnes ikke tall hverken for barne- eller voksenbefolkningen (Bufdir, 2019).

Før et barn blir født, råder det en forventning om at det ved fødsel har en klar biologisk tilhørighet i en av de to kjønnskategoriene. Plasseringen foretas altså rett etter fødsel, som oftest på grunnlag av ytre fysiske kjennetegn, genitalier. Dersom de ytre kjønnsorganene ikke er kjønnstypiske, blir det foretatt videre utredninger. På bakgrunn av dette foretas kjønnsplasseringen. Det verserer ulike tall om hvor mange barn dette gjelder. Rapporten «Livssituasjonen for personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling i Norge» sier at det gjelder fra 10-20 barn per år (Feragen, Heggeli & Wæhre, 2019). «Free and equal», FNs globale kampanje mot homofobi og transfobi, sier at det gjelder 0,05- 1,7 % av alle nyfødte barn i verden (2020). Det vil da være snakk om 27- 936 norske barn per år basert på fødselstall fra 2018 (Statistisk sentralbyrå, 2019b). Dersom kjønn fremdeles er uklart etter utredning, blir barna likevel plassert i en kjønnskategori, men med merknader som for

eksempel «kromosomfeil» eller «forstyrrelse i seksuell utvikling» (Esben Esther Pirelli Benestad, personlig kommunikasjon 21.03.2020). Dette må forstås som at det i Norge anses som en rettighet å være kjønnsklassifisert.

Om lag ett år etter fødsel begynner storparten av småbarn i barnehage, og blir en del av de småbarnpedagogiske praksisene. 83,5 % av norske barn i alderen 1-2 år går i barnehage, 97,1 % av 3-5åringene. Småbarnspedagogikken innebefatter barna fra 0-3 år. 96 098 ansatte (Statistisk sentralbyrå, 2019a) har ansvar for at alle barnehagebarna får et tilbud som er i tråd med styringsverkene som regulerer virksomheten. Småbarnspedagogikken er regulert av de samme politisk bestemte lover og retningslinjer som den øvrige barnehagepedagogikken. Dette gjelder også det som omhandler kjønn. Jeg vil nå presentere gjeldende lov- og styringsverk, for å vise den juridiske rammen som forplikter barnehagelærerne og gir småbarna rettigheter i spørsmål vedrørende kjønnsopplevelse.

I Rammeplan for barnehage som kom i 2017, ble seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk for første gang tatt inn som faktorer knyttet til at barnehagen skal fremme likeverd og likestilling (Kunnskapsdepartementet, 2017). Rammeplanen slår også fast at barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering. Når jeg skriver om barn som har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige, handler det i hovedsak om det rammeplanen omtaler som kjønnsidentitet. Identitet er også begrepet som brukes i FNs barnekonvensjon (1989), som rammeplanen bygger på. Artikkel 2 i Barnekonvensjonen fastslår at barn ikke skal diskrimineres (1989). Kjønnsopplevelse nevnes ikke eksplisitt, men FNs barnekomite har uttalt at også slik diskriminering er i strid med konvensjonen (Egeland, 2016). I barnekonvensjonen slås barnets rett til å bevare sin identitet fast i artikkel 8. Det slås også fast at hvis barnet fratras sin identitet, skal barnet få bistand og beskyttelse slik at denne identiteten hurtig kan gjenopprettes. Om et barns kjønnsidentitet (opplevelse) kan fratras barnet, tenker jeg handler om hvordan å frata defineres. Denne paragrafen gir slik sett rom for tolking. Artikkel 12 gir barn som er i stand til det rett til å danne egne synspunkter, fritt å gi uttrykk for disse i forhold som vedrører barnet. Synspunktene skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet (Barnekonvensjonen, 1989). *Alder og modenhet* anser jeg for å alltid være kritiske begreper i småbarnspedagogikken, noe jeg flere ganger vil komme tilbake til.

I tillegg til lover og retningslinjer som handler bare om barn, er også generelle styringsverk viktige i forhold til det å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Transvestitt, å leve

som/ønske å leve som et annet kjønn enn det man ble definert som ved fødsel, ble fjernet som sykdomsdiagnose i 2010 (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016). For bare ti år siden ble man altså regnet som *syk* hvis man ikke fant seg til rette i den kjønnskategorien man var plassert i. I 2014 trådte Lov om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i kraft. Inntil for seks år siden var det med andre ord lov, rent juridisk, å diskriminere på grunnlag av kjønnsopplevelse. Norge fikk 01.01.2018 ny likestillings- og diskrimineringslov (2017). Denne loven samler fire eldre lover som var knyttet til ulike diskrimineringsgrunnlag, deriblant nevnte lov fra 2014.

Kjønnsopplevelse behandles spesifikt i *Trygghet, mangfold, åpenhet. Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020*. I planen hevdes følgende:

«Kjønn er en av de sterkeste identitetsmarkørene vi har, og antakelsen om at alle er mann eller kvinne, og at alle har det kjønn de fikk tildelt ved fødselen, kan oppleves som svært belastende for mange personer som har en annen kjønnsidentitet enn majoritetsbefolkningen. Vi mangler fortsatt kunnskap om levekår og utfordringer for denne gruppen» (2016, s. 48)

Det er viktig å merke seg at diskrimineringsloven for *barn* ikke gjelder i personlige forhold, fordi de ikke er myndige. Viss foresatte tar avgjørelser på barnets vegne som barnet opplever diskriminerende, er det ikke omfattet av loven. Det kan i denne sammenheng handle om foresatte som, direkte eller mer implisitt, hindrer barnet i å leve slik det ønsker i forhold til kjønnsopplevelse og/eller uttrykk.

Foresattes valg aktualiseres ikke minst i forhold til barn som er født med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling; barn med interkjønn. Dette er barn som, beskrevet innledningsvis, ikke har kroppslige kjennetegn som gjør at de «klart» lar seg kategorisere som ett av de to tilgjengelige kjønnene. Det har vært rettet sterk kritikk mot at barn har blitt utsatt for kjønnskorrigerende behandling fordi de har hatt en usikker kjønnsstilhørighet (Garland, Samuelsen & Travis, 2019). Medlem av FNs barnekomité, jusprofessor Kirsten Sandberg, sier i et intervju følgende:

«Barnekomiteen og andre menneskerettighetsorganer ønsker at det ikke skal foretas inngrep med mindre det er strengt nødvendig av medisinske grunner. Men det er uklart hva som ligger i begrepet medisinsk nødvendig i forhold til begrepet psykososialt nødvendig og kosmetisk nødvendig» (Frøjd, 2017)

Jeg har forsøkt, uten å lykkes, å finne ut hvordan praksisen er i Norge i dag. Pirelli Benestad sier at deres kliniske inntrykk er at dette er et kirurgisk tema det ikke gjerne snakkes om (personlig kommunikasjon 21.03.2020). Jeg velger derfor å vise til en rapport bestilt av Bufdir, som omhandler lovgivning i forhold til personer med interkjønn i Norge. Denne har følgende hovedanbefalinger til den Norske staten:

- «1. Defer non-therapeutic medical interventions on intersex children until the individual concerned is old enough to participate in the decision.
2. Meaningful incorporation of intersex within anti-discrimination, hate crime and hateful speech legislation by including references to ‘sex characteristics’.
3. Flexible gender recognition systems rather than introduction of a third sex category.» (2019)

For noen småbarn vil avgjørelser om kirurgi allerede være gjort når barna starter i barnehagen, men ikke for alle. Dette er en grunn til at det er viktig for barnehagelærere å vite noe om denne tematikken. Moment knyttet til barn med interkjønn, vil bli analysert og drøftet senere i studien. Det er i forbindelse med barn med interkjønn viktig å merke seg at Stortinget 14.april 2016 sa nei til å innføre et tredje kjønn (NRK, 2016). Dette kan tolkes til å være i tråd med rådene som senere ble gitt i rapporten fra 2019. Men, det kan også leses som at den lovgivende, bevilgende og kontrollerende statsmakten ikke ønsket å rokke ved kjønnsmodellen.

FN følger med på hvordan medlemslandene forholder seg til en rekke spørsmål knyttet til barns rettigheter etter barnekonvensjonen, blant annet knyttet til tematikk som redegjort for i forrige avsnitt. Hvert femte år må Norge rapportere til FNs komite for barnets rettigheter (2018). Rapporteringen gjøres på bakgrunn av hva FN etterspør innen barnekonvensjonen (2020). I tillegg mottar også FN tilleggsrapporter. I 2017 rapporterte både Barneombudet (2017) og Forum for barnekonvensjonen (Forum for barnekonvensjonen, 2017a, b).

Organisasjonen leverte 2 rapporter, hvorav den ene er laget av en redaksjonskomite bestående av ungdom fra 13-17 år. Intervju med barnehagebarn i alderen 5-6 år er en del av denne. I alle de tre nevnte rapportene rettes søkelys mot spørsmål som handler om kjønnsopplevelse. Etter rapportering, kommer FNs komite med merknader. I de avsluttende merknader til Norges kombinerte femte og sjette periodiske rapport fra 2018, er ikke-diskriminering et av punktene der Norge blir oppfordret til å gjøre **hastevedtak** (min utheving). Komiteen anser det som bekymringsfullt at

«...barn som ikke lever opp til kjønnsstereotyper utsettes for diskriminering, mobbing, trusler og vold», og anbefaler at Norge «treffer bevisstgjørende tiltak for å fremme toleranse og åpenhet om manglende samsvar med kjønnsstereotyper og om skadevirkningen av sosial kontroll, rettet mot offentligheten generelt, i tillegg til bevisstgjøringskampanjer spesielt rettet mot barn.» (2018, s. 3)

I forhold til psykisk helsetilbud, merker komiteen seg med bekymring at «noen transkjønnede barnutviser suicidale tendenser» (s.8).

I 2016 utarbeidet Redd Barna, Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner og Skeiv Ungdom rapporten «*Rettane til LHBTI-barn i Noreg*» (Egeland, 2016). I forbindelse med arbeidet ble det holdt en samling der 16 ungdommer mellom 15-18 år som brøt med normer for kjønn og seksualitet fortalte om sine opplevelser. Jeg finner dette av særlig interesse, fordi all norsk forskning på kjønnsopplevelse utenom det vanlige, som jeg vil komme tilbake til, omhandler voksne. Ungdommene som tok del i denne samlingen er nærere i alder til småbarna min studie omhandler, og opplevelsene de forteller om ligger nærere i tid enn den nevnte forskningen. Det som for barnehagelærere er særlig verd å merke seg, er at deltakere i denne samlingen fortalte om at det var *tungt når voksne ikke hadde trodd dem da de fortalte om sin kjønnsopplevelse* (Egeland, 2016, s. 7).

Rapporten snakker om «LHBTI-barn». LHBTI er både en forkortelse og en samlebetegnelse for lesbiske, homofile, bifile, transkjønnede og personer med interkjønn. Selv om de ulike «bokstavene» refererer til veldig ulike ting som gjelder kjønn, snakkes det svært ofte om mennesker som ~~tilhører denne kategorien~~ under ett. I forhold til samlebetegnelsen, er det viktig å merke seg følgende i forhold til lovverk: Det tok 28 år fra homofili ble fjernet som sykdomsdiagnose av Sosialdepartementet i 1982, til transvetsisme som nevnt ble fjernet i 2010. I forhold til rettigheter knyttet til lovverk, er det altså *store* tidsmessige forskjeller mellom underkategoriene i denne samlebetegnelsen. Bustos skrev i 2007 en master om heteronormativitet, en rådende forventning om at alle mennesker er heterofile, i norsk barnehagepedagogikk (2007). Hen viste med sin oppgave at barnehagepraksiser kan være ekskluderende i forhold til hva som anses som normalt i forhold til attraksjon (som er en del av samlebegrepet lhbt). Masteren ble skrevet 25 år etter at homofili som sykdomsdiagnose ble fjernet. Dette kan si noe om at lovendringer ikke nødvendigvis medfører store endringer i barnehagefaglige *praksiser*, og iallfall noe om at ting kan ta tid. Jeg vil senere ta et kort historisk tilbakeblikk på hvordan kjønnsstatikk har vært skrevet fram i rammeplanene for

barnehage fra 1992 frem til i dag. Men først vil jeg gjøre rede for forskning og litteratur som finnes om tematikken.

Tidligere forskning

I lover og styringsverk skilles det i Norge ikke mellom småbarna og de eldre barnehagebarna. Alt innebefatter alle barn som går i barnehage. I forskning gjøres det i norsk sammenheng noen ganger skiller. Forskning finnes eksempelvis om småbarnas innflytelse (Sandvik, 2013), vennskap (Greve, 2007) og omgang med hverandre (Løkken, 2000). Min studie befinner seg i det småbarnspedagogiske landskapet, og tar kraft av forskning som er gjort med de yngste barna i barnehagen. Det gjør den også fra barnehageforskning som omhandler profesjonsutøvelse (Johannesen, 2016; Larsen, 2015; Ulla, 2015). Bærs forskning og publikasjoner har også vært en inspirasjonskilde, særlig arbeidene om anerkjennelse og barn som subjekt (Bæ, 2003, 2007).

Bustos skrev den tidligere omtalte masteroppgaven; «*Virkeligheten: virkelighetEr: heteronormalisering som kritisk tema i barnehagefaglige teorier og praksiser*» (2007). Med masteroppgaven rettet hen søkelys mot en kjønnsstatistikk ingen tidligere forskningsmessig hadde brakt inn i norsk barnehagepedagogisk sammenheng. Bustos studie handler om *attraksjon*, min om *opplevelse*, men befinner seg begge innen samlebegrepet LHBTI. Selv om ingen tidligere, så vidt jeg klarer å finne, har studert cisnormativitet i de småbarnspedagogiske praksisene, har det vært gjort flere barnehagestudier om kjønn og likestilling. Om dette finnes noen masteroppgaver (eksempelvis Glærum Kleppe, 2009; Strømmen, 2017). Det finnes også masteroppgaver som ser på muligheter jenter og gutter har til å gjøre kjønn og/eller hvordan personalets praksis påvirkes av kjønn (eksempelvis Løvbrøtte, 2010; Rimul, 2015). Så lenge barna i studier om likestilling kategoriseres som enten gutter eller jenter, gir det rom for mange måter å være jente og gutt på, men barn med interkjønn og barn som ikke har en kjønnsopplevelse som ett kjønn, faller likevel *litt* utenfor. Barn som er i prosesser der de ikke er helt sikre på hva deres kjønnsopplevelse er, usynliggjøres også. Så lenge disse tematikkene ikke skrives fram eksplisitt, mener jeg generelt at det er en fare at studier som åpner opp for et større mangfold i hvordan «gutter og jenter» kan «være» *også* kan stå i fare for å bygge opp under det cisnormative.

Jeg har i jobbsammenheng sjelden opplevd å treffe andre med interesse for kjønnsstatistikk. Min personlige erfaring er at det ikke anses som noe det trengs å bruke tid og krefter på; noe som «er for» de spesielt interesserte *barnehagelærerne*, ikke barna. Det førstnevnte stemmer

overens med funnene i rapporten som tar for seg rammeplanen fra 2006, «*Alle teller mer. En innføring i hvordan Rammeplan for barnehagens oppgaver blir innført, brukt og erfart*» (Østrem et al., 2009). Der viser både en undersøkelse blant styrerne og en kvalitativ studie blant barnehagepersonale at likestilling er det minst prioriterte området, og at det oppfattes som et krevende område å omsette i praksis (s. 179). Rapporten «*Barnehagelærerrollen i et profesjonsperspektiv- et kunnskapsgrunnlag. Ekspertgruppen om barnehagelærerrollen*» peker i samme retning når det gjelder forskning (Børhaug et al., 2019). De viser til at de har funnet to kjønnsstudier (Moe & Nordvik, 2012; Opheim et al., 2014). Begge studiene omhandler likestilling mellom (to) kjønn. Begge studiene er gjennomført før innføring av ny rammeplan i 2017, der kjønnsopplevelse for første gang tas inn som en del av mangfoldet. Den sistnevnte studien, finner at likestilling mellom kjønn i liten grad blir diskutert og reflektert over (Opheim et al., 2014). Siden det som redegjort for ikke finnes norske studier om barnehagebarn og kjønnsopplevelse, finnes det naturlig nok ingen som omhandler småbarnspedagogikken.

Det finnes også lite norsk faglitteratur for barnehage som omhandler kjønn, men unntak finnes. Bø har skrevet om viktigheten av at personalet er bevisst på kjønsspørsmål (2014). Askeland og Rossholt (2009) har tatt for seg kjønnsdiskurser i barnehagen. Rossholt (2007, 2008, 2012) har i tillegg skrevet og forsket mye om/på kjønn i et kroppslig perspektiv. Østrem (Østrem, 2013; Østrem et al., 2009) har blant annet sett på hvordan de fysiske pedagogiske miljøene er relevante i kjønsspørsmål. I 2018 kom det ut en bok som i sin helhet handler om barns rett til å uttrykke kjønn som de ønsker, og med hovedtematikk barn som ikke identifiserer seg med det kjønn de ble tildelt ved fødsel, «*Prinsesse Ivar*» (Arntzen & Renolen, 2018). Boken henvender seg blant annet til barnehagepersonale.

Forskning som er gjort har sammenheng med hva som innen kjønnsstatikk har vært vektlagt i barnehagens rammeplaner. Hvordan det er skrevet om kjønn i rammeplanene, kan i likhet med det jeg har redegjort for til nå, bidra til å se noen linjer både i barnehagen og samfunnet for øvrig sine tilnærminger til slike spørsmål. Jeg vil derfor nedenfor ta en kort gjennomgang av dette.

Historisk overblikk på kjønsspørsmål i barnehagepedagogikken

I 1992 kom en NOU, Rammeplan for barnehagen (1992). I denne utgaven (som ikke var en forskrift) snakkes det spesifikt om «de to kjønn». Det slås fast at barnehagen bygger sin virksomhet på prinsippet om likestilling mellom disse to kjønnene, og at jenter og gutter skal være likestilte i barnehagen (s.17). 1996 utgaven (Barne- og familiedepartementet) som er en forskrift, sier at det er av stor betydning at «barna blir klar over at de skal vokse opp og bli kvinner og menn» (s.15). Dette handler om at barna skal ha en kjønnsbevissthet knyttet til det kjønn de biologisk er plassert som. Det slås fast at barnehagen må *formidle* at begge kjønn er like godt kvalifisert for ulike oppgaver. Kjønsspørsmål knyttes til fremtid, hva disse barna skal vokse opp til å *bli*. At de fleste barnehageansatte er kvinner, skrives fram som en utfordring i forhold til barnas «kjønns sosialisering». I 2006 utgaven (Kunnskapsdepartementet) tilskrives barna en mer aktiv rolle. Barna skal oppdras til å møte og *skape* et likestilt samfunn. Det snakkes fremdeles om «de to kjønn», at barn av begge kjønn skal sees, høres og oppmuntres til å ta del i alle barnehagens aktiviteter. Det slås fast at de barnehageansatte må reflektere over holdningene sine, og over hva som er samfunnets forventninger til gutter og jenter. Rammeplanen fra 2011 (Kunnskapsdepartementet) er nesten identisk i ordlyd som planen fra 2006. Men, i 2011 planen presiseres det at likestilling mellom kjønnene skal komme tydelig fram i pedagogikken. Til og med 2011, er alt som omhandler kjønn rettet mot likestillingsspørsmål, og alt er skrevet med tokjønnsmodellen som gjeldende. I rammeplanen fra 2017 (Kunnskapsdepartementet) skjer det en utvidelse av det som omhandler kjønn. Som beskrevet innledningsvis, ble da faktorene seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk knyttet til at barnehagen skal fremme likeverd, likestilling og mangfoldsarbeid: «Barnehagen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, kultur, sosial status, språk, religion og livssyn. Barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme nestekjærleik.» (Kunnskapsdepartementet, 2017)

Hva kan dette bety for barnehagelærerne?

Barnehagelærerens ansvar

Det stilles i rammeplanen av 2017, i tillegg til det som kommer fram i forrige avsnitt, krav om at personalet skal reflektere over sine egne holdninger slik at de best mulig kan formidle og fremme likeverd og likestilling. Personalet gis også ansvar for å synliggjøre mangfold. Det skrives videre at barna skal oppleve at det finnes mange måter å tenke, handle og leve på (Kunnskapsdepartementet, s. 9-10). Barnas rettigheter skjerpes, det samme gjør barnehagelærernes ansvar. Men hva vil dette ansvaret innebære? Det er viktig å merke seg at dette ikke bare gjelder barnehager der det går småbarn som opplever kjønn på annen måte enn det vanlige. Det som står i Rammeplanen, skal arbeides med i alle de småbarnspedagogiske praksisene.

Studiens begrunnelse

Jeg skrev innledningsvis om mine personlige grunner for å gjennomføre denne studien, men det er flere som peker på behovet for ny kunnskap om denne tematikken: I handlingsplanen mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk slås det fast at det er viktig at barnehager får bedre kompetanse om unge lhbtq-personer. Dette skal gjøres ved kompetanseheving, og tydeliggjøring av tematikken i ny rammeplan (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016, s. 5-11). Arntzen og Renolen skriver at det er viktig å ha utdypende kunnskaper om de enkelte diskrimineringsgrunnlagene for å kunne se, forstå og inkludere alle (2018, s. 37). På Barne- og familiedirektoratets hjemmeside slås det samme fast, nemlig at det i Norge finnes lite kunnskap om levekårene og livssituasjonene for personer med interkjønn og transpersoner. Der understrekes det også at det er viktig å ta i bruk andre forskningsmetoder enn befolkningsundersøkelser for å få mer kunnskap. Videre vises det til van der Roos sin intervjustudie, der voksne transpersoner forteller om psykiske vansker blant annet knyttet til det å leve skjult (van der Roos, 2013). Det skrives videre at uavhengig av hvor mange mennesker dette er snakk om, fordi det *vet* man ikke, er det viktig fordi det angår hele samfunnet. Det angår både kjønnsroller og hva som definerer «mannlighet og kvinnelighet», noe som igjen har betydning for hvordan det skapes rom for mangfold «i skole og barnehage, på arbeidsplassen og i samfunnet for øvrig». På nettiden, som altså behandler hele lhbtq-feltet under ett, slås det til slutt fast at for å lykkes med lhbtq-arbeid og -forskning, er det viktig å utfordre to av samfunnets sterkeste normer; heteronormativitet og tokjønnsmodellen (Bufdir, 2019). Det er det siste fenomenet, tokjønnsmodellen, min studie retter seg mot. Jeg kontaktet interesseorganisasjoner for å skaffe

informanter til studien. Det som ble min kontaktperson i den ene organisasjonen skrev i en mail følgende: «Jeg har ansvar for barnehagesektoren, og erfarer stadig at dette er et tema mange barnehageansatte føler seg utrygge på. Er derfor veldig glad for at du ønsker å skrive om akkurat dette temaet, her trengs det mer kunnskap.» (Personlig kommunikasjon, Kontaktperson i den ene organisasjonen, 05.03.2019). alt det overstående inngår i begrunnelsen for hvorfor dette er en viktig studie å gjennomføre.

Jeg var i utgangspunktet og i prosessen ambivalent til å skrive fram barna som bryter med tokjønnsmodellen/det cisnormative som *annerledes*, og å «konstruere» en gruppe. Dette er helt vanlige barn. Men, de har en tematikk knyttet til kjønnsopplevelse til felles. Jeg mener, i likhet til dem jeg referer til ovenfor, at det trengs kunnskap om disse spørsmålene spesielt; etisk sett for å ivareta barna og foreldrene dette gjelder, men nå også etter styringsverket (Kunnskapsdepartementet, 2017). Dette gjør at jeg skriver om barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige som en gruppe, og at jeg også innlemmer tenking rundt barn med interkjønn i studien. Kjønnsopplevelse er relevant også for barn med interkjønn. Også for denne ~~gruppen~~ barn handler det om de føler seg som både gutt og jente, jente, gutt eller ingen av delene.

Metodologisk og teoretisk inngang

Mange metodologiske veier kunne blitt valgt. Jeg går i metodologikapittelet dypere inn i det jeg kort presenterer her. Jeg ønsket som redegjort for *ikke* en bred inngang til kjønnsproblematikk i småbarnspedagogiske praksiser. Det var et poeng for meg å rette fokus mot barn som har/hadde en kjønnsopplevelse utenom det vanlige fra de var små. Jeg var opptatt av at det skulle være barn som *selv definerte* dette. Jeg anså ikke observasjon av småbarn som egnet metode, fordi jeg tenkte at jeg da var avhengige av at noen voksne *anså* at et barn har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Jeg valgte derfor intervju.

Ønsket mitt var å snakke med barn/unge som selv gikk eller hadde gått i barnehage som småbarn, og som tidlig har/hadde en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Det var et poeng for meg å snakke med noen som hadde *ferskest* mulig erfaring fra småbarnspedagogiske praksiser; jeg ønsket å snakke med så unge barn som mulig. For å få tak i informanter tok jeg kontakt med interesseorganisasjoner innen kjønnsstatistikk, som har familier/barn og unge som medlemmer. Jeg håpet å kunne gjennomføre to gruppeintervju med maksimalt 5 deltakere, med så unge barn som mulig. Jeg endte opp med å gjennomføre tre en-til-en

intervjuer. Det viste seg kort fortalt å være svært vanskelig å finne foreldre som var villige til å la barna sine delta i studien. Jeg var likevel heldig, og fikk gjennomført tre intervjuer. Disse var med en ung voksen som ikke trengte samtykke fra foresatt (20 år), en ung tenåring (13 år) og et barn (11 år). De to sistnevnte refereres videre til som barn/barna og Informant 1 og Informant 2. Intervjuene danner empirien i min oppgave. Det betyr ikke at informantene *representerer* barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. De er borgere som beretter sine historier, og på den måten kan bidra til tenking rundt tematikken. Intervjuene, men også lover og forskrifter, dagsaktuelle debatter og historier fra min yrkespraksis som småbarnspedagog og livet for øvrig, vil jeg sette i spill med den algerisk-franske filosofen Jacques Rancières teori om frigjøring (2011). Denne presenteres nærmere i teorikapittelet, men jeg vil her kort presentere studiens sentrale begrep: Samfunnsordenen, frigjøring og likeverd, subjektivering og distribusjon av det sansbare.

Samfunnsordenen denne studien befatter seg med er Norge. Samfunnsordenen er alle lover og regler som styrer landet, men det er også all mellommenneskelig aktivitet. Menneskene i samfunnsordenen er borgere, jeg bruker derfor stort sett denne betegnelsen. I Rancières teori er *likhet/likeverd* for alle innen denne samfunnsordenen et absolutt utgangspunkt, ikke et mål (2011). Men fordi ikke alle borgere opplever likeverd, trengs likevel *frigjøring*. Slik frigjøring skjer gjennom *subjektivering*. Subjektivering skjer når borgere møtes i *likeverdshandlinger*; når borgere som *ikke* er likeverdet til del konfronterer urett, møter andre borgere i samfunnsordenen i en likeverdshandling. Mulighetene til subjektivering handler ifølge Rancières om inndelingen og fordelingen av det sansbare. Samfunnsordenen subjektene befinner seg i, påvirker /styrer hva som anses som passende å se, si og gjøre; *distribusjonen av det sansbare* er en matrise som bestemmer synlighet, muligheter til ytringer og hva det er mulig å tenke. Det sansbare handler også om sansekunnskap; sammenhengen mellom sense (sensing) og sense (fornuft). Distribusjonen av det sansbare skjer *i* samfunnsordenen, og er styrt *av* samfunnsordenen (2016b, s. 136).

Jeg hadde lite kjennskap til Rancières i forkant av studien. Min inngang til teorien var først min interesse for deres perspektiver på fra hvilken posisjon, og i hvilket/hvem sitt navn vi snakker (Rockhill, 2019a, s. xiii). Etter kort tid fikk jeg øynene opp for at dette er en teori om frigjøring. Siden jeg har lurt på hvor fri småbarna er til å oppleve kjønn på den måten som kjennes riktig for dem, syntes frigjøringsbegrepet å være et relevant begrep å tenke med. Siden jeg personlig opplevde, og rapporter bekreftet, at tokjønnsmodellen ofte tas for gitt, antok jeg at de småbarnspedagogiske praksisene ikke kunne være løsrevet fra denne

tenkingen. Dette gjorde at jeg igjen antok at barn som bryter med de vanlige kjønnsnormene, måtte frigjøres fra praksiser jeg tenkte kunne være i strid, etisk og etter nevnte styringsverk, med det barna har krav på. Jeg fant i Rancières teorier også en rekke andre begreper jeg mente kunne bidra til å tenke nytt om småbarn og kjønnsopplevelse. Jeg ble umiddelbart tiltalt av Rancières insistering på likeverd (Rancièr, 2010, 2011, 2016b): Barnehageloven gir barna rettigheter, hvorav noen er knyttet til alder og forutsetninger (2006), dette syntes interessant i forhold til denne insisteringen på likeverd. Rancièr gjør en kobling mellom forskning og hvordan små barn lærer (2016b). Jeg kommer tilbake til dette når jeg snakker om kunnskapskonstruksjon, men jeg mener dette vitner om en filosof som har forståelse for de yngste barnas potensialer. Det kjennes veldig riktig å bruke en slik teori. Rancièr kobler i sine teorier sansing/sansbarhet og fornuft/meningsskapning (2016b). I småbarnspedagogikken er barnas sansing av verden sentral; barna ser, hører, lukter, kjenner og smaker på verden i noe som for meg som pedagog blant annet framstår som å finne mening. Samtidig er barnehagelærerne avhengig av sanser for å utføre jobben sin; vi lytter etter pust, hører etter latter og gråt, lukter om bleieskift trengs-. Sansing synes derfor som et produktivt begrep å sette i sving i en småbarnspedagogisk studie.

Rancièr har frustrert meg på mange måter. Både språklig og innholdsmessig. Hen skriver at tenkeaktivitet primært handler om oversetting, og at alle er kapable til å oversette (Rancièr, 1992). Jeg behersker ikke fransk, og har derfor forholdt meg til oversatte tekster. Av disse tekstene har kun to vært på norsk. Det betyr at når jeg her presenterer min forståelse av Rancières teorier, er det på bakgrunn av valg og forståelser flere oversettere har gjort, og valg og forståelser jeg igjen har tatt når jeg har oversatt/forstått disse oversatte tekstene til/på norsk. Jeg har noen ganger i teksten oversatt sitater, andre ganger skrevet dem på det språket jeg har lest på. Enkelte ganger har jeg gjort begge deler. Jeg har ikke alltid følt meg kapabel til å oversette. Samtidig mener jeg at Rancièr i stor grad åpner for å *prøve*, ved å bruke erfaring vi har for å prøve å finne ut noe nytt (2011). Jeg leser i teorien en tro på potensialer; en insistering på at endring er mulig. Frustrasjonen har derfor vært sterkt iblandet glede og håp.

Kunnskapskonstruksjon

Hvordan kan kunnskapskonstruksjon tenkes med denne teorien? Rancièrre skriver «The scientist constructing hypotheses and the young children listening and looking around proceed in the same basic way. They set out to discover what they don't know yet by tying it to what they already know» (2016b, s. 139). Dette har jeg gjort ved å gjennomføre intervju, lest teori, lett i og *etter* forskning og litteratur, og sett på lover som regulerer tematikken. Noen fortellinger fra mitt eget virke som barnehagelærer men også som privatperson har i tillegg fått plass. Dette mener jeg er i tråd med Rancièrres teori, som altså når det gjelder forskning snakker om *det vi allerede vet*, noe jeg mener må leses som erfaring. Studiens metodologi bygger som hele på Rancièrres teorier. Dette valget er tatt fordi jeg opplever teorien som relativt kompleks. Det har derfor syntes viktig å ikke dra inn for mange andre elementer for å ha plass nok til å skrive fram det teoretiske perspektivet for å se hva nettopp *denne* teorien gjør i samspill med empirien. Jeg har på grunn av dette også gjort andre avgrensinger ut fra det teoretiske perspektivet: Jeg forholder meg i studien nesten utelukkende til samfunnsordenen Norge; norsk forskning, lov- og styringsverk og litteratur. Dette valget ble ikke tatt fordi internasjonal forskning og litteratur ikke er relevant og av interesse for tematikken, men fordi det er viktig i forhold til kunnskapskonstruksjon: *Hvilken samfunnsorden man forholder seg til/forsker i, spiller en vesentlig rolle for hva slags kunnskap som kan konstrueres.*

Empiri, teori, forskning og litteratur, lovverk og det som kan betegnes som personlige erfaringer; det er svært vanskelig å si hva som i arbeidet har virket med hva. Det har aldri vært en lineær prosess: Hva jeg har evnet å tenke om det barna fortalte meg, har vært avhengig av hva jeg har funnet i teorien, men også i lover, retningslinjer, dagsaktuelle debatter og samtaler om temaet. Samtidig har barnas fortellinger gjort at jeg har stilt andre spørsmål og forstått for eksempel styringsverk på andre måter. Rancièrre argumenterer for å la stemmene til «de som forteller om fakta» og de som «forklarer» de samme faktum penetrere hverandre (2016e, s. 598). Denne penetrasjonen er studiens analyse, og utgjør grunnlaget for og er en del av studiens kunnskapskonstruksjon. Penetreringsbegrepet forklares nærmere i før det ta i bruk.

Begrepsavklaring

Da jeg begynte å interessere meg for cisnormativitet og ønsket å snakke om det og etter hvert skrive, opplevde jeg det som svært vanskelig å gjøre det på en måte jeg anså som «riktig». Jeg var redd for å si ting og skrive på måter som virket krenkende. Dette kan jeg fremdeles kjenne på. I denne teksten har jeg forsøkt å løse det ved å streke over ord. Dette blir gjort når det som står føles nødvendig å skrive for at teksten skal bli mulig å gripe for deg som leser, *samtidig* som det som står der kjennes veldig feil å skrive. Jeg vil altså bruke overstrekingen for å gjøre oppmerksom på det problematiske i det som står. Overstrekingen handler altså om å mangle ord eller begrep for å skrive på et vis som rommer det mangfoldet jeg forsøker å skrive om/åpne for. Jeg bruker som du allerede har sett ordet *hen*, og jeg vil i stedet for hans eller hennes bruke ordet *deres*. Dette blir gjort når jeg ikke kjenner personen det gjelder sin kjønnsopplevelse. Ordene er ikke godkjent i offentlig norsk rettskrivning, men jeg velger å likevel gjøre det; som en påminner om mangfoldet det cisnormative vanligvis tildekker. Tittelen barnehagelærer brukes når jeg henviser til personalet i barnehagen. Dette er gjort av to grunner: Det er barnehagelærere som formelt er ansvarlige for at etiske og juridiske forpliktelser overholdes på småbarnsavdelinger, i kraft av å fungere i stillinger som barnehagelærere, pedagogisk ledere eller styrere. Jeg anser også at studien i hovedsak henvender seg til barnehagelærere.

Studiens oppbygning

I metodologikapittelet vil jeg gjøre rede for hele den metodologiske prosessen. Jeg beskriver det jeg har foretatt meg og hvordan jeg har gjort det i en forsøksvis kronologisk rekkefølge, og jeg redegjør for hva jeg kan finne ut ved å gjøre det på denne måten. Jeg forteller om valg jeg har tatt, og problemer og dilemmaer jeg har støtt på undervegs. I blant vil jeg bruke direkte sitat fra intervjuene der jeg mener at disse belyser det jeg skriver om, eller der barna har gjort meg oppmerksom på viktige metodologiske aspekt.

Jeg presenterer deretter studiens kjernebegrep i kapittelet «Den teoretiske scenen settes». Deretter følger studiens analyse, «Penetrasjonen». Der settes sitater fra intervjuene i spill med teorien; empiri og teori trenger inn i hverandre. Direkte sitater fra intervjuene er brukt for at informantenes stemmer skal stå fram. Jeg oppfordrer deg som leser til å *dvele* ved sitatene; de rommer mye. Noen sitater kan fremstå som enkle, men en sakte-lesning kan åpne for å se dybde i det som ved første øyekast kan synes liketil.

I «Gjenklagen» diskuterer jeg aspekt rundt utvidelse av rommet for kjønnsopplevelse i de småbarnspedagogiske praksisene. Diskusjonen føres hovedsakelig ut fra kunnskapsgrunnlaget som ble dannet i Penetrasjonen, men også fra studiens øvrige deler.

Studien rundes av med å vise dens viktigste bidrag til det småbarnspedagogiske feltet, tanker om videre forskning og studiens relevans utover de småbarnspedagogiske praksisene.

Studien er inndelt i kapitler. Det er likevel ikke slik at det er vasstette skott; i analysedelen diskuteres det noen ganger, og i drøftingen analyserer jeg innimellom. Også andre steder i oppgaven har det og vil det forekomme(t) elementer av både analyse og drøfting. Ting henger sammen. Jeg har funnet det umulig og heller ikke nødvendig å gjøre *absolutte* skiller.

Informantenes stemmer høres av samme grunn i flere av studiens deler, ikke bare i analysen.

All norsk tekst, inkludert intervjuene, er skrevet på bokmål. Dette er gjort av hensyn til anonymisering og lesbarhet.

Vedlagt finnes en ordliste. Den tas med fordi jeg selv hadde trengt den da jeg begynte å interessere meg spesielt for menneskers kjønnsopplevelse. I studien bruker jeg bare noen av begrepene som finnes i listen, men jeg har tatt den med for å forsøke å vise noe av bredden i kjønnsstatistikken. For meg gjorde det å lære flere ord om/relatert til kjønn generelt og kjønnsopplevelse spesielt noe med tenkingen min. Samtykkeskjema og intervjuguide finnes også som vedlegg.

METODOLOGI; produksjonen

Det kjennes påkrevd å starte metodologikapittelet med å rette fokus mot de etiske aspektene knyttet til studien; etikken må komme nettopp *først*. Jeg har forsøkt å la etikk gjennomsyre alt jeg som forsker har foretatt meg fra start til slutt; jeg har bestrebet en *etikalisert metodologisk prosess*. Etiske spørsmål diskuteres og påpekes derfor gjennom hele teksten, både implisitt og eksplisitt.

Jeg starter med en lengre refleksjon rundt barns deltakelse i forskning. Hvorfor jeg gjør det fremkommer av teksten. Dette ikke er studiens hovedtematikk, men overbevisningen om at barn må delta i forskning har bare vokst seg større i løpet av arbeidet. Det at stemmer tilhørende **barn** med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige høres, spiller en helt avgjørende rolle for å nå målet om å skrive frem (d)ett(e) forslag(et) til hvordan rommet for kjønnsopplevelse kan utvides i de småbarnspedagogiske praksisene.

Vågestykket

Det har helt fra starten kjent som et vågestykke å rette fokus mot småbarnspedagogiske praksiser knyttet til kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Jeg var redd for å gå inn i et felt jeg opplevde å vite *nok* om til å mene at det trengtes endringer, *samtidig* som jeg følte at jeg kunne for lite om det. Da jeg søkte kunnskap i form av litteratur og forskning, fant jeg svært lite. Dette førte til et enda sterkere ønske om å bidra til kunnskapsproduksjon. Jeg hadde en overbevisning om at for å få til dette, trengte jeg hjelp av dem det gjelder, nemlig barna.

Da jeg i starten av prosjektet fortalte interesserte at jeg ønsket å snakke med så unge barn som mulig om denne tematikken, medførte det massiv respons. Spørsmålet «Må du snakke med barn?» kom i en rekke ulike varianter. Begrunnelsene for at spørsmålet ble stilt, var mange; at disse barna er sårbare, at det krever mye arbeid i forhold til godkjenning, at det krever samtykke fra foreldre, at en forsker ikke skal være et mikrofonstativ for svake stemmer. Den oftest brukte begrunnelsen var at det er *svært vanskelig å intervju barn*. Mange kom med råd til meg om å heller intervju foreldre eller barnehagelærere, eller barn med andre, men mindre alvorlige utfordringer. Listen er lang.

Det var to av disse punktene jeg opplevde som innspill som måtte vurderes. Det første var om jeg som forsker ikke skulle være et mikrofonstativ for svake stemmer. Dette handlet om å unngå å bruke mennesket som omdreiningspunkt. Rådet hadde klar sammenheng med at jeg

på den tiden var sikker på at jeg metodologisk skulle skrive med Barads teori om agentisk realisme (Barad, 2007). Jeg forsøkte å tenke hvordan oppgaven kunne løses uten å intervju. Da stoppet alt helt opp. Jeg fant ingen innganger, og mistet motivasjon. Jeg fortsatte likevel å lese om tematikken. Med unntak av ungdommene i den tidligere omtalte rapporten, fant jeg ingen barnestemmer. Jeg fant dessuten som vist i forrige kapittel, at svært mye av det som omhandlet slike spørsmål var plassert under en LHBTIQ-paraply. Jeg besluttet derfor at jeg *ville* være et mikrofonstativ for noen av disse stemmene; fordi de til nå ikke har blitt hørt. Jeg startet derfor opp igjen. Men å holde mikrofoner er ikke nok, det trengs *regi*. Mer om dette senere.

Den andre overveielser jeg måtte gjøre, handlet om prosjektet var forsvarlig i forhold til det jeg anså at kunne være barnas sårbarhet, som framholdes i NESH sine retningslinjer for forskningsetikk (Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnskunnskap og humaniora, 2016). Jeg tenkte at det var helt umulig for meg å vite noe om de eventuelle informantenes sårbarhet: *For hva* anses som sårbart *og hvem* anses som sårbare? Og hvem er det gitt å *definere* dette? Jeg vurderte det videre slik at hvis informantene skulle vise seg å være det jeg opplevde som sårbare, ville det bli mitt ansvar å forvalte det de fortalte på en måte som ikke kunne skade dem; gjennom ivaretagelse i intervju situasjonen, en sterk grad av anonymisering, men også om nødvendig ikke å bruke intervjuet/ene som empiri i studien. Dessuten var ikke dette en vurdering som alene var opp til meg. Prosjektet krevde godkjenning fra Norsk Senter for forskningsdata (som jeg senere fikk).

I NESH sine retningslinjer er det to diskurser om barn som fremtrer. Den ene er diskursen om barnet som et subjekt med rett til å høres. Dette bygger på barnekonvensjonens forståelse av at barn er subjekt med rett til å ytre seg og ha medvirkning i egen situasjon (1989). Øverlien fastslår at dette må forstås som at barn i kraft av å ha tyngde som subjekt, også må tenkes som potensiell informant i forskning (2013). Den andre er som sagt diskursen om barn som sårbare med krav på ekstra beskyttelse (Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnskunnskap og humaniora, 2016; Fossheim, Hølen & Ingierd, 2013). Jeg tenkte at barn kan være begge deler. Rhedding-Jones skriver at forskning har potensialer til å endre både individer og institusjoner (2005, s. 7). Forskningsdeltakelse kan derfor sees som å ha *potensialer* til å skape forskyvninger som gjør ~~sårbare barn~~ mindre sårbare. Jeg vil derfor argumentere for at *det å bli hørt kan tenkes som en beskyttelse snarere enn noe man bør beskyttes mot*.

I denne studien lar to barn sine stemmer høres. (Jeg kommer tilbake til hvorfor jeg snakker om *to*, siden tre intervju altså ble gjennomført.) De to barna formidler om det de har opplevd og

hva de tenker og mener knyttet til å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Fortellingene er fra da de gikk i barnehagen og senere. Rancière snakker om stemmer som i samfunnsordenen helst ikke skal høres, som støy (1999). Å bryte med det cisnormative kan derfor med Rancière tenkes som det. For meg framsto likevel det barna sa som alt annet enn støy. Intervjuene var subjektive møter mellom meg og disse barna. Til tross for veldig ulike utgangspunkt, kunne vi slik jeg opplevde det identifisere oss med de samme holdninger til tematikken. Barna lever dette med sine kroppar i verden. Jeg lever med min interesse for tematikken. Det barna fortalte kan ikke regnes som «objektivt vanlig». Det bryter med generell tenking om kjønn. Det at jeg *ikke* opplevde det informantene sa som støy, tror jeg i tillegg til det ovenfornevnte kan fortelle at støy med Rancière *må tenkes som samfunnsstruktur*. Det betyr på ingen måte at jeg ikke er innskrevet i samfunnsordenen. Det betyr snarere at jeg i *noen grad* har klart å løsrive meg fra å tenke som om tokjønnsmodellen rommer alt. Rancière forklarer sammenhengen mellom enkeltborgere og samfunnet som hele på følgende måte:

«In relation to this question whether it means that the people have to be thought as a whole, I would say that precisely you don't have, on the one side, the individual and, on the other side, the community, but politics is about the construction of collective subjects. At the same time, those collective subjects are not subjects defined by an identity. Instead, they are defined by the kind of reconfiguration of the given world that they can create.» (2016a, s. 125)

Rancière sier også at *sammenhengen* borgerne befinner seg i påvirker /styrer hva som anses som passende å se, si og gjøre (2016b). I studien er stemmer som ut fra en cisnormativ ramme vil oppleves som støy, stemmer med selvsagt talerett. Det samme er de som taler mye med annet kroppsspråk enn det verbale, noe som gjelder mange småbarn. Det handler ikke om at jeg som skriver dette frigjør disse stemmene/barna. De er fri, og taler her med selvfølgelighet. Å delta i forskning er, ut fra reaksjonene jeg opplevde å få, ikke en aktivitet som umiddelbart anses som *passende* for barn. Det kan synes som barn snarere blir sett som en gruppe det er passende å forske *på*. Rancière hevder at det er viktig for borgere med talerett å hindre at de uten talerett taler, for å opprettholde hierarkiet (2016e). Sett i lys av dette, må følgende spørsmål stilles: Er det stemmer som i samfunnsordenen anses som støy, som defineres som for sårbare til å forskes *med*?

Rancière sier at den som innehar posisjonen som en som vet, har det av to grunner: Fordi hen behersker en disiplin, og, fordi hen faktisk *er* i denne posisjonen (2016b, s. 138). Kan hende

vil barna i samfunnsordenen aldri ha denne posisjonen, rett og slett fordi være småbarn ikke er en disiplin? Samtidig kan som vist posisjonene endres. I artikkelen «*Un-What?*» snakker Rancière om forholdet mellom kunst og likeverdsprinsippet. Hen skriver at art må forstås som «art of equality»; **LIKEVERDSKUNST**. Hen sier videre at likeverdskunst innebærer en «egalitarian practice of research annulling the separation between the ignoramus and the learned one.» (2016e, s. 599). Det å intervju barn handler i tillegg til å gi dem talerett, om å plassere dem i posisjonen som noen som *vet*: Jeg tenkte at forskningen slik kunne bidra til nettopp slik *sletting* av skillet mellom ~~ignorante~~ og ~~lærde~~.

Jeg vil nå si mer om hvorfor intervju syntes egnet til formålet. Videre vil jeg fortelle om den øvrige metodologiske prosessen.

Intervju

Jeg ønsket å høre historier om kjønnsopplevelse utenom det vanlige fra så unge barn som mulig, og med ferskest mulig erfaring fra småbarnsavdelinger. Brinkmann og Tanggaard beskriver livsverden som den verden vi kjenner og møter i hverdagslivet. De skriver at intervju gir privilegert adgang til personers opplevelse av deres livsverden; deres livssituasjon, meninger holdninger og opplevelser, og at intervjuforskning egner seg blant annet til å belyse relasjonelle og narrative områder (2015, s. 29-33). Jeg har hatt det som må betegnes som en fenomenologisk orientering: Det jeg ønsket å få ut av intervjuene, var hva mine informanter husket fra småbarnsavdelingene knyttet til å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Det har altså handlet om informantenes *opplevelse i et førstepersonsperspektiv* (s. 31). Til tross for at intervjuet regnes som egnet til å fremskaffe informasjon om de deltagende sine livsverdener, understreker Brinkmann og Tanggaard at den som intervjuer, og i mitt tilfelle senere analyserer materialet, *aldri helt presist kan gripe hvordan det er å oppleve det informantene forteller om*. Det understrekes også at det å intervjuer ikke må betraktes som en nøytral teknikk (s. 31). Jeg ser på det empiriske materialet som noe barna og jeg skapte sammen under intervjuene; «skapte sammen» på den måten at historiene barna fortalte ikke må ses som kontekstuavhengig. Jeg velger derfor senere å beskrive kontekstene for intervjuene jeg foretok, for å gjøre dette mest mulig gjennomiktig.

Jeg har vært usikker på hva det er riktig å kalle samhandlingene mellom meg og barna; formen var samtalepreget, men veldig ofte stilte jeg spørsmål som var knyttet til tematikken jeg ønsket å belyse. I denne studien betyr derfor intervju *en samtale mellom to mennesker som*

struktureres av forskerens spørsmål. Intervjuet ble som jeg senere viser, også strukturert av artefakter (menneskeskapte ting) som jeg hadde med fra småbarnsavdelingen jeg jobber på.

Som nevnt i innledningskapittelet hadde jeg i utgangspunktet et ønske om å gjennomføre gruppeintervju. Jeg så for meg gruppeintervju i form av det som omtales som fokusgrupper; en gruppe mennesker forskeren setter sammen for å belyse et emne. Halkier skriver at gruppen skal være analytisk selektiv. Det betyr at forskeren må «sørge for å få viktige karakteristika i forhold til problemstillingen representert i utvalget». De empiriske dataene som produseres, er på gruppenivå (Halkier, 2015, s. 139-140). Jeg tenkte at ved at barna snakket sammen, og sammen drev samtalen fremover, ville de på en sterkere måte enn ved intervju av enkeltbarn snakke fram barneperspektiver. Jeg håpet at de ville ta kraft av hverandre og det de enkelte brakte til torgs. Om så skjedde, anså jeg at barnestemmene ville bli enda tydeligere enn viss jeg stilte spørsmål. Jeg vurderte derfor å gjennomføre gruppeintervju med de to barna. Dette hadde jeg mulighet til, fordi jeg både i min søknad til NSD og i informasjonskrivene hadde skissert både gruppeintervju og intervjuer av ett og ett barn som mulig framgangsmåte. Jeg gikk bort fra denne tanken, da jeg vurderte at viss «kjemien» mellom barna ikke var god, kunne samtalen bli vanskelig. Jeg antok også at dynamikken man kan tenke seg at genereres i en gruppe, ikke ville gjøre det på samme måte når det bare var to deltakere pluss meg som intervjuer. Siden jeg i utgangspunktet hadde tenkt å bruke fokusgrupper og med det sett for meg fysiske møter, vurderte jeg ikke andre måter å gjennomføre de individuelle intervjuene på. Hvis jeg hadde endret dette, ville det også krevd en ny godkjenning fra NSD.

Intervjuforberedelser

Å forberede seg på det intervjutekniske skrives gjerne frem som viktig for å få tak i den informasjonen man er ute etter (Brinkmann & Tanggaard, 2015). Selv valgte jeg å ikke lese veldig mye om intervjuteknikker, fordi jeg var redd det ville føre til at jeg under intervjuene fokuserte så mye på det intervjutekniske at det ville gå ut over min sensitivitet overfor dem jeg skulle intervju. Det jeg derimot gjorde var å gjennomføre et prøveintervju med en kollega, for å bli kjent med lydopptakeren jeg skulle bruke og for å erfare det å intervju. Jeg kjente meg relativt trygg på at jeg hadde tilstrekkelig kjennskap til tematikken intervjuene skulle omhandle, men jeg leste likevel en god del om dette, så dokumentarer og videoer og leste på nett. Det viktigste for meg var at jeg ikke skulle si ting eller stille spørsmål som kunne virke krenkende for dem jeg intervjuet. Brinkmann og Tanggaard hevder at en mottakelig, empatisk og lyttende intervjuer kan skaffe viten om menneskers erfaring

formulert med deres egne ord (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 33). For meg var informantenes egne ord særdeles viktige, fordi jeg ønsket å skrive slik at nettopp disse ordene skulle stå fram i teksten. Jeg anså at det beste jeg kunne gjøre var å møte menneskene jeg skulle snakke med så åpent som mulig (Johannesen, 2016). Jeg tror dette, prøveintervjuet, oppdatering på tematikk og å lese om å møte mennesker åpent, for meg var en bedre måte å forberede meg til intervjuene på enn å forsøke å lære meg en rekke intervjuteknikker. Da jeg søkte godkjenning til studien, måtte jeg som nevnt legge ved en foreløpig intervjuomal. Denne gjorde jeg noen små endringer på, og brukte under alle intervjuene.

Informantene

Prosjektet trengte godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata (NSD). I søknaden måtte samtykkeskjemaer til bruk i studien legges ved, så jeg utformet disse. I perioden fra søknaden ble sendt til jeg fikk svar, tok jeg kontakt med interesseorganisasjoner som har barn og unge med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige som medlemmer. Hvilke skrives ikke, av hensyn til anonymisering.

Jeg ble møtt med mye velvilje i organisasjonene. Etter at studien ble godkjent av NSD, forsøkte kontaktpersonene mine i organisasjonene å finne foresatte som var villige til å la barna sine snakke med meg. Siden dette var barn og unge under 18 år, måtte henvendelsen først gå til foresatte som måtte samtykke i barnas deltakelse i forskningsprosjektet. Å skaffe informanter viste seg svært vanskelig. Fra én organisasjon fikk jeg respons per mail fra tre foresatte. Geografisk spredning umuliggjorde gruppeintervju. Jeg hadde ikke økonomiske rammer til store reiseutgifter, og måtte av den grunn takke nei til en informant. Jeg sto da, som presentert i innledningen, igjen med to informanter, en jente på 11 år og en gutt på 13 år. En annen organisasjon sendte også ut forespørsel til den aktuelle gruppen foresatte, men ingen responderte. Min kontaktperson i organisasjonen valgte å ikke henvende seg direkte til enkeltfamilier. Dette begrunnet hen med at dette er familier som ofte er i svært vanskelige prosesser fordi barnet deres har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. For meg ble dette en ekstra drivkraft til å fortsette arbeidet med studien. Jeg mener min kontaktpersons begrunnelse viser hvor viktig det er at disse barna og familiene møtes av barnehagelærere som evner å ivareta dem på en måte som oppleves støttende. Jeg vil aldri få vite om flere hadde ønsket å snakke med meg hvis jeg kunne henvendt meg direkte til barna og spurt. Når dette er sagt, *kan* det i den ene organisasjonen jeg henvendte meg til ha vært foresatte som ønsket å la barnet delta, men at barna selv ikke ønsket det. Årsaken til dette skillet mellom de to organisasjonene er følgende: Den ene organisasjonen ba om å få se samtykkeskjemaet til de foresatte. Dette

ble fra denne organisasjonen sendt ut til aktuelle foresatte, på min kontaktpersons initiativ. I samtykkeskjemaet sto det at det var en forutsetning at barna selv ønsker å delta. Det var fra denne organisasjonen tre foresatte responderte. Den andre organisasjonen sendte ikke ut samtykkeskjemaet, men henvendte seg til den gruppen foresatte deltakelse var aktuelt for. Disse foresatte var derfor ikke gjort kjent med forutsetningen om at barna måtte ønske å delta. Det kan selvfølgelig hende at det også her var foresatte som snakket med sine barn, og at det var barna selv som ikke ønsket deltakelse. Det er umulig for meg å vite. Den ulike responsen kan også bety at det å *med en gang* man blir forespurt få mye informasjon om hva deltakelse innebærer, senket terskelen for å la barna delta; kan hende fordi informasjonsskrivet inneholdt nok informasjon til å vise studiens seriøsitet.

Siden ingen responderte i den ene organisasjonen, sendte min kontaktperson forespørsler til andre via sitt nettverk. Jeg fikk etter dette respons fra en mann. Informanten var ung (20 år), men eldre enn det jeg opprinnelig ønsket til mitt forskningsarbeid. Siden jeg hadde et lavt antall informanter (to), valgte jeg likevel å gjennomføre intervju med denne mannen. Jeg jobbet i etterkant av gjennomføring parallelt med de tre intervjuene. I intervjuet med 20-åringen ble mange viktige problematikker løftet, hvorav flere behandles i studien. Jeg valgte likevel etter nøye overveielser å la dette intervjuet utgå som «barnestemme» i studien. Det var fra starten et poeng for meg at informantene skulle ha barnehageerfaring som lå kortest mulig tilbake i tid. Enda viktigere var det at min overbevisning om at barn *ikke* kan representeres av voksne vokste seg stadig sterkere under arbeidet. Intervjuet med den voksne informanten har derfor informert studien på en annen måte enn de to andre; det har fått en annen empirisk rolle. Jeg opplevde det likevel som et vanskelig etiske valg å «frata» denne informanten, som hadde gitt meg sin historie og perspektiver, status som «barnestemme» i studien. I ettertid har jeg reflektert over om jeg som forsker feilvurderte da jeg besluttet å gjennomføre intervjuet. Til tross for at jeg ønsket å snakke med så unge barn/ungdommer som mulig, besluttet jeg likevel å intervju den unge voksne. Fra å ha planlagt for to gruppeintervjuer, sto jeg igjen med to barn som via sine foreldre samtykket til å snakke med meg. Jeg anså det problematisk å ikke få nok materiale å jobbe med. Det handlet ikke om kvantum for å sikre representasjon, men om å få gjennomført tilstrekkelig mange intervjuer slik at det ble nok empiri å jobbe med. Jeg kunne tatt grundigere vurderinger rundt hva «nok» er. Min tenking rundt «nok» tenker jeg handler om at en kvantitetstenking sniker seg inn til tross for at forskningen er kvalitativ.

Til informanten over atten år brukte jeg et skjema som var nesten likt det barnas foreldre fikk. Han fikk dette via mail. Vi avtalte også tid og sted for intervjuet via mail. Samtykkeskjemaet fikk jeg av informanten før intervjuet med ham startet. Det var viktig for meg å henvende meg til dem jeg faktisk skulle snakke med. Jeg utarbeidet derfor egne informasjonsskriv til barna (vedlegg). Disse ble distribuert via de foresattes mail. Møtested og tid ble også avtalt med de foresatte via mail. Samtykkeskjemaene mottok jeg da jeg traff informantenes foresatte før intervjuene. I forkant hadde jeg tenkt å utarbeide informasjonsskriv som var forsøksvis alderstilpasset, men mine informanter var relativt nær hverandre i alder så jeg anså derfor det som unødvendig.

Jeg hadde etiske kvaler i forhold til det å skulle invitere noen mennesker inn i mitt forskningsprosjekt uten at jeg selv visste helt hva dette prosjektet *kunne bli*. Det jeg derimot gjorde i både samtykkeskjemaene og informasjonsskrivene var, som Sandvik fremhever som viktig, å være tydelig på de rammene jeg faktisk kjente (2013); hva jeg ville snakke med barna om, hvor lenge intervjuet ville vare, hva jeg tenkte å skrive om, men viktigst av alt *hvorfor jeg ønsket å intervju dem*. I informasjonsskrivet inviterte jeg alle informantene til å sende meg en mail om ting de husket fra tiden sin i barnehage som var knyttet til deres kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Jeg gjorde dette fordi jeg tenkte at dette kunne være gode innfallsvinkler under intervjuene, og kunne hjelpe meg i å utarbeide meningsfulle spørsmål. Ingen av informantene responderte på dette, så jeg brukte den opprinnelige intervjumalen som jeg hadde sendt inn til NSD.

Tre intervjuer ble så gjennomført. Først med 20-åringen, så en tid senere med 11 og 13-åringen. Jeg omtaler 11 og 13 åringen jeg snakket med som informanter. Jeg henviser til dem som barna, eller som «Informant 1» og Informant 2», nummerert etter rekkefølgen jeg intervjuet dem. Dette kan synes som veldig tekniske begreper. Grunnen til at jeg velger disse betegnelse, er den beskrevne motstanden jeg opplevde at folk hadde mot å bringe barn inn i forskningen. Å kalle dem informanter, tydeliggjør at de hadde nettopp *informasjon* som de delte med meg. Jeg stilte dem spørsmål som jeg ønsket å få svar på, det var derfor noe helt annet enn vanlige samtaler. Å finne fiktive navn kjentes som jeg har skrevet ikke etisk riktig overfor barna, som begge uttrykte glede over å ha nettopp de navnene de har. Jeg kjenner i teksten begge barna; kaller dem «gutt» og «jente». Det gjør jeg fordi det for begge disse barna er et poeng i deres kjønnsopplevelse at nettopp disse begrepene blir brukt. Det samme gjelder informantene over 18 år.

Fortellingene

Jeg henvendte meg som sagt til barna i en visshet om at de kunne fortelle meg historier fra sine liv. Historiene er det disse barna *kom på* i møtet med meg, mine spørsmål og artefakter der og da. Barna er to av en gruppe barn vi ikke vet hvor mange teller. Historiene er bare deres og representerer ingenting utover det. Denne studien sorterer under småbarnspedagogikk. Det er likevel ikke slik at alle fortellingene og hendelsene jeg presenterer i sitatsform skjedde da informantene gikk på småbarnsavdelinger. Noen av fortellingene er ikke fra barnehage, men fra hjemmesfæren til barna og fra skole. Det viktige er at disse historiene satt i spill med teori, kan gi noen nye fortellinger om kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Fortellingene har *relevans* for det småbarnspedagogiske feltet, selv om de ikke alle har sin opprinnelse i en småbarns- eller barnehagepedagogisk setting.

Gjennomføring

Intervjuet med den unge voksne informanten fant sted i en by på Østlandet. Jeg henvendte meg til et bibliotek for å låne rom til intervjuet, og det lot seg ordne. Jeg dro til biblioteket i god tid før intervjuet, for å gjøre meg litt kjent. Rommet var tydelig vis et flerbruksrom som hadde stort kjøkken, og noe som så ut som teaterrekvisitter lagret inntil veggene. Rommet var veldig stort. Jeg flyttet et bord opp på et podium og inn mot et hjørne fordi jeg tenkte det ville være ubehagelig å sitte midt i det store rommet. Biblioteket hadde flere etasjer, så jeg gikk ned for å møte informanten. Vi småpratet på veg opp, og satte oss så ved bordet. Jeg mottok samtykkeskjemaet. Jeg spurte om han hadde spørsmål knyttet til samtykket, noe han ikke hadde. Jeg fortalte så kort om meg selv og studien, snakket om anonymisering og presiserte hans rettigheter knyttet til samtykke, og spurte om han ellers hadde spørsmål før vi begynte. Det hadde han ikke, så da slo jeg lydopptakeren på og startet intervjuet i tråd med intervjuguiden jeg hadde laget. Jeg hadde på forhånd bestemt meg for å la informantene snakke mest mulig fritt. Denne informanten hadde tydelig tenkt *mye* på hva han ville fortelle meg, så han snakket stort sett fritt. Jeg stilte ham de spesifikke spørsmålene jeg hadde i intervjuguiden, men mange av disse snakket han om selv, slik at jeg bare trengte å stille spesifiserende og direkte spørsmål for å få utdypet noe mer. Jeg hadde blokk og penn med, og noterte stikkord som jeg ønsket å få utdypet, og stikkord om utsagn jeg fattet spesiell interesse for. Da jeg hadde stilt alle spørsmålene, spurte jeg om det var noe informanten ønsket å tilføye, deretter avsluttet vi intervjuet. Jeg sa at Informanten gjerne kunne ta kontakt med meg hvis det var noe i forhold til intervjuet han ønsket å snakke om. Jeg spurte også om han ville lese det transkriberte materialet. Det ønsket han ikke, men han spurte om han kunne

få den ferdige oppgaven tilsendt, noe jeg bekreftet at han kunne. Dagen etter intervjuet overførte jeg lydfilen slik at den ble kryptert, og slettet så lydfilen fra opptakeren. Jeg transkriberte deretter opptaket.

11- og 13-åringen fikk jeg mulighet til å intervju i tilknytning til et arrangement av interesseorganisasjonen de tilhørte. Organisasjonen lot meg gjennomføre intervjuene på et rom de disponerte på et kurssted. Tilfeldigheter gjorde at jeg traff begge informantene i forkant av intervjuene, og hilste på dem. Etter å ha hilst, satt jeg og ventet. Da begynte jeg nesten å gråte. Jeg ble overmannet av ydmykhet over at disse menneskene var villige til å delta i «mitt prosjekt». Å invitere noen inn i en studie, og be dem fortelle om personlige opplevelser, stiller store forpliktelser til meg som forsker om hvordan jeg skal behandle menneskene under intervjuet og materialet i etterkant. I disse minuttene kjentes det etiske ansvaret *særdeles* sterkt. Jeg har i ettertid tenkt at det var flaks at jeg traff dem slik at denne reaksjonen kom da, og ikke da jeg skulle starte intervjuene. Det var godt å ha tid til å summe seg, men også å nok en gang ta innover seg de etiske forpliktelsene det er å skulle gjennomføre en slik type intervju. Da jeg traff dem i forkant, gjorde jeg avtale om hvor vi skulle møtes før intervjuene, og jeg mottok samtykkeskjema fra de foresatte til Informant 1. Jeg informerte de foresatte om muligheten til gjennomlesning av det transkriberte materialet. De ønsket ikke det, men spurte om det var mulig å få lese den ferdige masteroppgaven, hvilket jeg bekreftet.

I likhet med rommet den voksne informant ble intervjuet på, var rommet på kursstedet stort. Det var plassert masse bord og stoler der. Jeg ordnet også her plass for intervjuet i et hjørne, og jeg valgte å bruke et sted i rommet der det gikk an å se ut, og med informantens rygg vendt mot møblene fordi jeg opplevde alle møblene som massive. I likhet med intervjuet med den voksne informant, befant rommet der intervjuet skulle foregå seg i en annenetasje. Jeg møtte informantene (en og en) i første etasje. For begge intervjuene brukte vi litt tid på å komme til rommet. Vi småpratet på veg opp. Informant 2s foresatte kom med samtykkeskjemaet til rommet intervjuet skulle foregå. Jeg informerte også denne foresatte om muligheten til å få det transkriberte materialet tilsendt for gjennomlesning. Heller ikke denne foresatte ønsket dette. Da informantene og jeg hadde satt oss ved bordet, gjorde jeg ved begge intervjuene tilnærmet det samme som med den voksne informant: Jeg presenterte kort meg selv og prosjektet, informerte om anonymisering og hva samtykke innebærer, og spurte om de hadde spørsmål før vi startet. De hadde via foreldrene fått tilsendt et kombinert informasjons- og samtykkeskjema. Vi gikk gjennom dette før vi startet. Begge barna underskrev

samtykkeskjemaet før vi startet intervjuene. Jeg valgte å gjøre det slik, for at de kunne stille spørsmål viss det var noe de lurte på. Etter det startet jeg lydopptakeren.

Jeg innledet begge intervjuene med et relativt åpent spørsmål; jeg bad dem fortelle om de husket spesielle episoder knyttet til det å ha en annen kjønnsopplevelse enn den de ble biologisk bestemt som ved fødsel, fra tiden de gikk på småbarnsavdeling i barnehagen. Jeg skjønnte fort at informantene syntes det meste de fortalte om var vanskelig å tidfeste. I starten av intervjuene stilte jeg spørsmål om de husket hvor gamle de var da hendelsene de fortalte om skjedde. Jeg sluttet med det, for spørsmålet gjorde at fortellingene stoppet opp. Jeg følte at barna opplevde å ikke innfri når de ikke klarte å tidfeste hendelsene de snakket om, og at de begynte å tenke mer på dette enn det fortellingene handlet om. Jeg opplevde også at hvis jeg stilte dem spørsmål, syntes de det var ubehagelig viss de ikke «klarte» å svare. Jeg vil i det videre si mer om nettopp dette, knyttet til bruk av artefakter.

Bruk av artefakter under intervjuene

Før jeg skulle intervju barna, besluttet jeg å ikke ta med blokk og penn. Det var fordi jeg i det første intervjuet opplevde at det å notere gjorde meg mindre rettet og oppmerksom mot informanten. Jeg håpet og antok at jeg i god nok grad kunne evne å hente inn igjen interessante utsagn og fortellinger uten å notere, noe jeg i etterkant anser at jeg gjorde. I stedet for blokk og penn, tok jeg med artefakter. Tanken om å bringe inn artefakter, menneskeskapt ting, kom i forkant av intervjuene med barna. Kanskje handlet det om at jeg var redd for det mange hadde advart meg mot; at det er veldig vanskelig å intervju barn? At artefaktene ble en slags trygghet for meg? Det kan også ha handlet om at jeg stolte mer på at det verbale ville «holde» i møte med en voksen person? At voksne i større grad enn barn evner å erindre? Erfaringen fra intervjuet med barna, som jeg nå vil berette om, gjør at jeg mener artefakter med fordel kunne vært brukt også da jeg intervjuet den voksne informanten.

Jeg tok med artefakter fra småbarnsavdelingen jeg jobber på. Jeg fylte en pose som blant mye annet inneholdt fargeblyanter, en salve, en limstift, en gummibukse, legoklosser, og en spade. Jeg tok med artefaktene fordi jeg tenkte at de kunne vekke minner. Det gjorde de, slik informantene og jeg opplevde det, i veldig stor grad. Det skjedde noe umiddelbart da jeg tok dem fram. Jeg anser at dette har interesse i forhold til metodologi, men det er også av spesiell interesse i forhold til det sansbare som er et viktig element i Rancières teorier, som jeg i neste kapittel går dypere inn i. Det handler blant annet om en tro på det sansbares innvirkning på tenking (Rancière, 2012b).

Jeg tok kontakt med den foresatte til Informant 2 da jeg ankom stedet intervjuet skulle foregå. Den foresatte fortalte da at sønnen vurderte å trekke seg, fordi han ikke husket noe fra tiden han gikk i barnehage. Informant 1 fortalte i starten av intervjuet noen episoder hun kom på fra barnehagen, så sa hun at dette var det eneste hun husket. Da jeg tok fram artefaktene, skjedde det noe umiddelbart under begge intervjuene. *Veldig mange* av artefaktene frambrakte minner. Begge informantene kommenterte at de husket mye mer enn de hadde trodd fra tiden de gikk i barnehage:

Berit: «Skal jeg finne flere ting?»

Informant 1: «Ja. For da kanskje jeg husker litt mer.»

Informant 2: «Heh! Da fikk jeg mange minner tilbake da! Det bare kom nå.»

Berit: «Hadde du glemt det?»

Informant 2: «Ja. Det var rart at det kom nå!»

Berit: «Du sa at du ikke husket mye fra barnehagen. Du husket **KJEMPEMYE!** Hadde du trodd det?»

Informant 1: «Ne-ei! Jeg huska ganske mer enn jeg trodde jeg skulle!»

Begge informantene smilte og lo mye da de så, kjente, hørte og luktet på artefaktene. Jeg som intervjuer kjente *veldig* på hvor mye lettere det var å snakke i latter og god stemning, enn i stillhet fordi noen føler at de må prestere et svar. Jeg tenkte både under intervjuene og i etterkant, at det var artefaktene som gjorde at stemningen i intervjuene ble så god. Særlig i intervjuet med Informant 2 førte det å bringe artefaktene inn til et klart stemningsskifte. Han vurderte som sagt å trekke seg like før intervjuet. Han virket ikke direkte ukomfortabel, men slik jeg opplevde det følte han at han ikke hadde noe å bidra med. Innføringen av artefaktene førte til mye latter. Dette var veldig tydelig under intervjuet, og hørbart på lydfilen. I starten av transkripsjonen, som jeg vil beskrive senere, står det flere ganger «sukker». Etter introduksjonen av artefaktene står det ofte «ler». Begge informantene var nysgjerrige på innholdet i nettet med artefakter:

(Jeg roter i posen med artefakter.)

Berit: (henvendt til meg selv): «Jeg tror ikke at jeg trenger å ta fram dette!?»

Informant 1: «Hva er det? [Her blir opptaket uklart fordi jeg roter i posen, men jeg hører på opptaket at hun sier:] Jeg vil se på alle tingene!».

Andre artefakter ville uten tvil ført til andre fortellinger. Kunne jeg valgt artefakter som hadde generert flere fortellinger om kjønn? Det er helt umulig å vite. Det jeg derimot kjenner meg

sikker på, er at artefaktene førte til at barna var aktive og snakket mye. De fortalte *masse* fra barnehagehverdagen sin og andre deler av livet. De husket små episoder og kom med lange fortellinger som gjorde det lettere for meg å stille spørsmål vedrørende kjønn. Hvis de ikke hadde snakket om disse andre tingene, hadde jeg kanskje heller ikke fått deres tanker og erfaringer om dette. Det jeg også er *særdeles* glad for, er at artefaktene slik jeg vurderer det førte til at intervjusituasjonen ble god for dem jeg intervjuet. Etter at lydopptakeren var slått av og intervjuet formelt sett var over, spurte jeg dem hvordan de hadde opplevd intervjuene. Jeg burde ha spurt om dette mens lydopptakeren fremdeles tok opp. Begge informantene sa at det hadde vært bra, og den ene sa også at det hadde vært morsomt. Jeg spurte ikke direkte om artefaktene. I etterkant ville jeg gjerne visst mer om hva de tenkte om dette, og også deres tanker om å bidra i forskning.

Transkriberingsprosessen

Lydopptakeren er ikke en sikker lagringsplass. Jeg overførte og krypterte derfor lydfilene så raskt det lot seg gjøre etter intervjuene, slik at jeg kunne slette lydfilene fra opptakeren.

Deretter transkriberte jeg materialet. Transkripsjon kan tenkes som en form for oversettelse (Brinkmann & Tanggaard, 2015); jeg overførte lyden på opptaket til skrift. Jeg foretok også en annen type oversettelse, ved at jeg skrev på rent bokmål. Jeg oversatte altså fra dialekter og talemåter til bokmål. Jeg hadde på forhånd bestemt meg for å gjøre det slik, både for å ivareta anonymisering og å ikke dra fokus over fra tematikk til dialekt. Jeg anså også at det ville gi bedre lesbarhet. Transkripsjonen var tidkrevende, fordi jeg ofte måtte høre mange ganger på samme talesekvens for å skrive ned det som ble sagt så korrekt som mulig. Jeg transkriberte intervjuene så fort det lot seg gjøre, for jeg anså det som en fordel å ha intervjuene friskt i minne.

Jeg transkriberte alt som ble sagt under intervjuene, med unntak av noen få passiarer som ikke hadde noen relevans for studien, og utsagn som røpet informantens bosted og andre ting som ble sagt som jeg anså at ikke ivaretok kravet til anonymisering. Jeg la følelsesuttrykk inn i parentes, som *ler*, og *sukker*, fordi jeg tenkte dette kunne ha betydning i det videre arbeidet med intervjuene. Jeg la inn lyder som *eeeh*, *mmm* etc., fordi jeg mente det kunne være viktig for å få fram nyanser i det som ble sagt. En faktor som ble borte for meg da jeg transkriberte, var tempoet i intervjuene. Jeg ble oppmerksom på dette da jeg leste det transkriberte materialet, for jeg husket at tempoforskjeller opplevde jeg i alle intervjusituasjonene. Da

informantene snakket «fritt», snakket de fort. Da de ble spurt om ting de syntes det var vanskelig å svare på, snakket de sakte.

Jeg oppdaget i første lesning av det transkriberte materialet følgende passiar:

Informant 1: «...jeg gikk jo med jenteklær. FØR jeg bytta navn»

Berit: «Hva var rart da?»

Informant 1: «Em. Det som var litt rart følte jeg liksom at jeg var ikke helt gutt eller helt jente. Jeg føler at jeg er helt jente nå for jeg har bytta navn. Og klær.»

I tillegg til at sitatet var av interesse for tematikken, framsto også mitt spørsmål som ledende. Grunnen til at jeg spurte «hva som var rart», var at da Informant 1 uttalte det ovenforstående, tolket jeg kroppsspråket hennes og konkluderte ut fra det at det var noe som ikke helt stemte. Denne nyansen hadde ikke måten jeg transkriberte tatt inn, og sitatet fremstår derfor som ledende, selv om jeg ikke selv anså det for å være det i intervjusituasjonen.

I tabellen vises lengde på hvert intervju, samt antall transkriberte sider.

Informant	Lengde opptak	Transkriberte sider
Mann 20 år	44 min. 6 sek.	8,5
Informant 1 (jente 11 år)	37 min. 6 sek.	9,5
Informant 2 (gutt 13 år)	51 min. 21 sek.	15

Sideantall sier ikke nødvendigvis så mye om mengde tekst. Der det ble snakket fritt, ble det for eksempel få mellomrom for å skille mellom hvem som snakket.

Analyse

Rancièrere skriver fram empiri og teori som likeverdige i forskning, og kaller begge deler for *scener* (2016e). Deres poeng er slik jeg forstår det at teorien aldri skal ha forrang for fortellingene. Empiri og teori er derfor i denne studien likeverdige. Rancièreres argumentasjon har klar sammenheng med det som ofte understrekes i deres arbeider, nemlig at vi må slutte å tro at det er *noen* borgere som evner å forstå, og andre ikke. Rancièreres forslag til analyse, er derfor penetrering: «...the only solution was to allow the voices to penetrate each other, which meant annulling the difference between the narration of the facts and the comment that explains them.» (2016e). Penetrere betyr *trengte inn i* eller *trengte gjennom*. Penetreringen vil bestå i at empirien trenger inn i eller gjennom teorien, og vice versa. Dette utgjør studiens analyse. Rancièrere beskriver dette som en *intensivering* av empiri og teori:

«There is not a language for empirical narration and a language for theoretical explanation. There is one language and one intelligence. To deliver its energetic potential, the scene needs no explanation. It only need intensification. It's capacity for making things perceptible and thinkable has to be intensified by making the scenes resonate and mirror each other» (2016e, s. 599)

I studien vil det kanskje kunne fremstå som at informantene «forteller om fakta», og at jeg ved hjelp av Rancières teorier forklarer om disse. Under vegg vil det fremkomme at det er mer komplekst enn som så. Likevel, penetreringen vil forenklet sagt foretas ved å sette eksempler fra empirien sammen med teori, jobbe dem sammen, og slik skrive fram nye forslag til måter tematikken kan tenkes. Penetreringen foregikk på følgende måte:

Etter å ha transkribert intervjuene, printet jeg ut sidene. Jeg leste intervjuene flere ganger og markerte det som framsto som interessante/relevante sitater for tematikken, og skrev mine kommentarer i marginen. Parallelt med arbeidet med intervjuene leste jeg teori. Jeg fant sitater i intervjuene som jeg ønsket å sette i spill med teori, og jeg fant teori som gjorde at ting fra intervjuene framsto som interessante/relevante. Jeg samskrev så empiri og teori. Jeg valgte å ikke kopiere sitater rett inn fra transkriberingen, men å skrive de samme ordene på nytt. Dette kan synes tungvint, men det var en måte å redusere tempoet i prosessen på. Det gav meg mulighet til å tenke mer rundt de enkelte utsagnene og historiene. Jeg jobbet hele tiden parallelt med empiri og teori. Måten jeg jobbet med sitatene på gjorde informantenes stemmer svært tydelige for meg i prosessen. Jeg kunne valgt å skrive fram det jeg anså som mest relevant fra intervjuene, og presentert dette for seg. Men; det ville da i større grad blitt *mine* ord du som leser måtte forholde deg til. Det ville også vært mine ord *jeg* forholdt meg til etter at dette hadde vært gjort i skriveprosessen. Ved å gjøre det på måten jeg gjorde, «hørte» jeg da jeg leste ordene barnestemmene. Dette kan kanskje betegnes som et «auditivt minne». Det gjorde at jeg hele tiden ble minnet om mine etiske forpliktelser som forsker, og, at jeg stadig fikk opplevelser av kraften i ordene jeg leste.

Vitenskapsteoretisk ståsted

Å bestemme teoretisk ståsted for studien var et svært viktig metodologisk valg. Jackson og Mazzai skriver at «...our plugging of theory into data into theory not only produces new analytical questions, but also produce different researcher selves». (Jackson & Mazzei, 2012, s. 137). Davies og Gannon hevder i likhet med dette at «We got hold of “reality” via the methods we have used» (Davies & Gannon, 2006, s. 1). Jeg kjente til Rancières arbeid kun gjennom en artikkel av Biesta (2010). Jeg vendte meg til denne artikkelen fordi jeg tenkte den kunne gi meg perspektiver i forhold til forskerrollen. Først senere forsto jeg *hvor* sentralt dette perspektivet er hos Rancière; fra hvilken posisjon snakker vi, og i hvilket/hvem sitt navn (Rockhill, 2019a, s. XIII) . Jo mer jeg leste av Rancierès tekster, desto mer fant jeg som jeg tenkte at *måtte* settes i sving med småbarnspedagogikk og cisnormativitet. Dette handlet som sagt i innledningen om frigjøringsaspektene i teorien. Maurseth skriver at Rancière retter «en oppmerksomhet mot de som ikke hverken blir sett eller hørt, de som ikke har noen posisjon eller talerør», og at dette utgjør Rancières bakgrunn (2012, s. 72). Dette mente jeg å kunne relatere til småbarn med kjønnssubjektivering utenom det vanlige.

Å arbeide med Rancières teorier har voldt mye besvær og frustrasjon, men kanskje like mye glede og entusiasme. Jeg har brukt masse tid på å prøve å forstå teorien, til tross for at jeg lenge trodde at Rancière går til angrep på nettopp forståelse (2011). Både å lese, tenke og skrive med Rancière, har vært utfordrende. Jeg har ønsket å i størst mulig grad forholde meg til Rancières egne tekster, ikke tekster der andre tolker Rancière. Originaltekstene er hovedsakelig på fransk, et språk jeg ikke behersker. Jeg har derfor stort sett forholdt meg til tekster oversatt til engelsk, med unntak av to bøker på norsk og en på svensk. Hvorvidt disse tekstene kan sies å være originale, kan derfor diskuteres. Det betyr at når jeg presenterer min forståelse av Rancières teorier, er det på bakgrunn av valg og forståelser flere oversettere har gjort, og valg og forståelser jeg igjen har tatt når jeg har oversatt/forstått disse oversatte tekstene til/på norsk. Det varierer hvordan jeg forholder meg til sitater. Noen ganger gjengis de på engelsk/svensk, andre ganger oversetter jeg dem til norsk i refererende form. I blant gjør jeg begge deler. Mange ord på både engelsk og norsk, har flere ulike betydninger. Jeg har valgt oversettelser som jeg har funnet mest riktig i forhold til min oppfatning av teksten forøvrig, altså meningsinnholdet. Dette er i samsvar med Rockhill, som sier at mer enn at det dreier seg om valg av bestemte ord, handler oversettelser om valg som angår logikk i

innholdet/betydningen av teksten man oversetter (2019b). Det må også sies at å skrive inn slike doble betydninger er et virkemiddel Rancièr ofte benytter.

Det framsto lenge som viktig for meg å prøve å få tak i Rancièr's «helhetlige tenking», for å klare å skrive i harmoni med denne. Det har vært svært mange begrep jeg har funnet hos Rancièr som jeg mener er verdt å sette i sving med tematikken i studien, men også med en rekke andre tematikker i småbarnspedagogikken. Jeg har lest, og stadig funnet. Jeg opplevde det undervegs som svært vanskelig å velge bort ting fra teorien. Jeg samskrev mange perspektiver jeg fant med empirien, og fant ting i empirien som jeg ønsket å sette i spill med teorien. Jeg søkte stadig ny litteratur, og sluttet aldri i prosessen å lese. Å velge bort var lenge svært utfordrende, men jeg landet til slutt i begreper som viste seg å stå fram. Det er viktig å presisere at min lesing av teorien alltid har vært gjort gjennom småbarnspedagogiske briller med kjønnsopplevelse som omdreiningspunkt. Jeg vil starte neste kapittel med å presentere de viktigste teoretiske begrepene.

DEN TEORETISKE SCENEN SETTES

«...there are no stages to equality:...equality is a complete act or is not at all»
(Rancière, 2010, s. 9)

Studiens teoretiske grunnlag er som redegjort for Rancières teori om frigjøring. Rancière betegner empiri og teori som to *scener* (2016e). Jeg vil i dette kapitlet først gjøre rede for det som kan tenkes som en «ramme» om hele studien, nemlig samfunnsordenen. Så presenteres studiens øvrige kjernebegrep. Når begrepene presenteres, viser jeg hvordan jeg mener de må leses i forhold til småbarnspedagogiske praksiser og kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Deretter følger penetreringen, studiens analyse. Det som penetreres er sitater fra intervjuene og kjernebegrepene og andre elementer fra Rancières teori. Jeg forklarer nærmere hvordan dette foregår før penetreringen starter.

Kjernebegrep

Samfunnsordenen

I innledningskapitlet gjorde jeg rede for den småbarnspedagogiske og kjønnspolitiske konteksten denne studien befinner seg i. Med Rancière er denne konteksten en del av det som oversatt til engelsk språkdrakt heter *police eller police order* (1992, 1999). Ordet *police* er avledet av det greske polis, bystat, men er også knyttet til ordet *police*, politi (Maurseth, 2012). Jeg leser «bystat» som «samfunnet». Rancière sier at *police* egentlig handler om lover, men at

«The police is thus first an order of bodies that defines the allocation of ways of doing, ways of being and ways of saying, and sees that those bodies are assigned by name to a particular place and task, it is an order of the visible and the sayable that sees that a particular activity is visible and another not, that this speech is understood as discourse and another noise.» (1999, s. 29)

Ordenen jeg skriver om, er altså Norge. Småbarnsavdelingene er deler av den norske samfunnsordenen. De er regulert av lover, blant annet de jeg gjorde rede for i innledningskapitlet, og det foregår mellommenneskelig aktivitet. Å bruke begrepene «politi» og «politiorde» har kjentes kunstig. Både fordi begrepene ikke gir tilstrekkelig mening for meg, og fordi jeg får assosiasjoner (bare) til politiet som samfunnsinstitusjon; et poeng Rancière selv adresserer i boken «*Dis-agreement*» (1999). Jeg velger derfor heretter å bruke begrepet *samfunnsordenen* om *police order/police*.

Samfunnsordenen handler altså både om hvordan samfunnet, i denne studien småbarnsavdelinger, er ordnet i forhold til faktiske reguleringer (lover/forskrifter)), men også i forhold til all mellommenneskelig aktivitet. Denne aktiviteten er samspeillet mellom borgere; småbarn, barnehagelærere og foresatte. Jeg velger her å skrive min oversettelse av sitatet jeg gjenga på engelsk. Dette gjør jeg fordi sitatet er svært viktig for å forstå Rancières tenking rundt hvorfor equality/likeverd, begreper jeg senere går nærmere inn i, ikke alltid utøves. Min oversettelse av sitatet er som følger:

«Samfunnsordenen er dermed først og fremst en organisering av kroppene som definerer tildelingen av mulige måter å gjøre, være og snakke, og ser til at disse kroppene er tilordnet med navn til et bestemt sted og en bestemt oppgave. Det er en organisering av det synlige og det som er mulig å si, som sørger for at en bestemt aktivitet er synlig og en annen ikke, og at noens tale blir forstått som diskurs og andres tale som støy.»

Kroppene (her småbarna, barnehagelærerne og de foresatte) er organisert av samfunnsordenen, og kroppene *definerer* også tildelingen av måter det er mulig å gjøre, være og snakke. Jeg mener det derfor må forstås ikke bare som at kroppene organiseres av samfunnsordenen, men at de også *organiserer* samfunnsordenen. Rancière hevder som redegjort for at noen stemmer i samfunnsordenen blir (forstått som) diskurs og andre stemmer som støy. Stemmer som forstås som diskurs, må tenkes som *taleberettigede*. Diskurs med Rancière må leses som den rådende, *aksepterte*, talen i tid og rom. I denne studien handler diskursen om tokjønnsmodellen og det cisnormative. *Støy* må leses som noe som ikke er i harmoni med diskursen, noe uønsket/upassende/usynlig; noe det i samfunnsordenen *ikke* er generell enighet om. I denne studien vil dette være kjønnsoppevelser som bryter med tokjønnsmodellen. Det kan også handle om kroppene som dagens klassifiseringssystem ekskluderer. De som *forstår* stemmene, må være borgerne i samfunnsordenen, og borgerne er kroppene. Umiddelbart kan det synes feil når jeg tolker det som at kroppene organiserer samfunnsordenen, samtidig som Rancière hevder at noens tale oppfattes som støy. Det kan med andre ord virke som jeg forstår det slik at alle kroppene/borgere innehar status som taleberettigede. Jeg mener min tolkning likevel er riktig, fordi jeg tror sitatet innehar en dobbelthet: Det viser både hvordan Rancière mener samfunnet *faktisk* fungerer; at det er store forskjeller på hvilken status borgerne har med tanke på talerett/ å bli hørt/lyttet til. Og også *om de* er i posisjon til å tale. Men, ved å implisitt skrive at borgerne organiserer samfunnsordenen, *synliggjør* hen også det «*potensielle*» likeverdet, den enkelte borgers

rettmessige frihet, som jeg skriver mer om under neste overskrift. Honneth kritiserer Rancière for å være for rigid i sin beskrivelse av samfunnsordenen, fordi hen mener Rancière skriver den fram som totalt regulert (i Genel, 2016). Jeg velger med bakgrunn i det jeg har redegjort for, heller å lese det som en tydeliggjøring av strukturer, ikke som en rigid beskrivelse/oppfatning. Dobbeltheten jeg leser inn i sitatet, mener jeg dessuten viser at samfunnsordenen har potensialer til å *ikke* være rigid. Men, det er betinget av at det innad i samfunnsordenen skjer subjektivering. Dette vil jeg redegjøre for i et senere avsnitt. Det beskrevne potensialet til tross: Det at samfunnsordenen holder oss fast i hvem som har talerett og ikke, er et hovedpoeng i teorien (Rancière, 1999, 2016d; Rancière & Corcoran, 2015). Rancière skriver at for å *oppretholde* sin status som noen som vet og kan, blir det viktig å hindre at de uten talerett taler, for å opprettholde hierarkiet mellom «those voices express their pleasure or their pain and those who can spell out the reasons for pleasure and pain» (2016e, s. 598). Dette spiller en sentral rolle for det jeg nå vil redegjøre for; frigjøring og likeverd.

Frigjøring og likeverd

I innledningskapittelet skrev jeg at jeg har undret meg over hvor fri småbarnas kjønnsopplevelse er, og at småbarna ofte står i fare for å ekskluderes fra en eventuell tenking rundt kjønns spørsmål på grunn av lav alder og at de regnes som umodne. Derfor syntes frigjøringsbegrepet å være et relevant begrep å tenke med. En rekke teoretikere, særlig innen kritisk teori, mener at for å skape frigjøring, er det essensielt å finne ut hvordan makt virker, for bare slik kan man adressere dens innflytelse. Dette må sies å være den dominerende diskursen om frigjøring (Biesta, 2010). Det vil altså være snakk om en type analyse av maktdistribusjon, med påfølgende inngripen. Innen denne diskursen, blir frigjøring derfor ofte ansett som en prosess som må komme utenfra: Frigjøringen må initieres av noen som ikke selv er rammet av/innskrevet i diskursen. Rancière tar avstand fra denne tenkingen, og hele deres virke som filosof handler i stor grad om å jobbe fram en veldig annerledes teori om hva frigjøring må være (1992, 2011, 2012b, d; Rancière & Corcoran, 2015). Hen hevder at en prosess der noen utenfra kommer for å klippe de ikke-frigjortes lenker, aldri vil skape reell frigjøring. Det er fordi de som skulle forsøkes frigjorte da fortsatt vil stå i et avhengighetsforhold. Nå til dem som frigjorde dem. Dette vil gjøre at de fremdeles ikke er helt fri/likeverdige. Rancières innfallsvinkel er derfor en annen. Hen skriver fram en teori der *likhet/likeverd for alle er et absolutt utgangspunkt*, ikke et mål (2011). I Rancières gjennombruddsverk «Den uvitende læreren: fem leksjoner om intellektuell frigjøring», et nøkkelverk i deres produksjon, er likeverdet i utgangspunktet knyttet til det som må betegnes

som kognitive evner (2011). I andre publikasjoner er likeverdet uttalt som absolutt, uansett (Rancièrè, 2010, 2016b; Rancièrè & Corcoran, 2015). Det handler slik jeg forstår det, om å være likeverdig *i kraft av å være menneske*. Jeg beskrev i innledningen hvorfor jeg mener denne insisteringen på *alles* likeverd er av særlig stor betydning innen småbarnspedagogikken. Dette vil jeg diskutere nærmere i neste kapittel.

I studien snakker jeg mye om talerett, som er et mye brukt begrep i Rancièrès tekster. I forhold til dette begrepet er det et aspekt som må klargjøres: Rancièrè skriver at frigjøringsprosessen er *verifisering* av likeverdet mellom alle talende vesener: «The process of emancipation is the verification of the equality of any speaking being with any other speaking being» (1992, s. 59). Viss *talende* knyttes til verbalspråklige ytringer, kan teorien synes lite anvendbar i en småbarnspedagogisk setting. Jeg leser derimot «tale» som alle typer kroppslige ytringer, der verbalspråk bare er en av flere. Informant 1 i fortalte under intervjuet at foreldrene hennes har sagt at hun før hun var ett år «*bare krøp bort til neglelakk og sminke og sånt*». Handlingen var barnets tale.

Jeg startet med å skrive om frigjøring, og avsluttet med likeverd. Det er fordi jeg opplever disse begrepene som uløselig sammenknyttet i Rancièrès teorier: Frigjøring må skje for at likeverd skal *være*. Når det i samfunnsordenen *bare* skjer likeverdshandlinger, er borgerne fri. Jeg tror det er dette Rancièrè mener når hen skriver følgende: «This is what emancipation first means: an exercise of equality...» (2016c, s. 142) .I denne studien vil dette handle om at barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige kan ha sin opplevelse *uten* at det tolkes som støy, noe uønsket som vi ikke vil eller orker å se/høre; at å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige gir talerett på samme måte som et barn med en *vanlig* kjønnsopplevelse har det. Jeg vil i de kommende avsnittene se mer på slike møter mellom borgere, konsentrert rundt Rancièrès begrep subjektivering.

Subjektivering

Da jeg så subjektiveringsbegrepet hos Rancièrè, trodde jeg først at hen mente den pågående prosessen der et menneske «utvikler seg som subjekt». Rancièrès begrep syntes dermed umiddelbart relevant for denne studien; subjektivering ville da handle om «hvordan småbarn finner ut hvem de kjenner at de er og kan være i møter med andre mennesker når det gjelder kjønnsopplevelse utenom det vanlige». Jeg forsto raskt at min forståelse av begrepet var for enkel. Jeg opplever Rancièrès begrep som svært vanskelig. Jeg er stadig usikker på om jeg egentlig *helt* har klart å gripe det, noe jeg kommer tilbake til i neste kapittel. Jeg velger

likevel å bruke det fordi relevansen synes så stor, og fordi jeg tror refleksjonene uansett er viktige for tematikken.

Ved å bringe inn begrepet identifisering, kan subjektivitetsbegrepet bli lettere å forstå. Biesta sier med henvisning til Rancière, at identifisering handler om å innta en rolle som er mulig innenfor den eksisterende sansbare verden (Biesta, 2014). Om (politisk) subjektivering sier Rancière at det «proceeds via a process of dis-identification» (2016c, s. 133). Subjektivering handler altså om å innta en posisjon som tidligere ikke eksisterte i samfunnsordenen. I denne studien vil det handle om å «innta» en annen kjønnsopplevelse enn det som forventes; er synlig i samfunnsordenen. Rancière skriver:

«Politics is a matter of subjects or, rather, modes of subjectification. By subjectification I mean the production through a series of actions of a body and a capacity for enunciation not previously identifiable within a given field of experience, whose identification is thus part of the configuration of the field of experience.» (1999, s. 35)

Avsnittet over sier at subjektivering, som redegjort for i forkant, handler om å innta en «posisjon» som før dette skjedde ikke var identifiserbar i den delen av samfunnsordenen man befinner seg i. Posisjonen inntas gjennom flere handlinger et subjekt utøver, og at subjektet har kapasitet til å *uttale* den tidligere ukjente posisjonen. Uttale mener jeg må leses som en integrert *del* av disse handlingene, ikke nødvendigvis som ren verbalisering. Antakelsen gjør jeg på bakgrunn av at Rancière skriver at den rådende orden opprettholdes blant annet ved at borgere som ikke anses som taleberettigede nektes å snakke deres «eget» språk (2016e). Eget språk kan i småbarnspedagogikken eksempelvis tenkes som alt småbarn uttrykker gjennom andre kroppslige ytringer enn tale. *Uttalen* tenker jeg som det som «manifesterer» det som fremkommer i det som i engelsk oversettelse kalles «a series of action». Jeg mener videre at sitatet må ses i sammenheng med Rancières tenking om samfunnsordenens konsensus/enighet. Rancière sier at samfunnsordenen handler om konsensus, det det er enighet om, mens subjektivering handler om dissensus, uenighet (Rancière & Corcoran, 2015). Tale fra en *ikke* taleberettiget, må slik jeg forstår det leses som noe som synliggjør dissensus.

I Rancières teori er politikk noe annet enn det begrepet forstås som når det brukes i norsk dagligtale. Med Rancière er subjektivering og politikk uløselig sammenknyttet: Når subjektivering skjer er det politikk, og for at politikk skal oppstå, kreves subjektivering

(Rancière, 1999). Det er fordi subjektivering fører til endringer i distribusjonen av det sansbare, som jeg senere vil redegjøre for. Siden subjektivering må antas å skje i de småbarnspedagogiske praksisene, også når det kommer til spørsmål om kjønn, må disse praksisene regnes som politiske.

Subjektivering, men da også politikk, krever altså *dissensus*, noe det *ikke* råder enighet om i samfunnsordenen. I denne studien vil dissensus være knyttet til det jeg redegjorde for i avsnittene foran om, utfordringer/uenighet knyttet til tenking rundt småbarns alder og forutsetninger. Det er også knyttet til cisnormativitet og tokjønnsmodellen som ble beskrevet i innledningskapittelet. Med støtte i rapportene jeg viste til i innledningskapittelet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016; Bufdir, 2020; Egeland, 2016; Komiteen for barnets rettigheter, 2018; van der Roos, 2013) mener jeg altså at tokjønnsmodellen med Rancière må tenkes som konsensus, noe det er enighet om, mens det å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige kan tenkes som dissensus, noe det *ikke* råder enighet om. Alt som er redegjort for her, vil påvirke subjektive møter i samfunnsordenens del «småbarnsavdelinger», og med det *kunne* føre til subjektivering. Dissensus er altså dette *nye* borgeren bringer inn med sine rekker av handlinger, og hvordan disse handlingene utøves. Enigheten er de rådene diskursene jeg tidligere har skrevet om, det som de *taleberettigede* borgerne presenterer.

Det jeg har redegjort for om subjektivering og dissensus kan eksemplifiseres med den samme fortellingen som jeg tidligere viste til fra intervjuet med Informant 1. I intervjuet fortalte hun om at hun ifølge foreldrene «*bare krøp bort til neglelakk og sminke og sånt*» før hun var ett år. Hvis det at et barn bestemt som gutt ved fødsel, alltid eller vanligvis ble møtt med aksept når ~~han~~ utførte en slik handling i samfunnsordenen, ville dette vært en hverdagslig handling (konsensus). Men siden rapportene jeg støtter meg på i denne studien, forteller at ordenen må regnes som cisnormativ, er det ikke gitt at en slik handling møtes med aksept. Barnets atferd kan med Rancières teorier tenkes som dissensus, som igjen må forstås som atferd som til vanlig ikke blir sett/gitt talerett. Hvis det *til tross for* at talen generelt i samfunnsordenen regnes som støy utøves en likeverdshandling mellom borgerne, vil det som skjer være subjektivering. Umiddelbart er det lett å lese dette som at det er barnehagelæreren/den foresatte som ved å *gi rom* for subjektivering muliggjør barnets subjektivering. Jeg vil senere gå dypere inn i disse perspektivene, men vil allerede her påpeke at det med Rancières teorier ikke kan leses slik: Det vil snarere handle om at barnets fremvisen av opplevd kjønn *åpner* for at barnehagelæreren evner å se/sanse noe som sjelden/aldri er tilgjengelig i samfunnsordenen.

Dette *noe* må ha et element av dissensus, som beskrevet over. Det subjektive møtet er avhengig av *begge* borgerne for at likeverdshandlinger kan skje.

I tilknytning til subjektivering skriver Rancière «not previously identifiable within a given field of experience» (1999). Sitatet kan være med på å forklare det som kan framstå som en manglende nyanse i denne studien: Det er ikke slik at det i alle deler av samfunnsordenen er en enighet om at tokjønnsmodellen/det cisnormative er «riktig». I noen deler, her betydende på noen småbarnsavdelinger, vil dette sikkert ikke stemme. Jeg mener som sagt at det likevel er rimelig å tenke samfunnsordenen Norge som *generelt* cisnormativ, med utgangspunkt i rapportene jeg henviste til i forrige avsnitt, altså cisnormativitet som struktur.

Et siste viktig moment i forhold til subjektivering er at Rancière knytter all subjektivering til enkeltmennesker, ikke til grupper. Hen skriver at å definere alt som tilhørende identitetsgrupper ikke løser noe, fordi det politiske subjektet primært defineres når det konfronterer mangel på likeverd med likeverd, og med dette er et subjekt som hevder ulikhet (2016d, s. 75). I denne studien vil det bety at det er småbarna som i møte med for eksempel barnehagelærere, i subjektive møter krever/konfronterer mangel på likeverd. Mangelen på likeverd vil handle om at det å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige ikke er allment akseptert i samfunnsordenen. Jeg vil komme nærmere tilbake til presiseringer rundt subjektbegrepet senere, men det handler altså om møtene mellom borgerne i samfunnsordenen. Hva sier så Rancière om borgernes muligheter til subjektivering i samfunnsordenen?

Distribusjon av det sansbare

Mulighetene til subjektivering, handler ifølge Rancière om inndelingen og fordelingen av det sansbare:

«This is what I call a distribution of the sensible: a relation between occupations and equipments, between being in a specific space and time, performing specific activities, and being endowed with capacities of seeing, saying, and doing that “fits” those activities. A distribution of the sensible is a set of relations between sense and sense, that is, between a form of sensory experience and an interpretation that makes sense of it. It is a matrix that defines a whole organization of the visible, the sayable, and the thinkable.» (2016b, s. 136)

Sitatet inneholder mange deler, og jeg vil derfor prøve å bryte det ned for å vise hvordan jeg forstår det. Jeg gir først en generell redegjørelse, for å i neste avsnitt sette det inn i en

småbarnspedagogisk setting. Begrepet sanselig kommer fra det greske *aisthesis*. Når Rancière snakker om det *sansbare*; *sense med sansene*/oppfatte, handler det om sansekunnskap, sammenhengen mellom *sense* (sansing) og *sense* (fornuft). Borgerne gjør seg erfaringer gjennom sansing. Dette skjer ved at de sanser, og tolker sanseintrykkene slik at disse gir mening for dem. Denne sansingen foregår på stedet i samfunnsordenen der borgerne er plassert, *space*, og i nåtid, tiden som *er*. Stedet er der man utfører sitt yrke, *occupations*. Yrke leser jeg i utvidet forstand, som *daglig virke*. Equipments tenker jeg som det fysiske miljøet borgerne befinner seg i, med artefakter som finnes i dette. Borgerne utfører i denne settingen bestemte aktiviteter. Settingen, *sammenhengen*, borgerne befinner seg i, påvirker /styrer hva som anses som passende å se, si og gjøre. Alle aspektene jeg har redegjort for i dette avsnittet, er en matrise som bestemmer synlighet, muligheter til ytringer og hva det er mulig å tenke. Jeg tenker det altså som at distribusjonen av det sansbare skjer i samfunnsordenen, og er styrt av samfunnsordenen. *Men distribusjonen kan omdistribueres, og slik vil samfunnsordenen kunne endres*. Slike endringer muliggjøres av subjektivering, som beskrevet tidligere. Omdistribusjon er derfor med Rancière politikk. Et hovedpoeng i mange av Rancières publikasjoner, er å rette søkelyset mot at denne distribusjonen av det sansbare som skjer i samfunnsordenen, ekskluderer noen borgere fra å ha innflytelse; bli sett og hørt (Maurseth, 2012, s. 75). Utfordringen i forhold til likeverd, er altså noen borgeres reduserte eller manglende muligheter til å la sin røst høres, og, at når de høres, oppleves de lett som støy (Rancière, 2012b). I denne studien handler det om småbarn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige sine muligheter på avdelingen i barnehagen.

Distribusjonen av det sansbare handler om borgernes muligheter i samfunnsordenen, og er nært knyttet til det jeg tidligere har redegjort for om denne. I min studie må det presenterte sitatet leses inn i følgende setting: Vi befinner oss i 2020. Rommet det er snakk om er småbarnspedagogikken, som er en del av samfunnsordenen Norge. Yrkene, de «rollene» borgerne innehar, er fortrinnsvis «småbarn i barnehagen» og barnehagelærer, men også «foresatt». I samfunnsordenen forøvrig finnes blant annet «yrket» politikere og andre beslutningstakere. I Norge er Stortinget den lovgivende, bevilgende og kontrollerende makt. «Equipments» tenker jeg her som det fysiske miljøet på småbarnsavdelingen, men også som artefakter generelt. De spesifiserte aktivitetene er alt det *vanlige* som blir gjort på småbarnsavdelingene: Bringing, lek, spising, stell, soving, trøst, turer, henting..., og hva småbarna, barnehagelærerne og de foresatte evner å se, si og gjøre som *passer*, eller kanskje *er passende* til/for disse aktivitetene. Alt det som er beskrevet her, tenker jeg som redegjort

for i forrige avsnitt, som det Rancièrè definerer som matrisen som definerer hva som er synlig, mulig å si og mulig å tenke i en småbarnspedagogisk sammenheng (2016b, s. 136). Disse mulighetene må knyttes til begrepet konsensus, som jeg har forklart betydningen av, og til begrepet dissensus som jeg finner det viktig å si noe mer om:

Dissensusbegrepet har en viktig dimensjon i tillegg til det jeg redegjorde for i tilknytning til subjektivering. Denne dimensjonen framkommer ved å lese ordet på engelsk, den er ikke synlig på norsk: Muliggjøring av *om*distribusjon av det sansbare avhenger slik jeg forstår Rancièrè av *dis*-sensus, altså dis-sansing (Rancièrè & Corcoran, 2015). Prefikset dis- brukes både om atskillelse, nekting og motsetning (De Caprona, 2013). Viss vi skal evne å «se» noe annet enn hva det vi til vanlig sanser tillater oss å se, kreves en dis-sansing. Jeg leser dette som en atskillelse mellom sanseintrykk og det fornuften (*sense*) forteller oss at vi skal tolke inntrykket som. Vi må altså «nekte» (jamfør prefikset) vår vanlige tolkning å fortrenge andre/nye tolkningsmuligheter. Tolkninger har med erfaringer å gjøre, og har også med det jeg tenker som *visuell vanlighet* å gjøre:

Visuell vanlighet

Rancièrè skriver i tilknytning til distribusjonen av det sansbare om sanselige selvfølgeligheter (norsk oversettelse) (2012b). Jeg skvatt da jeg kom til dette begrepet, fordi jeg tidligere i min tenking rundt kjønnsopplevelser utenom det vanlige hadde konstruert et begrep som gav mye mening for meg, nemlig *visuell vanlighet*. Selv om jeg her presenterer Rancièrès teorier, velger jeg å skrive inn mitt begrep, fordi det har klar sammenheng med Rancièrès, men også fordi jeg i møte med Rancièrès begrep skjønnte at mitt var for lite komplekst. Å se dem sammen hjalp meg å forstå noe av denne kompleksiteten.

Visuell vanlighet/sanselige selvfølgeligheter handler om historiene vi er vant til å høre og vant til å fortelle, og at det dannes ved repetisjon; noe vi eksponeres for ofte. «Sanselige selvfølgeligheter», *self-evident facts*, finnes ikke i sitatet fra 2016, som jeg innledet dette hovedavsnittet med, men finnes i tidligere publikasjoner der Rancièrè forklarer hva hen mener med distribusjonen av det sansbare (i Corcoran, 2010). Jeg finner likevel 2016 versjonen klarere enn de tidligere på nettopp dette. Rancièrè snakker, som sitatet viser, om relasjoner mellom sanselige erfaringer og tolkningene som gjøres og slik skaper mening. Dette kaller hen som tidligere beskrevet en matrise som definerer hva som kan ses, sies og tenkes. Mitt begrep oppsto da jeg reflekterte over hva vi ser, og hva vi *ikke* ser. Jeg så for meg at jeg gikk nedover en gate der mange folk befant seg. Mange av menneskene jeg møtte ville jeg knapt se, fordi de var visuelt vanlige, altså «passet» med mine tidligere erfaringer. Noen mennesker

ville jeg se på en annen måte, fordi de på et eller annet vis skilte seg ut fra hopen. Fordi de *ikke* var «visuelt vanlige». Jeg tenkte tilbake på hendelsen på togstasjonen. Jeg *så* dette mennesket, fordi hen var noe jeg ikke *gjenkjente*. Jeg tenkte at begrepet visuell vanlighet kunne brukes i utvidet forstand, om hva vi er vant til å høre, føle, lukte og smake. I møte med Rancières innholdsbeskrivelse av sitt begrep, innså jeg problemet med mitt; det rommet bare det vi *evner* å sanse. Det gir ikke rom for det som glipper. Rancières retter søkelyset mot dette, at hva vi ser, hører og føler er bestemt av våre erfaringer(2012b) . Dette skjer på bakgrunn av hvordan det sansbare er distribuert. At våre erfaringer gjør at det er en rekke ting vi *ikke* sanser, eller, at vi sanser men overser eller forneker, fordi det ikke *makes sense*, altså at vi ikke klarer å skape noe som gir mening for oss ut fra sanseintrykket, eller at meningen som skapes *blir for vanskelig å forholde seg til*.

PENETRASJONEN

Penetrasjonen vil som redegjort for handle om å sette i spill de to *scenene* empiri og teori. Teorien er i hovedsak de presenterte kjernebegrepene, men andre elementer fra Rancières teori vil tilkomme. Disse presenteres under veis. Siden Rancière kaller både empiri og teori for scener, kan derfor penetrasjonen tenkes som en *teaterscene* der empirien og teorien spiller sammen og trenger inn i hverandre. Empirien, Informat 1 og Informant 2s «manus», er deres egne ord slik jeg skrev dem ned fra lydopptakene. Teorien spiller med tekster fra Rancières publikasjoner, slik jeg forstår dem. En regissørs oppgave er å finne ut hvordan historien skal fortelles på scenen. Denne rollen er min. Etterarbeidet er også regissørens ansvar: Det som utspilles på scenen, kan synliggjøre ting som ikke før har blitt sett. Slik vil nye spørsmål kunne stilles, og ny kunnskap oppstå.

Du som leser, er publikum. Vær så god, ta plass!

Indre strid

I denne studien ønsket jeg å høre barns fortellinger om/perspektiver på kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Slike opplevelser kan romme veldig mye forskjellig; men i denne studien har begge barna en kjønnsopplevelse som *ett* kjønn. Det vil si at jenta ble bestemt som gutt ved fødsel, og gutten ble bestemt som jente. Ordet som gjerne brukes om å ha en slik kjønnsopplevelse er kjønnsinkongurens. Jeg vil her vise hvordan jeg mener kjønnsinkongurens kan forstås med Rancière ved hjelp av et sitat fra Informant 2, der han fortalte om å, som bestemt jente ved fødsel, oppleve seg som gutt:

Informant 2: «Eh. Men så bare ble det borte, liksom. Ble det liksom, jammen, nei. Du er ikke gutt så.»

I Sanselighetens politikk skriver Rancière at samfunnsordenen alltid innebærer en polemisk distribusjon av væremåter i et mulig rom av muligheter (2012b). Polemikk refererer oftest til en litterær feide/strid. Det er avledet av greske *polemikos* som betyr «som hører til krig, krigersk, fiendtlig» (De Caprona, 2013, s. 951). Det informanten kjente på kan leses som polemisk; det han kjente fra samfunnsordenen, og det han kjente «i seg». Dette var to motstridende måter å ~~definere~~ definere hva kjønn kan være på. Men ordet polemikk kan også være beslektet med *pelemezein*, som betyr «sette i heftig bevegelse» (De Caprona, 2013). Jeg undrer meg derfor om Rancière legger *begge* disse forklaringene på polemikk til grunn. For å danne brister og sprekker, her i forståelsen om hva kjønnsopplevelse kan være, trengs

bevegelse. Jeg tror det kan bety at striden (dissensus) setter ting i bevegelse, og at mulighetsrommene slik kan endres. Informant 2 sier han tenkte at det han følte *ikke gikk an*. Samtidig viste det seg senere at det faktisk gjorde det, noe jeg vil komme tilbake til. Kanskje handler det om at dette, til tross for at det *«ble borte»*, likevel var der og skapte bevegelser? Med Rancière tenker jeg dette kan beskrives som en indre polemikk, der kropp både som organer, tanker og følelser inngår. Dette er det samme som til vanlig beskrives som kjønnsinkongurens. Å daglig være/leve en kropp med indre polemikk, er hva Informant 2 setter ord på når han sier at han tenkte at han *ikke kunne være gutt*, selv om han selv hadde en gryende forståelse av å være det. Rancière skriver altså om væremåter i et mulig rom av muligheter, og knytter det til borgeren i samfunnsordenen (2012b). Her har jeg tenkt det som innad i borgeren; at det Informant 2 sto i både var dypt innskrevet i samfunnsordenen, *men* at han også, ikke den tiden han refererer til i sitatet *men* senere, så at rommet av muligheter han hadde *i kroppen* var større enn det han i første omgang kunne tenke. Jeg mener det må leses som at etter den polemiske striden, skjedde en indre redistribusjon som synliggjorde muligheten for Informant 2. Hva så med de ytre rommene?

Ett roms ulike romslighet

Som redegjort for da jeg presenterte subjektiveringsbegrepet, sier Rancière at subjektivering er utbyttet av en prosess med desidentifikasjon (2016c). I følgende sitater sier Informant 2 noe om dette:

Berit: «...Klarer du å huske noen av følelsene du hadde? Eller var det slik at du bare poff bad dem om å kalle deg et guttenavn?»

Informant 2: «Nei...men jeg tror nok at jeg var ganske easy going fordi jeg skjønte egentlig ikke helt hvorfor. Jeg ville. For at jeg likte gutteklær. Likte ting som liksom var typisk gutt da. Eeeh. Og, jeg tror ikke jeg helt skjønte da. For jeg tror nok jeg tenkte at jeg fortsatt var jente. Åsså. Det var ikke noen andre måter jeg kunne være på. Såå. Jeg tror ikke jeg brydde meg så veldig mye viss det var noen som kalte meg det gamle navnet mitt da. Eeh. Men det var jo, jeg vet ikke, hvordan jeg tenkte. At jeg ikke helt skjønte. Det var bare noe i bakhodet.»

Berit: «For at du på en måte tenkte at du var jente, *men*. Det var det du sa nå, ikke sant?»

Informant 2: «Ja jeg tenkte at. Jeg vet ikke helt. For at det var, det er vanskelig å forklare. Emm. Jeg tror inni meg tenkte jeg «tenk om jeg er gutt?»»

Berit: «Ja-a?»

Informant 2: «Eh. Men så bare ble det borte, liksom. Ble det liksom, jammen, nei. Du er ikke gutt så.»

Berit: «Det må være slik, liksom?»

Informant 2: «Ja.»

Det informanten sier her, er at han tenkte at desidentifikasjon var umulig. At «jente» var muligheten han hadde. At han reflekterte slik kan ganske sikkert knyttes til møtene han hadde vært i med andre borgere, men også til de *lovregulerte delene* av samfunnsordenen, som for eksempel at stort sett alle blir gitt et navn som plasserer dem i en av to mulige kjønnskategorier. Og, til sammenhengen mellom disse, nemlig at lovreguleringer virker inn i subjektive møter. Informant 2 sa om navn følgende:

Berit: «Forandret det noe for deg? Da du fikk bytte navnet?»

Informant 2: «Ja! Eeh. Jeg husker at jeg likte ikke det gamle navnet mitt. Jeg likte det ikke i det hele tatt. Og da det ble [sier navnet han har nå] ble jeg veldig glad.»

Samfunnsordenen synliggjorde trolig ikke slike tanker og følelser som Informant 2 i det første sitatet forteller at han kjente. Jeg mener Informant 2s fortelling viser at han ikke hadde like store muligheter for å inngå i likeverdshandlinger vedrørende kjønn, som et barn med en vanlig kjønnsopplevelse. Rommet Informant 2 kunne operere i var trangere enn for andre barn. Eller mer presist, akkurat *likt* andre barns, og nettopp dette var kjernen av problemet. Å si at barn med en vanlig kjønnsopplevelse hadde større muligheter for å inngå i likeverdshandlinger er dessuten en logisk brist, fordi disse barna ikke var ufri og derfor ikke i behov av å inngå i likeverdshandlinger. Med Rancièrè må dette tenkes som at småbarn som finner seg til rette i det kjønnet de ble biologisk bestemt som ved fødsel, er i identifiseringsprosesser. De kan innta en rolle som er kjent/synlig i den eksisterende sansbare verden (Biesta, 2014). Barn med kjønnsopplevelse utenom det vanlige finner ikke/sjeldnere/eller ikke noe(n) å identifisere seg med. Eller, *de finner det*, men menneskene eller det de identifiserer seg med er ikke det samfunnsordenen synliggjør som en mulighet for dem. Dette siste var trolig tilfelle for Informant 2. Han så antakelig vis gutter og menn han kunne identifisere seg med, men fordi han var bestemt som jente ved fødsel framsto ikke denne identifiseringen som en reell mulighet. Med Rancièrè handler dette om distribusjonen av det sansbare; hvordan ting er organisert og inndelt i samfunnsordenen, og hva som per nå er mulig/tilgjengelig i denne (2016b). Hva som er tilgjengelig, har blant annet sammenheng med forklaringer.

Barn som forklarer(e)

Jeg har innledningsvis i dette kapittelet gjort rede for hva samfunnsordenen er, og hvordan denne opprettholdes. Slik jeg forstår Rancière, er ett element i denne opprettholdelsen forklaringer (2011). Et utsagn fra Informant 2, hvor han snakker om å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige i barnehagen, og hvordan han husker barnehagelærerne i den sammenheng, kan belyse dette:

Informant 2: «...Jeg tror ikke barnehagelærerne brydde seg så mye om hva jeg mente og sånn. De bare gikk med strømmen liksom.»

Berit: «Og strømmen det var du?»

Informant 2: «Ja. Eller det var liksom go with the flow tenkte jeg.»

Berit: «Ja?»

Informant 2: «Ee. Jeg tror det var derfor det var så enkelt å være til.»

Rancière (2011) argumenterer for at antakelsen om at elever må få ting forklart er feil. Forklaringer fører bare slik jeg leser Rancière, til at elevene kan reprodusere forklarerens kunnskaper. Derfor vil de alltid vil være underlegne denne, eller andre forklaringer fra forklarere-. Forklarerne er, som tidligere redegjort for, borgere som i samfunnsordenen innehar posisjonen som noen som *vet*. I en småbarnspedagogisk sammenheng er småbarnet eleven, og barnehagelæreren forklarer. Hvis forklaringene som gis om kjønn støtter opp under tokjønnsmodellen/det cisnormative, vil dette være en av måtene samfunnsordenen opprettholdes på. Samfunnsordenen reproduseres, og slik skjer ingen endringer i distribusjonen av det sansbare. Dette handler klart om hvem sine stemmer det lyttes til, og hvilke stemmer som oppleves som støy eller ignoreres. Det vil være når barnehagelæreren *lar være* å forklare, og *barnets* «forklaring» får plass, det skapes endringer i distribusjonen.

I dette tilfellet er barnets forklaring at ~~han~~ er gutt: Informant 2 fortalte i intervjuet at han blant annet instruerte de andre i barnehagen om å kalle ham forskjellige guttenavn, noe som kan leses som en forklaring. Når Informant 2 sier han ikke tror barnehagelærerne brydde seg så mye om hva han mente, kan det ved første øyekast ses som en uetisk praksis som i tillegg er i strid med det styringsverket sier om hvordan en barnehagelærer skal møte barn (Kunnskapsdepartementet, 2017). Men en slik forståelse er ikke i tråd med det Informant 2 sier om sin opplevelse av måten barnehagelærerne opptrådte på. Informant 2 tenker høgt om sin opplevelse når han stiller spørsmål ved om det ikke var nettopp det at de ikke brydde seg

så mye om hva han mente som «gjorde det så enkelt å være til». Med andre ord at det ble lett å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige fordi barnehagelærerne ikke la seg så mye borti det han tenkte, sa og gjorde. Barnehagelærerne forklarte ikke om kjønn ut fra samfunnsordenens normer, men lot slik jeg forstår Informant 2 *være* å forklare. Med Rancièrè kan dette leses som at likeverd ble utøvd i de subjektive møtene (1992). Det er fordi *andre* forklaringer enn de tokjønnsmodellen gir fikk gyldighet, og mulighetsrommet for kjønnsopplevelse slik ble utvidet: Subjektivisering skjedde, det ble skapt brudd med samfunnsordenens logikk.

Jeg velger her å bruke ordet «forklaring» om barnas ytringer som omhandler deres kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Jeg gjør dette til tross for at Rancièrè altså går i motstand mot forklaring. Forskjellen ligger slik jeg ser det i et sitat jeg har tatt for meg tidligere, der Rancièrè gjør et skille mellom «de som uttrykker sin smerte og de som kan utrede om smerte» (2016e). Jeg forstår Informant 2 som en borger som *uttrykte* smerte over å være plassert i feil kjønnskategori. Han foretok handlinger som konfronterte denne uretten. Disse handlingene, eller ytringene, leser jeg altså her som forklaringer. Forskjellen mellom disse typene forklaringer, ligger i *hvem* som ytrer seg; om det er borgere som i samfunnsordenen regnes som taleberettigede og med det kvalifiserte til å forklare, eller borgere som vanligvis ikke anses som forklaringskompetente. Forklaringer som er i strid med samfunnsordenens normal bringer dissensus inn i ordenen, og muliggjør med det frigjøring når hierarkiet mellom de taleberettigede og dem uten talerett brytes.

Forklaringsøyeblikk som forutsetning

Informant 2 snakket om forståelse flere ganger under intervjuet; i følgende sitat om det å treffe nye mennesker.

Informant 2: «Også skjønnte hun ikke helt hva det var, å være født i feil kropp. Så jeg prøvde å forklare det. Og hun forsto ikke helt. Så vi (Informant 2 og vennene hans, min presisering) prøvde å forklare. For å få henne til å forstå.»

Informant 2 hadde slik jeg tolker det et behov for at det nye bekjentskapet skulle forstå hans situasjon, derfor forsøkte han og vennene hans å forklare. Sammenhengen mellom forklaringer og forståelse kommer jeg senere tilbake til. Hvis man tar utgangspunkt i at samfunnsordenen er cisnormativ, kan det tenkes at småbarn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige må forklare *seg* oftere enn andre småbarn, i situasjoner der andre småbarn bare passerer. Her er det igjen viktig å understreke at forklaringer handler om *alle* uttrykk, ikke bare

verbale ytringer. Slike forklaringer tenkte jeg først måtte være en belastning for borgere som stadig må forklare. Forklaringene «kreves» fordi man er utenfor det *vanlige*. Men, det er trolig nettopp når et «forklaringsøyeblikk» oppstår, at subjektivering har mulighet til å skje: Når man møter andre borgere som er villige til å «høre» på forklaringen, blir dette en del av prosessen som fører til at den tidligere ukjente posisjonen kan «uttales»; her at Informant 2 kan «si» at han er gutt. Kan hende må derfor slike forklaringsøyeblikk heller sees som en forutsetning for redistribusjon enn som et hinder, selv om småbarnas *subjektive opplevelser* av slike hendelser ganske sikkert vil være særdeles varierte. Selv om jeg her argumenterer for at øyeblikkene trolig må leses som en forutsetning, er følgende viktig å merke seg: *Forklaringene er nødvendige bare fordi samfunnsordenen ikke gir alle den rettmessige plassen de har til å høres.* Hvis denne plassen var alle til del, ville slike forklaringer vært overflødige.

Du trenger ikke å forstå

Rancièrere kaller «å forstå» et slagord for de opplyste, og går så langt som å si at dette er opphavet til alle problemer (2011). Hen skriver om dualismen som oppstår, skillet mellom de som forstår og de som ikke, jamfør det jeg gjorde rede for om å være i posisjon som en borger som *vet*. Følgende sitat fra Informant 2 er klippet fra en lengre setning som senere avrunder hele denne studien. Da jeg helt på slutten av intervjuet spurte om det var noe mer han gjerne ville si, sa han følgende:

«Du trenger ikke å forstå.»

Informant 2 retter med dette søkelyset mot det samme som Rancièrere, nemlig at forståelse ikke (alltid) er nødvendig. Rancièrere hevder at læreres, her barnehagelæreres, ønske om å gjøre seg forstått snarere bidrar til fordumming (2011). Jeg forstår fordumming som at ønsket om å gjøre seg forstått, med påfølgende forklaring(er), sementerer det de som har talerett hevder/det som er kjent i samfunnsordenen. I denne studien vil dette handle om forestillinger om kjønnsopplevelse. Rancièrere snakker i boken «Den okunniga läraren» spesifikt om barn, og hvordan de i møte med en lærers forklaringer slutter å tilegne seg kunnskap på måter som fører til nytenking, det vil si at barns sjanser til å bringe noe nytt inn i samfunnsordenen hindres av barnehagelærernes forklaringer (2011). I lys av dette, kan barnehagelærernes eventuelle «forklaringer» for barna om tokjønnsmodellen tenkes som fordumming i spørsmål om kjønnsopplevelse. Forklaringer kan, som neste eksempel viser, også smerte.

Kompleksitet som smerte(r)

Smerte, noe som gjør vondt, har jeg tidligere nokså ureflektert koblet til tenking; «vonde tanker/være trist» og til taktilsansen. Et utsagn fra Informant 2 tvang fram et spørsmål om smerte også kan kobles til andre sanser. Han snakket her om reaksjoner han fikk på at han kjente seg som gutt:

Informant 2: «For da jeg var fem sto jeg i sofaen og klippet selv. Så kom mamma hjem og begynte å gråte og sånn.» [Klippet håret sitt, min anmerkning.]

En *sveis* er synlig. Det klipte håret kan med Rancièrè tenkes som et visuelt uttrykk Informant 2 helt bevisst valgte for å signalisere at han var feilplassert i samfunnsordenens kjønnskategori jente. Det er nærliggende å tro at han oppfattet at samfunnsordenens logikk sier at jenter har langt hår, gutter har kort. Ved å klippe håret (endre visuelt uttrykk), ønsket han å redistribuere sin posisjon; å bevege seg fra en kategori til en annen. Situasjonen sitatet refererer til, kan med Rancièrè handle om den beskrevne sammenhengen mellom *sense og sense*. I denne situasjonen er det snakk om synsinntrykket mammaen fikk, og hvordan hun fortolket det så det gav mening for henne (Rancièrè, 2016a). Sanseintrykket gav henne i øyeblikket sitatet forteller om, slik jeg tolker det, en forståelse av ~~datterens~~ kjønnsopplevelse. Denne forståelsen smertet i den grad at hun begynte å gråte. Tårene er også visuelle. Jeg vet ikke om det i denne sammenhengen ble snakket, om det i tillegg til tårene ble talt. Men siden det er *tårene* Informant 2 refererte til, er det nærliggende å tenke at det er disse han husker best fra hendelsen. Han så tårene til mammaen sin. I likhet med at mammaen fortolket det klipte håret, fortolket Informant 2 det visuelle sanseintrykket tårer. Tårene fortalte ham at hans kjønnsopplevelse smertet moren.

Sveis som tale

Refleksjonene over hendelsen Informant 2 fortalte om, kan gi en dypere forståelse av visuell vanlighet/sanselige selvfølgeligheter (Rancièrè, 2012b). Det er en rekke ting man sanser uten at man tenker så mye over det, men så får man (et) sanseintrykk som gjør at det aktiveres *mer*, for eksempel en følelse. I hendelsen Informant 2 snakket om i sitatet over, blant annet følelsen sorg. *Sense* får dermed *tre* betydninger, nemlig sanseintrykk, følelse og fornuft/meningsskapning. Kanskje i rekkefølgen sanseintrykk→meningsskapning→følelse? Øyeblikket rommer alt dette. Den beskrevne hendelsen fant sted mellom to borgere. Det klipte håret blir det som viser, synliggjør, dissensus (det det ikke er enighet om), her barnets

kjønnsopplevelse. Sveisen er *ikke* visuelt vanlig. Jeg har tidligere argumentert for at kropp kan leses som tale: Talen er her at barnet som ble bestemt som jente ved fødsel forteller at han er gutt gjennom å klippe håret som før var langt kort. Handlingene kan derfor leses som en type kravshandling, eller kanskje et *forslag*; barnet *krever* gjennom handlingene sin plass som kjønnssubjekt, eller han *foreslår* det han uttrykker som en mulighet. Han gir borgerne rundt seg mulighet til å ta del i likeverdshandlinger. Hendelsen kan med Rancièrè ses som et øyeblikk som har *potensiale* til å forløse en bevegelse (2016d, s. viii). Utfallet var avhengig i hvordan det ble sanset; Rancièrè knytter oversettelser til det sansbare: Hen sier at det sansbare handler om hvordan hver enkelt på sin måte *oversetter det de fornemmer* (2012a). Hendelsen kan leses som å inneha potensiale til subjektivering, men å ende som kvalt mulighet. Jeg lurer likevel på om Rancièrè åpner for å tenke litt utvidet om dette:

Midlertidig kvelning?

Bevegelsesmuligheten som dette subjektive møtet åpnet for å forløse kvaltes, slik historien fremstår. Samtidig tror jeg det må tenkes som kvalt *i denne omgang*, for: Hendelsen kan leses som én opptreden i rekken av hendelser, «the production through a series of actions» (Rancièrè, 1999, s. 35), som tidligere redegjort for muliggjør subjektivering. Jeg mener det kan tolkes slik, fordi det kan settes i sammenheng med et utsagn Informant 2 hadde et annet sted i intervjuet. Han snakket her om morens reaksjoner på hans kravshandlinger:

«Jeg tror hun trodde at det var litt en fase. Som. Jeg tror ikke hun helt trodde på meg fra starten. Men det ble jo bedre til slutt. Men det liksom..., jeg tror ikke hun helt trodde på meg.»

Det er viktig å presisere at hendelsen kan tenkes som en del av rekken *bare* fordi Informant 2 senere opplevde å ha den friheten han rettmessig som borger har til å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. At det nettopp *ble* en rekke, og ingen enkeltstående handling. Hvis denne situasjonen hadde endt med at han *ikke* fortsatte å invitere til likeverdshandlinger gjennom sine krav/forslag, ville hendelsen måtte leses som kvalt mulighet, og *bare* det-.

Kvelning kan, som jeg nå vil vise, også knyttes til indre prosesser.

Når opplevelsen bare blir borte

I hvor stor grad er småbarna innskrevet i samfunnsordenen? Og hvordan styres samspillet barna mellom av dette, og samspillet mellom barn og personale? Dette er spørsmål som kan reises, men som er umulige å gi entydige svar på. Informant 2 forteller imidlertid noe om dette i to ulike passasjer:

Informant 2: «Ja jeg tenkte at. Jeg vet ikke helt. For at det var, det er vanskelig å forklare. Emm. Jeg tror inni meg tenkte jeg «tenk om jeg er gutt?»»

Berit: «Ja-a?»

Informant 2: «Eh. Men så bare ble det borte, liksom. Ble det liksom, jammen, nei. Du er ikke gutt så.»

Berit: «Det må være slik, liksom?»

Informant 2: «Ja.»

Det Rancièrè i følgende sitat skriver, kan belyse det Informant 2 sa:

«It is enough that they sense it, that is, that they use their arms, their eyes and their minds as if it were true. And they do even more so as this lie about “fitting” actually fits the reality of their condition. The ordering of social “occupations” works in the mode of this as if. Inequality works to the extent that one “believes” it, that one goes on using one’s arms, eyes, and brains according to the distribution of the position. This is what consensus means. And this is the way domination works.» (2016c, s. 137)

Rancièrè sier her at subjektivering ikke er mulig før en borger fremmer dissensus, altså noe det er uenighet om. Så lenge Informant 2 forholdt seg til det han kjente, *som om* (as if) det samfunnsordenen fortalte ham var sannheten; at han, som bestemt jente ved fødsel ikke kunne være gutt, kunne ikke subjektivering skje. Subjektivering ble mulig da han sluttet å handle *som om*. Det er også verd å merke seg at sitatet over må forstås som Rancièrès forklaring på hvorfor alle borgere ikke er fri, til tross for at de i kraft av å være borgere er ubetinget likeverdige.

Jeg satte tidligere deler av Informant 2s sitat i forbindelse med ordet kjønnsinkongurens, men det er flere aspekter ved sitatet det er verd å se nærmere på. Sitatet viser at han som barn hadde god kjennskap til det cisnormative i samfunnsordenen. Han visste hva han kunne være etter denne, og derfor hva han kunne tenke om spørsmålene han hadde begynt å stille rundt eget kjønn. Rancièrè snakker som redegjort for om samfunnsordenen som noe som

organiserer hva som er synlig og hva det er mulig å si (1999). Som barn, bestemt som jente ved fødsel, fortalte Informant 2 at det han tenkte om at han var gutt «bare ble borte». Med Rancièrè må dette leses som at det ble usynlig, fordi det Informant 2 følte og tenkte var et umulig/ikke valgbart alternativ i samfunnsordenen. Slik han snakket om det, opplevde jeg at han refererte til en «indre dialog»; at det handlet om diskusjoner han hadde førte med seg selv. «Stillheten» dette i denne perioden førte til tolker jeg som selvpålagt i situasjonen, men som en følge av samfunnsordenens innretninger.

Det andre sitatet trodde jeg først sier det motsatte; nemlig at barn ikke nødvendigvis er innskrevet i samfunnsordenen i særlig stor grad:

Informant 2: «Jeg husker jo den første gangen jeg fortalte vennene mine at jeg hadde lyst til at de skulle kalle meg et guttenavn. Eeeh. Det var jo nytt for dem. Vi var jo så liten at de ikke helt forsto da. Så de gjorde det jo likevel».

Informant 2 viste i det første sitatet tydelig at han var innskrevet i samfunnsordenens cisnormative tenking, mens vennene her fremstår som å ikke være det: De kalte ham et guttenavn selv om han av resten av omverdenen ble betraktet som jente. Betyr dette at vennene ikke hadde tatt opp i seg samfunnsordenens normer for kjønn? -At de ikke første forskjellen på jente og gutt? Jeg tror det kan tenkes på andre måter. Hvis det knyttes til sansing, *sanset* de kan hende at Informant 2 var gutt? Stolte de på sine sanseintrykk, der andre ville fortrent det de sanset til fordel for samfunnsordenens distribusjoner? Kanskje kan dette knyttes til sanseerfaring, på den måten at kameratene ikke hadde tilstrekkelig erfaring med samfunnsordenens lære om kjønn; slik at sansingen ikke ble fortrent av erfaringen? Slik at det de sanset derfor gav mening/virket fornuftig (sense) for dem, hovedsakelig ut fra de subjektive møtene med Informant 2? Eller/ også kan det hende at de rett og slett var gode kompiser som hørte på det vennen sa, og handlet ut fra dette. At det innskrevne om vennskap, trumfet det innskrevne om kjønn?

Informant 2 satte, som neste eksempel viser, ord på hva vennens støtte hadde betydd for ham.

Lyden av likeverd

Om en hendelse fra skolen som hadde vært ubehagelig i forhold til kjønnsstatistikk, uttalte Informant 2 følgende:

«Fint da, å se supporten!»

Vennene hans hadde den gang støttet ham aktivt da andre barn var ubehagelige mot ham. Støtten Informant 2 hadde opplevd fra vennene, helt fra han i barnehagealder krevde status som gutt, tror jeg kan tenkes som noe som *utvidet Informant 2s rom for å kreve likeverd*: Informant 2 fortalte som vist at han i starten tenkte at han ikke kunne være gutt. Da han krevde sitt likeverd i subjektive møter med vennene sine, viste det seg likevel å være mulig. *Vennene imøtekom kravet*. Dette gjorde det trolig enklere for Informant 1 å fortsette sine kravshandlinger, og slik ble mulighetsrommet utvidet. Dette kobler jeg til det Rancièr skriver om hvordan subjektivering muliggjøres; hvordan måter å være på, som tidligere ikke var tilgjengelige «within a given field of experience» (1999, s. 35) «proceeds via a process of dis-identification» (2016c, s. 133). Likeverdshandlingene i møtene mellom Informant 2 og vennene hans *gjorde* at hendelsene ble til en prosess, der en annen mulighet hadde vært at kravshandlingene ble avvist, og forsøkene kvalt.

Hendelsene kan også leses som desidentifikasjon. Ved å kalle seg et guttenavn, desidentifiserte Informant 2 seg fra kjønnskategorien han var plassert i. Dette *kunne* blitt noe Informant 2 insisterte på uten (positiv) respons, men vennene tok navnet i bruk. Responsen vennene gav Informant 2 var auditiv, og endret slik det sansbare lydbildet i barnehagen. Hva kunne likeverdshandlingene mellom barna ha å si for barnehagelærerne som ganske sikkert observerte denne prosessen?

Jeg har tidligere vist til at Rancièr snakker om øyeblikk der subjektivering skjer som «a tear in the common fabric» (2016d, s. viii). Informant 2 sa som sagt at det var «enkelt å være til» da han gikk i barnehagen, og han knyttet dette til at barnehagelærerne ikke brydde seg så mye med det han gjorde. Jeg undrer meg over om vennenes aksept kunne være en del av det som muliggjorde barnehagelærernes handlinger? Kanskje kan dette knyttes til dis-sansing: Vennenes aksept kan med Rancièr ses som en «tear in the common fabric» på avdelingen barna gikk. Det å sanse via hørsel at vennene kalte Informant 2 et guttenavn, tror jeg kan ha bidratt til at også barnehagelærerne evnet å inngå i likeverdshandlinger i subjektive møter med Informant 2. Barnas likeverdshandlinger førte til redistribusjon i forhold til hva

samfunnsordenen definerer som mulig. Barnas handlinger satte lyd til det tidligere lydløse; synliggjorde det usynlige så Informant 2 fikk talerett. Dette kan sikkert ses som et tillegg til det som tvang seg fram i subjektive møter mellom barnehagelærerne og Informant 2, men også noe som bidro til at disse møtene *ble* subjektivering mellom likeverdige borgere.

Barnehagelærerne ble eksponert for *lyden av likeverd*.

Singular frigjøring?

Informant 2 snakket i følgende sitat om at han i barnehagen bad de andre om å kalle ham et guttenavn i stedet for jentenavnet han hadde. I dette sitatet snakker han om barnehagelærernes respons på dette:

«Men... (sukker), jeg tror ikke de begynte å kalle meg de forskjellige navnene, men jeg tror ikke de liksom sa nei. De liksom bare var der. Og ikke sa noe...spesielt om det. Til meg i hvertfall.»

I sitatet over sier Informant 2 om barnehagelærernes handlinger at «*de liksom bare var der*» og at de «*ikke sa noe*». Jeg har tidligere sett på et lignende utsagn fra Informant 2, og viser til dette. Poenget med å igjen løfte det her, er å drøfte hvem frigjøring i samhandlingen mellom Informant 2 og barnehagelærerne kan relateres til. Rancièrre skriver at subjektivering «*is the formation of a one that is not a self but is the relation of a self to another.*» (1992, s. 60). Er det da mulig å tenke at frigjøring bare vil handle om *en* av de involverte borgerne, nemlig barnet med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige? Kan frigjøring være singulært? Når et barn som har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige opplever sitt likeverd bekreftet gjennom en likeverdshandling, her ved at de andre borgerne *liksom bare var der og ikke sa noe*; handler da subjektivering/frigjøring bare om dette ene menneskets endring i posisjon i samfunnsordenen, eller må det alltid handle om doble eller multiple prosesser?

Subjektivering krever altså med Rancièrre minst to borgere. Men hva med *det som skjer* i møtet? Det er lettest å tenke rundt Informant 2: I møtet krever han sitt likeverd, og sammen med den andre borgeren, barnehagelærerne, tar han del i en likeverdshandling. Dette medfører ikke nødvendigvis en permanent redistribusjon av posisjoner i samfunnsordenen, men gir ham talerett i nuet. Han er, i øyeblikket, fri. Hva da med barnehagelærerne? Informant 2s kravshandling gir barnehagelærerne mulighet til å ta del i en likeverdshandling, og de griper sjansen. Er dette da subjektivering også for barnehagelærerne, er det frigjøring?

Barnehagelærerne har utvilsomt tatt del i et subjektivt *møte*. Skal jeg følge min egen tidligere argumentasjon, er subjektivering og frigjøring det samme. Men *kan* jeg tolke Rancièrre dithen?

Man kan hevde nei, fordi barnehagelærerne aldri var uten talerett. Men de kan tenkes som *ufri* i egenskap av å være innskrevet i en cisnormativ samfunnsorden. Likeverdshandlingen kan for barnehagelærerne leses som frigjøring fra cisnormativ tenking. Hvordan henger dette så sammen med min påstand om at med Rancièrè må subjektivering/frigjøring være godt? For Informant 2 handlet det om at han fikk uttrykke noe som til vanlig ikke uttrykkes i samfunnsordenen, noe som til vanlig ikke hadde en plass; noe som *fordi det var usynlig gjorde ham ufri*. For barnehagelærerne mener jeg godet er muligheten til å inngå i en likeverdshandling. De fikk sjansen til å ta del i å skape en brist eller brudd i samfunnsordenen. Barnehagelærernes bidrag i subjektiveringen muliggjorde frigjøring for en annen borger som i utgangspunktet er fri, men som ikke til vanlig var denne friheten til del. Bidraget utvidet rommet for kjønnsopplevelse. Det betyr *ikke* at dette var lett for barnehagelærerne eller at de ikke kjente på tvil, men de grep sjansen: Hvis likeverd er et gode, mener jeg at det å inngå i likeverdshandlinger tenkes som noe godt, til tross for at det i noen tilfeller sikkert (også) kan smerte. *Godet er friheten og friheten er verdien*. Følgende sitat er klippet fra et større som senere avslutter hele denne studien:

Informant 2: «...Du trenger ikke å forstå. Du trenger ikke å være glad...»

Det Informant 2 her sier om hvordan han ønsker å bli møtt på sin kjønnsopplevelse utenom det vanlige av andre borgere, belyser det siste jeg ovenfor argumenterte for.

Hva så med det multiple? Rancièrè skriver som tidligere redegjort for om øyeblikkene som kan åpne for bevegelse, at rom åpnes gjennom subjektivering, og at dette må ses som «a tear in the common fabric» (Rancièrè, 2016d, s. viii). «The common fabric» er slik jeg leser det samfunnsordenen med alle dens borgere. I et subjektiveringsøyeblikk vil minst to borgere være til stede; to småbarn eller et småbarn og en barnehagelærer. Men det som skjer mellom to borgere vil som regel observeres av flere, småbarn/barnehagelærere/foresatte, og kan tenkes som erfaring også for disse, altså som multippelt. Analysen av hendelsen med navnet viste nettopp dette; Informant 2s kamerater viste veg, og muliggjorde kan hende barnehagelærernes evne til å inngå i likeverdshandlinger. For å oppsummere: I handlingen der barnet blir frigjort, blir barnehagelærerne frigjort *fra*. For andre som var vitner til hendelsen, vil det frigjørende handle om å få erfaringer som bryter med samfunnsordenens logikk; dette kan gi andre mulighetsrom for tenking og handling enn det borgere i samfunnsordenen vanligvis har tilgang til. En del av samfunnsordenen er artefakter. Også disse spiller, som jeg nå vil vise, en ikke ubetydelig rolle i samfunnsordenen.

Artefaktens kraft

Følgende utsagn fra intervjuet med Informant 1 kan som tidligere vist knyttes til det rent metodiske i studien, men kan knyttes enda nærmere til det sansbare:

Berit: «Skal jeg finne flere ting?»

Informant 1: «Ja. For da kanskje jeg husker litt mer!»

Informanten sier at hvis hun får se på flere artefakter, vil det kanskje aktivere minner. Hun snakket her om at å se på ting som ofte forekommer i et småbarnspedagogisk miljø, kan gjøre at hun husker mer fra tiden hun gikk i barnehagen enn det hun klarer *uten* disse artefaktene. Som redegjort for i metodologidelen framsto artefaktene jeg brakte med til intervjuene for både informantene og meg som svært kraftfulle i så måte. Visuelle «artefaktiske-inntrykk» har med andre ord betydning. Når barnehagelærerne er i møter med barn, aktiveres minner. Barnas klær og andre artefakter, navn og genetalier, alt sansbart via syn og hørsel, gir inntrykk som barnehagelærere *make sense* av. På bakgrunn av sanseerfaringen plasseres eller fastholdes barnet lett i en kjønnskategori.

Det Informant 1 sier kan også fortelle noe om hva visuell vanlighet handler om. Hva som er visuelt vanlig vil selvsagt alltid være subjektivt. Hva som aktiveres i de subjektive møtene, noe som blant annet handler om de involverte artefaktene, vil avhenge av borgernes tidligere erfaringer. Det å leve i samme tid og rom, samme samfunnsorden, kan gjøre at subjektene har en del felles erfaringer. Disse kan gjøre at sansingen, eller snarere hvordan det som sanses gis mening, på en del områder er temmelig like. Men det *må* ikke bety det. Erfaringsbegrepet er som tidligere vist særlig interessant i forhold til barn, som har levd en relativt kort periode.

Begge informantene hadde tydelig *erfart* at det er «politisk ukorrekt» å kjønnsfeste klær:

Jenteklær og gutteklær

Informantene snakket om farger og at dette har en betydning, men vegret seg slik jeg opplevde det, og som jeg vil komme tilbake til, for å snakke om klær på denne måten. Jeg forsøkte derfor å gi dem åpning for å si det de egentlig tenkte. Informant 1 snakket da her (først) om jenteklær:

«De var liksom mere lysere og. Gutteklær var så mørke i fargen. Dystre. Å ha så.»

Informant 2 sa blant annet følgende:

«Du ser forskjellen. Ser liksom gutter sånn blått, hvitt og svart. Og som er lilla, rosa, hvitt og litt sånn. Så det er forskjell.»

Begge fortalte også om betydningen av å bruke klær som «passet» med den kjønnsopplevelsen de hadde:

Informant 1: «...jeg gikk jo med jenteklær. FØR jeg bytta navn»

Berit: «Hva var rart da?»

Informant 1: «Em. Det som var litt rart følte jeg liksom at jeg var ikke helt gutt eller helt jente. Jeg føler at jeg er helt jente nå for jeg har bytta navn. Og klær.»

Det som er verd å merke seg i dette utsagnet, er at informanten sier at det er symbolet navn, og artefakten klær som gjør at hun kjenner seg «helt jente». Navnet kan tenkes som auditivt, klærne som visuelle; bytte av navn og klær kan leses som to sansbare faktorer som synliggjorde at Informant 1 var jente.

Betydningen av riktige klær ble adressert flere ganger i løpet av begge intervjuene. Den ene informant formidlet om gleden over å bruke «riktige» klær. Den andre fortalte om smerte ved å ikke gjøre det, men også om glede over å befris fra disse artefaktene:

Informant 2: «...vi gav bort kjolene mine til ei jente i klassen. Det var et ganske godt minne. Da skjønte jeg at mamma, skjønte jeg at mamma skjønte meg.»

Han sier altså her at hendelser relatert til klær ble en indikasjon på forståelse, og at dette betydde noe for ham. Artefakter som sitter på kroppen kan kanskje tenkes som kroppens forlengelse? Ved å knytte dette til det sansbare, kan det tenkes som at artefakter både kan knyttes til hvordan *borgerne sanser seg selv, og hvordan de blir sanset av andre*. Sansbarhet har som tidligere redegjort for sterk betydning for meningsskapning (Rancièrè, 2016b). Artefakter kan med Rancièrè derfor ses som noe som både kan muliggjøre og hindre redistribusjon, fordi de har betydning for hva borgerne evner å tenke. Sitatet over fortsetter på følgende måte:

Berit: «Du var glad da dere gav bort kjolene?»

Informant 2: «Mm.»

Berit: «For de likte du ikke å bruke!»

Informant 2: «Ne-ei! Det var, eeh, i bryllupet til tanta mi. Sååå, emmm, altså mamma angrer på det nå da, eeh, men, jeg ble tvinga til å ha på en sånn, for jeg ville IKKE ha på kjole, i det HELE tatt..... Det ble ikke kjole da. Det er jeg glad for. Men det ble sånn beige type skinnvest, (sier noe jeg ikke

forstår på grunn av skurring på lydopptaket) og så ble det strømpebukse og sånne rosa sko. Rosa hadde ingen ting med dette her å gjøre. Det er bare det at det så ut...det var ikke meg...»

At Informant 2 unnlot å snakke om jente- og guttefarger ble særlig tydelig da han sa «*Rosa hadde ingenting med dette her å gjøre. Det er bare det at det så ut...det var ikke meg...*» Dette stoppet ham, slik jeg tolket det, fra å si det han egentlig mente før jeg spurte direkte:

Berit: «Så det var for jentete, da?»

Informant 2: «Ja det var for jentete. Det var det som vi er lært opp til å si at er jentete. Det er det som er. E, for, hun angret seg etterpå da. For at hun gjorde det. Men det ble jo bedre enn kjole da. (Snakker mer om kjoler) For jeg husker gleden da vi gav dem bort.»

Det informantene her sier, er at *distribusjonen av klær er klar i samfunnsordenen*.

Ikledd og omgitt av artefakter som ordner, tar veldig mange av småbarna del i lek. I neste avsnitt vil jeg se på noen av historiene informantene fortalte meg om lek, og lekrelaterte hendelser.

Lek som forskyvning

Jeg spurte begge barna hva de likte å leke da de gikk i barnehagen. Informant 1 snakket da, men også andre steder i intervjuet, om rollelek:

Informant 1: «Men ute så var det et sånn kapteinskip. Det var veldig gøy da, for vi lekte planken og sånn på den. Når noen har tapt.»

Berit: «Sånn Kaptein Sabeltann-inspirert!?»

Informant 1: «Ja.»

Berit: «Dere lekte kaptein Sabeltann!»

Informant 1: «Ja! Alle.»

Berit: «Hvem var du da?»

Informant 1: «Jeg var. Jeg tror jeg var Sunniva.»

Informant 1: «...Jeg var liksom søster eller lillesøster eller mamma eller mormor eller oldemor liksom.»

I begge disse sitatene viser Informant 1 at hun valgte seg til *jenteroller* i lek. Er det da rimelig å hevde at det trengs en omdistribusjon i samfunnsordenen, siden disse posisjonene var tilgjengelige for henne i leken? Jeg mener ja, siden det er snakk om posisjoner som *uten subjektivering* ikke er tilgjengelige for henne *utenom* rolleleken. Jeg er usikker på om det å gå

inn i roller som ~~tilhører~~ den andre kjønnskategorien enn man er bestemt som ved fødsel kan tenkes som subjektivering med Rancièrè. Jeg mener likevel denne typen lek kan leses inn i det Rancièrè betegner som *rekken av hendelser* som fører fram til at det som tidligere ikke har vært identifiserbart på en spesiell plass i samfunnsordenen (barnehagen), nå kan uttales (1999). Hendelsene kan derfor slik jeg forstår det tenkes som å bidra til å skape brister, som sammen med subjektiveringshendelser mellom borgere kan føre til en sprekk eller revne. Revnen kan føre til at noe nytt blir gjort synlig i samfunnsordenen (Rancièrè, 2016b).

Følgende hendelse knytter jeg til lek, fordi artefakten det er snakk om er en leke:

(Vi ser på en av de medbrakte artefaktene.)

Berit: «Dette er jo slik typisk som man leker rollelek med. Når du lekte rollelek, kan jeg bare spørre deg om det, hvilke roller ville du ha da?»

Informant 2: «Gutteroller. Husker at jeg klipte håret på ei dokke. Som jeg fikk lov til av søsteren min. Den brukte jeg hele tiden. Lekte med.»

Som tidligere nevnt må identifisering med Rancièrè bety å innta en rolle som er mulig innenfor den eksisterende sansbare verden (Biesta, 2014). Handlingen Informant 2 foretok seg kan altså leses som at han ønsket å leke med en dokke han kjente seg igjen i; at han hadde et behov for identifisering. Dokker generelt gir trolig dårlige muligheter for å identifisere seg som gutt, siden de fleste er utformet som jenter. Jentedokker er *vanligst*. Hvis det antas at barn ønsker å leke med leker de kan identifisere seg med, kan det altså synes som samfunnsordenens dokker er lite rettet mot barn som opplever seg som gutter, både de som er biologisk bestemt som det og andre. Informant 2 tok selv grep. Jeg mener at det at han klipte håret på dokka, kan sees som en type frigjøringshandling. Barnet foretok en handling som førte til en forskyvning i hva en dokke, men implisitt også hva barnet selv, kunne være. Handlingen kan, som andre handlinger jeg tidligere har analysert, ses som *en del av* subjektiveringsprosessen til Informant 2. Med Rancièrè er likevel ikke denne hendelsen subjektivering, siden subjektivering krever borgere i samhandling; her er det snakk om en borger og en *artefakt*. Jeg mener derfor at hendelsen heller kan leses som å skape *brist* i samfunnsordenens distribusjon; en handling som forstyrrer det visuelt vanlige.

Penetreringens energiske potensiale

Jeg har i dette kapittelet latt empiri og teori penetrere hverandre, slik Rancièr oppfordrer til å gjøre (2016e). *Samtidig* sier Rancièr at scenen ikke trenger forklaring (2016e, s. 599). Jeg mener at bare det å lese sitatene fra intervjuene kan gi uvurderlige innspill om hvordan rommet for kjønnsopplevelse kan utvides i de småbarnspedagogiske praksisene. Det er derfor jeg har bedt deg som leser dvide når du leser sitatene. En presentasjon av noen av sitatene fra Informant 1 kunne sett slik ut:

«Jeg tenker at man liksom kan bestemme selv når man vil. At man ikke alltid er for liten eller for stor. Man kan velge selv når man vil.» (Kommentar til at noen mener småbarn er for unge til å tenke på kjønn)

«...det eneste jeg gjorde var å kle meg ut som prinsesse i kjoler. Også likte jeg å tegne. Tegne prinsesser. Det var bra og fint at jeg fikk gjøre det.» (Om hva hun husket at hun gjorde i barnehagen.)

«De som jobba der respekterte alle barna. Hva de ville og sånt.» (Om barnehagen hun gikk i.)

(Svar på spørsmål om hva barnehagelærere bør gjøre hvis et barn har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige.)

«Ee-mmm. De burde bare hjelpe til å akseptere hvem de er. Egentlig.»

Berit: «Men hvordan gjør man det?»

Informant 1: «Emme...jeg vet ikke. Men... Du burde bare liksom hvis de spør om å få gå i det de vil og da så må man egentlig bare si ja.»

Viss scenen ikke trenger forklaring, er det da behov for teorien? Rancièr's svar er altså ja. Teorien trengs for å intensivere empirien, for å forsøke å se *mer*, eller kanskje *tydeligere*. Jeg forstår Rancièr dithen at empirien tar kraft av teorien, og vice versa. Det er dette som er penetrering. Informant 1s utsagn og begrep fra Rancièr's teorier kan intensiveres på følgende måte:

*Informant 1 har slik jeg ser det fortalt en historie preget av likeverdshandlinger. Eller riktigere, en historie om at likeverdshandlinger var overflødige Hun fortalte om foresatte som fra før hun var ett år **senset** at hun ikke var gutt som hun hadde blitt bestemt som ved fødsel. Slik jeg tolker det hun sa, har hun i liten grad opplevd å måtte **kreve**: Informant 1s historie fremstår derfor ikke som en historie om **frigjøring**, hun forteller om et liv med **opplevd frihet**. Hun forteller om ting som har vært riktig og godt for henne, både hjemme og i barnehagesammenheng. Dette gjør at jeg mener det er ekstra viktig å se på hvordan hun*

setter ord på de subjektive møtene hun har inngått i, og hvordan hun tenker at likeverd kan utøves.

Eksempelet tydeliggjør det som er gjort i dette kapitlet. Sitatet om forklaring og intensivering gjengitt i avsnittet «Analyse», sier at kapasiteten empiri og teori har til å synliggjøre ting og å gjøre ting tenkbare, intensiveres ved at de gir gjenklang og speiler hverandre (Rancière, 2016e, s. 599). Gjenklang er det som blir *hengende igjen*. Det som denne penetreringen har gjort *tenkbart*. Når jeg i neste kapittel fører en avsluttende diskusjon om hvordan rommet for kjønnsopplevelse kan utvides, diskuterer jeg med utgangspunkt i penetreringen, men også det som er behandlet i de foregående kapitlene. Nye momenter diskuteres også, fordi de gjennom arbeidet har dukket opp/fremstått som relevante for å besvare forskningsspørsmålet: Det er det som for meg har vokst fram og oppstått, gitt nettopp *gjenklang*, som diskuteres. Som tidligere nevnt er det likevel ikke soleklare skiller; også i diskusjonen vil det forekomme penetrering.

GJENKLINGEN

Hva er det så som har gitt *gjenklang*? Svaret på det, er at det er *veldig mye mer* enn det jeg har mulighet til å gå inn i. Forskningsspørsmålet var som følger: *Hvordan kan rommet for kjønnsopplevelse utvides i de småbarnspedagogiske praksisene?* Det jeg velger å diskutere, er det som fremstår som viktigst. Det penetreringen synliggjorde, må tenkes som ny kunnskap. Ikke som et svar eller noe konstant, men som et kunnskapsgrunnlag å tenke *videre* med. Det er det jeg *begynner* å gjøre her. Jeg ber deg likevel om å ha studiens tittel i minne; dette er *ett* forslag.

Krav om forståelse

Forståelse har gjennom arbeidet med studien vokst til å bli et svært interessant begrep, særlig tanken om forståelse som *hinder*. Mitt valg av tematikk hadde utspring i et ønske om å skape nettopp en *større forståelse* for spørsmål knyttet til kjønnsopplevelse i småbarnspedagogiske praksiser. Uten at jeg tidligere hadde slike ord for det, har jeg trodd at forståelse krevdes for å inngå i likeverdshandlinger. Strekt farget av Rancièrè, opplever jeg nå at kravet om forståelse kan være til hinder for at rommet for kjønnsopplevelse utvides.

Jeg viste til dette når det gjaldt det som kan framstå som en etisk ivaretagelse av barn, nemlig at de skal *forstå* hva de samtykker i viss de deltar i forskning. Fordi barna i samfunnsordenen ikke har posisjon som noen som forstår, fratas de muligheten til selv å ta avgjørelser i slike spørsmål. Uten sammenligning, men likevel med likhetstrekk; i debattinnlegget jeg viste til i innledningskapittelet argumenterte «en gruppe fagfolk», les taleberettigede, *mot* informasjonsarbeid om kjønnsopplevelse blant barn og unge. I tillegg argumenterte de *mot* opplevelsesaspektet som relevant i kjønnsopplevelse. Slik jeg leser innlegget, handler det om at de mener barn og unge ikke evner å *forstå* det som de fremstiller som en *for* kompleks definisjon av kjønn. Biologiske faktorer gis alene status som tellende. Når tenker vi barn er klare for kompleksitet? Når tenker vi at barn forstår *nok*? Og handler dette egentlig om barna?

Informant 2 sa en gang under intervjuet «*Du trenger ikke å forstå.*». Han satte også begrepene forståelse og forklaring i sammenheng, da han fortalte at han hadde prøvd å *forklare* om sin kjønnsopplevelse for å få en annen borger til å *forstå*. I samfunnsordenen mener jeg det ligger forventninger om at barnehagelærerne som profesjonsutøvere skal forstå og forklare. Kan det da bli slik at de forklaringene vi evner å gi med ord og begreper, trumfer de «*forklaringene*»

barna gir, fordi det blant annet er ordene vi tar til for å skape mening? Hva da viss vi ikke *har* ord? Dette diskuteres nærmere senere. Hvis vi ikke klarer å forstå, og forklare, handler vi da som om, *as if*, det vi ikke forstår ikke finnes? Forkastes på denne måten det vi ikke kan forklare, eller ikke forstår? Eller gjør vi det Rancièr sier, nemlig å handle *som om* det vi *ser* er sannheten og forklaringen (2016c)? Dette er i tilfelle en del av usynliggjøringen som kan hindre likeverdshandlinger, og forteller noe om hvordan distribusjonen av det sansbare sementeres og ordenen opprettholdes. Dette må igjen settes i sammenheng med det Rancièr skriver om hvordan kunnskap blir til, nemlig gjennom at vi setter sammen våre tidligere erfaringer med noe nytt, og så søker videre (2016c). Dette betyr at vi forklarer ut fra den forståelsesrammen vi har, *for vi kan ikke annet*. Jeg vil derfor argumentere for at barnehagelærernes ansvar i møte med noe «nytt», her småbarn med kjønnsopplevelser utenom det vanlige, ligger i å søke kunnskapen, forklaringen, *i/hos barnet*. Jeg mener at å gjøre det, i seg selv kan være en likeverdshandling: I stedet for å søke kunnskap i det samfunnsordenen synliggjør, søkes kunnskapen i barnet det gjelder. *Det handler om etikken i å ikke underkjenne/ugyldiggjøre småbarnas subjektive opplevelser og uttrykk*.

Som vist i analysen tror jeg det i barnehagene Informant 1 og 2 har gått i, kan ha vært rom for meningsskaping som kanskje har vært på tvers med det barnehagelærerne i utgangspunktet kunne forklare. Jeg kan ikke *vite* om det er slik, men informantenes fortellinger gjør at jeg tenker at det kan ha vært det barnehagelærerne evnet å gjøre. Kan hende er det derfor begge informantene snakker om barnehagene de gikk i som gode steder å være; steder jeg mener må tenkes som plasser i samfunnsordenen som har utvidet rommet for kjønnsopplevelse.

Barns deltakelse (i forskning)

En formulering i barnehagelovens formålsparagraf er som følger: «De [barna, min presisering] skal ha rett til medvirkning tilpasset alder og forutsetninger.» (2006 §1) Dette gir noen særlige utfordringer i pedagogiske overveielser i arbeid med de yngste barna. Loven kan, selv om den ikke faktisk er formulert slik, tolkes som at medvirkningsrett *øker proporsjonalt med alder*. Legges en slik tolkning til grunn, vil det bety at barnehagens yngste har en svakere rett til medvirkning enn de eldre barna. Forutsetninger slik det skrives i lovteksten, handler slik jeg forstår det om barnas evne til å forstå og handle. Jeg vil her presentere ett perspektiv for å illustrere hva forutsetninger kan handle om. Jeg velger språk, *språklige forutsetninger*, fordi det gis mye plass i styringsverk (Kunnskapsdepartementet, 2017; Udir, 2017) og kan knyttes til studiens tematikk. Jeg mener at det i en

småbarnspedagogisk setting er en klar fare at verbalspråklige ferdigheter ukritisk kobles til kognitive ferdigheter, altså at barn som bruker andre typer kroppsspråk enn tale antas å *forstå* mindre enn barn som i større grad bruker verbalspråk i sin kommunikasjon. Dette påpekes av blant andre Johannesen og Sandvik som skriver at vi kan «*forledes til å tro at de yngste barna ikke tenker fordi tenkingen ikke verbaliseres*» (2008, s. 76). Siden verbalspråk generelt brukes i mindre grad av de yngste enn de eldre barnehagebarna, vil de yngste også i dette perspektivet kunne anses å få en svakere medvirkningsrett. Jeg må påpeke at det trolig kan være ekstra vanskelig å anse noen som ikke eller i liten grad snakker verbalspråk som *taleberettigede*. Men med likeverd som absolutt utgangspunkt (Rancièrè, 2011), umuliggjøres tolkninger om både aldersproporsjonalt stigende medvirkningsrett og kobling av språklige ferdigheter og kognitive evner. Med Rancièrè kan vi derfor aldri stille spørsmål om *når* rettigheten til medvirkning skal gjelde/inntreffe. De stadig pågående overveielserne må handle om *hvordan* rettigheten kan utøves i de småbarnspedagogiske praksisene. I denne studien rettigheter i/til egen kjønnsopplevelse.

Det er ikke slik at å tenke/handle i tråd med filosofisk teori alltid vil være etisk riktig. Men filosofi framstår for meg som en ressurs det er fruktbart eller nesten nødvendig å bruke i kontinuerlig refleksjon over det som *framstår* som etisk ivaretagelse av småbarn i samfunnsordenen. Det handler om å prøve å «lese» på andre måter enn det som vanligvis gjøres. I forrige kapittel viste jeg hvordan taleberettigelse opprettholdes gjennom distribusjonen av det sansbare. Jeg snakket også om støy. I forlengelse av dette vil jeg komme med en påstand; I forskning må nettopp ~~støyen~~ *støyen få plass*. Kanskje kan bruk av filosofi gjøre oss mer støysensitive?

Basert på erfaringer i arbeidet med denne studien, trengs det et skjerpet fokus mot at *barn ikke kan representeres av andre*. Informant 2 sa at barnehagelærere «... *kan gjøre mye*». Et barn som formidler dette, sier implisitt at han også har tanker om *hvorfor* det er slik. ***Å lytte til barn*** med egne opplevelser i nå- eller nær fortid framstår derfor, som gjentatt flere ganger, for meg som særdeles viktig for å utvide rommet for kjønnsopplevelser i de småbarnspedagogiske praksisene.

For å øke barns deltakelse, tror jeg det er viktig se på de formelle på formelle kravene som stilles. Ett eksempel kan være det som omhandler samtykke. Gitt at foresatte samtykker, men at forskeren som i mitt tilfelle også ønsker et samtykke fra barnet? I mitt tilfelle hadde barna en alder (-) som gjorde at jeg anså informasjonsskriv som egnet, men jeg tenkte i forkant mye på hvordan jeg skulle løse barnas eget samtykke viss jeg fikk veldig unge informanter. Kan

hende er det ikke gjennom et informasjonsskriv (små) barn skal ta stilling om de ønsker å bidra? For meg framstår dette som et eksempel på at noen kan ekskluderes på grunn av en standard, «informasjonsskriv», som er satt og ikke på grunn av sin «faktiske» evne til å samtykke. Jeg vet ikke hvordan økt deltakelse fra barn i forskning skal *løses*, men problematikken må *løftes*.

Jeg underslår *ikke* at det å intervju eller forske med barn helt sikkert kan være utfordrende, og at mange etiske overveielser må gjøres. Men, det er etisk betenkelig viss barn ikke får ta del i forskning fordi forskerne vegrer seg for å samhandle med personene forskningen deres faktisk omhandler. Jeg mener det må stilles spørsmål ved om de etiske perspektivene rundt for eksempel å intervju barn «forhøyes» *fordi* det anses som så vanskelig; med andre ord om etikken, på en *uetisk* måte, blir brukt som unnskyldning for å slippe? Til tross for alle spørsmål som ble stilt og alle rådene jeg fikk om å ikke intervju barn, gikk jeg til barna i tro på at *det finnes noen som vet mer enn jeg vet*. Og at barn, *i kraft av å være barn*, vet andre ting enn voksne. Intervjuene og arbeidet i etterkant har gjort denne troen til visshet.

Ordene(n)

Det er som jeg tidligere har nevnt vanskelig å snakke og skrive når man ikke finner ord, eller når ordene som er tilgjengelige ikke favner det man vil si. Wittgenstein setter det i perspektiv når han hevder at språket er *kjøretøy for å tenke* (sitert i Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 33). *Språk knyttet til kjønn* er svært interessant, da det synes opplagt at *ordene* er en del av ordeneN: Ordene skaper orden, og skaper og skapes av *ordenen*, også når det gjelder rom for kjønnsopplevelse. Under intervjuene kom dette blant annet frem da informantene snakket om *navn*, som her:

Informant 1: «.....Jeg føler helt jente nå for jeg har bytta navn.....»

Et navn vil oftest *kjønne*, *klassifisere*, individet som bærer det. Ordene vi bruker er en del av distribusjonen. Ordene har også klar sammenheng med det jeg skriver om forklaringer, da det er ord vi bruker for å forklare. Har vi ikke ord, klarer vi kanskje ikke å forklare. Og, det vi lurer på usynliggjøres kan hende av mangel på ord; ordmangelen kan bringe oss til taushet. Nyskaping av ord, som for eksempel cismorativitet kan stå som eksempel på, kan synes nødvendig, men å etablere nye ord er ikke nødvendigvis enkelt. I arbeidet med studien har jeg opplevd at det er svært få som vet hva jeg snakker om når jeg bruker begrepet cismorativitet. Ordet må nesten alltid forklares.

Jeg hadde ikke kunnet skrive denne studien uten ord. Men ordvalgene har til tider vært vanskelige. Ord kan ekskludere på ulike vis: Handlingsplanen mot diskriminering (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016) regulerer eksempelvis barnehagenes virksomhet. Den er ett av mange dokumenter som ordner ordenen. I planen brukes begrepene kvinne og mann, noe som kan leses som ekskluderende i forhold til både barn og ungdom, siden dette er begreper som bare brukes om *voksne*. Slike ordvalg innvirker på hvordan dokumenter leses og forstås. Slik kan en plan som skal redusere diskriminering, selv diskriminere noen planen er ment for å ivareta. Barn usynliggjøres. Jeg vil i det følgende gå inn i noen begreper og aspekter ved ord som er sentrale i studien, eller som arbeidet med materialet har gjort meg oppmerksom på.

Begrepet kjønnsopplevelse (utenom det vanlige)

Jeg har valgt å i studien bruke betegnelsen «kjønnsopplevelse utenom det vanlige». Denne begrepsbruken kan klart problematiseres. Det kan stilles spørsmål ved hvorfor jeg ikke bruker begrepet identitet, men jeg har tidligere vist til hvordan Rancièere tar avstand fra begrepet (2016a). Begrepet *opplevelse* mener jeg er i tråd med Rancièeres fokus på de enkelte borgerne for at frigjøring skal kunne skje. Likevel har jeg innvendinger mot begrepet jeg bruker. Den største er at opplevelsen til disse barna er helt vanlig, den er bare uvanlig fordi resten av kroppen er *definert* som noe annet. Jeg kom også til plasser i skriveingen der jeg opplevde at det ble veldig feil å henvise til informantenes opplevelse av kjønn. Den riktige formuleringen ville vært at de ER dette kjønn, ikke at de *opplever seg* som det. Dette er et eksempel på at til tross for at jeg ønsker å bruke begrepet for å åpne, kan det også ha en lukkende virkning. Begrepsbruken kan kanskje virke irriterende på noen lesere, men jeg ønsket å forstyrre tenking: Rancièere hevder som nevnt at tenkeaktivitet handler om oversetting (1992). Oversetting leser jeg vidt; i denne sammenheng som at innholdet i ordet ikke umiddelbart er tilgjengelig. Jeg ønsket å bruke et ikke-etablert begrep slik at du som leser i enda større grad har måttet tenke over teksten du møter. Når dette er sagt: Jeg kjenner meg fremdeles usikker på om kjønnsopplevelse er et «riktig begrep», og er fortsatt i tenking rundt dette.

Kjønnsbekreftende (be)handling; født i feil kropp?

Det snakkes ofte om å «skifte kjønn». Etter å ha analysert mine informanternes fortellinger, tenker jeg at de under intervjuene snakket mer om å *bekreft* kjønn. Når det igangsettes medisinsk behandling er benevnelsen også «kjønnsbekreftende behandling», men vi snakker fremdeles om å skifte kjønn. Vi bør kanskje ta bort *be*, og snakke om kjønnsbekreftende *handlinger*? Jeg tror det er dette Informant 1 påpekte da hun sa at

barnehagelærerne i møter med barn bare burde «*hjelp til å akseptere hvem de er. Egentlig.*». Jeg tenker at det blant annet er dette som vil være likeverdshandlinger. Jeg tror også det mer overordnet må tenkes rundt om kjønnsbekreftende handlinger for noen borgere, kan overflødiggjøre kjønnsbekreftende *behandling*. Jeg lurer på om ikke dette *kan* være en nøkkel for å komme videre i tenking rundt det som i dagens mediedebatt skrives om bekymring for at mange gutter, bestemt jenter ved fødsel, nå ønsker kjønnskorrigerende behandling (Suren, Wæhre, Tønseth, Skogen Bauge & Stoltenberg, 2020). Dette kan ses i sammenheng med følgende:

Jeg har skrevet at å lære nye ord har gjort at jeg fikk større forståelse for kompleksiteten rundt kjønsspørsmål. Begrepet «født i feil kropp» ble for alvor synliggjort for samfunnsordenens borgere gjennom TV-serien med samme navn. Født i feil kropp ble slik for flere noe man kunne *identifisere* seg med. Jeg tror serien og begrepet både synlig- og *gyldiggjorde* at ikke alle finner seg til rette i den kjønnsategorien man ble plassert i ved fødsel. Slik ble rommet for kjønnsopplevelse utvidet. Samtidig er det kan hende slik at begrepet født i feil kropp nå er det *mest tilgjengelige* for kjønnsopplevelse utenom det vanlige? For barn og unge som har kjent på at alt «ikke helt stemmer» finner de nå et *navn* å sette på det. For noen er sikkert kroppen «feil», men for andre kan det kanskje handle om å fint kunne leve i den kroppen de har, men på en annen måte enn de har gjort til nå?

Støyens ulike styrkegrader

Informant 1 og 2s historier har både likhetstrekk og klare forskjeller. Informant 1s historie fremstår altså som et liv med opplevd frihet helt fra hun var småbarn. Informant 2 har slik jeg forstår det måtte kreve sitt likeverd i større grad. Men invitasjonene til likeverdshandlinger Informant 2 har foretok, ble innimellom og etter hvert akseptert. Da jeg intervjuet barna formidlet begge om klar støtte fra foresatte. Det faktum at begge familiene var medlemmer i en interesseorganisasjon, mener jeg også kan være en indikator på dette.

Liselott Mariett Olsson sier at frihet er helt vesentlig for pedagogikken. Hen sier videre at barnehagelærerne er blindet av at det finnes svar på alt, derfor «ser og hører» vi ikke barnas spørsmål (personlig kommunikasjon 20.03.2019). Det å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige, tror jeg ut fra Informant 2s fortellinger kan tenkes som at småbarna stiller spørsmålet «kan jeg være meg på denne måten?». «Stiller spørsmål» må her ikke leses bare som verbalspråklige spørsmål. De yngste (men også de eldre) barna vil trolig kommunisere slike «spørsmål» gjennom et utall andre kroppslige ytringer. Informant 2s fortellinger gjør at jeg

tenker at barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige kanskje vil stille spørsmål i større grad enn andre barn, fordi de sanser at de *er seg* på en annen måte enn det som forventes? Med Rancière, vil dette som vist handle om at barna krever sitt likeverd; de konfronterer urett og inviterer medborgere til likeverdshandlinger.

Det er likevel slik at dokumentene og materialet jeg redegjorde for i første kapittel, forteller at situasjonen for andre barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige trolig kan være mer utfordrende. For noen barn vil kanskje omkostningene synes så store at de unnlater å «stille spørsmål» i det hele tatt? Alle barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige er i *ulike* (livs)situasjoner. Begrepet interseksjonalitet, hvordan ulike kategorier virker sammen, kunne kanskje i studien vært satt i spill for å fokusere slik ulikhet? I denne studien fokuseres to kategorier: Kjønnsopplevelse og alder (0-3år). Selv om det er disse som behandles, vil alt som settes i sving også være påvirket av andre kategorier barna og de andre involverte borgerne ~~tilhører~~, uten at dette synliggjøres i studien. Eksempelvis kjenner jeg ikke familienes sosioøkonomiske status. Sosioøkonomisk status kan trolig av mange grunner ha noe å si for barns tilgang på artefakter; blant annet av en så enkel grunn som at det ofte er kostnader knyttet til anskaffelse. Flere kategorier kunne med fordel vært satt i spill med denne studiens tematikk, eksempelvis funksjonalitet, religion og etnisitet. Det samme kunne en faktor som bosted (urbane/rurale strøk). Andre fortellinger om småbarnspedagogiske praksiser og kjønnsopplevelse ville da blitt skrevet, *blant annet om grader av opplevd støy*. Det å behandle tematikk på gruppeplan, ville ikke vært i tråd med Rancières teorier, der møter mellom borgere er det sentrale. Jeg mener Rancières rettethet mot de subjektive møtene påpeker noe særdeles viktig for barnehagelærere som skal samhandle med barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlig; *ingen kategorier kan (alene) forklare et barns mulighetsrom*. Dette vil variere fra familie til familie, og fra småbarnsavdeling til småbarnsavdeling.

Plassen for det politiske subjekt, sier Rancière, er i et intervall eller et mellomrom: «*Being together to the extent that we are in between- between names, identities, cultures, and so on*» (1992, s. 62). Det var nettopp i dette mellomrommet Informant 2 befant seg. Med Rancière kan forskjeller i hvordan barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige har det i forhold til sine medborgere, leses som at de lever med ulik grad av dissensus: Barna inngår i subjektive møter med *ulik grad av støy*. Rancière sier at borgerne har motstridende måter å beskrive eller konstruere en felles verden på. Hen sier videre: «For me, that's the point: What we have in common is not the normal or the pathological; in these cases we have a conflict of norms, or rather a conflict between two ways of framing the common world.» (2016a, s. 119-

120). Tidligere i studien har ikke dette vært uttalt eksplisitt, men det siste er et vesentlig poeng hos Rancièrè som det er av absolutt viktighet å understreke. I denne studiens sammenheng betyr det følgende: *Det er ikke barna med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige som skaper støyen!*

Uvanlige kropper; barn med interkjønn.

Et likhetstrekk ved informantenes historier som det er viktig å presisere, er at de begge fremdeles er plassert i anerkjente kategorier i samfunnsordenen, som *jente og gutt*. Å dra inn tenking rundt barn med interkjønn, kan synes som å være i strid med argumentet om å rendyrke ett av perspektivene innen samlebetegnelsen LHBTI. Men, å være født med interkjønn handler i tillegg til det som dualistisk kan benevnes som kroppslige karakteristika, om hvordan man *opplever eget kjønn*. Jeg vil her foreta en penetrerende diskusjon. Noen barn født med interkjønn er avhengige av tidlig operasjon for at eksempelvis urinveiene skal fungere. Men gjennom flere tiår har barn med interkjønn blitt operert for å passe inn i en av to kjønnskategorier. Jeg har tidligere snakket om kompleksitet som smerte(r). Dette er relevant også i denne sammenhengen; det er flere mulige innganger til smertebegrepet. Èn er at mange som har gjennomgått denne typen operasjoner rapporterer å gjennomgå/ha gjennomgått store fysiske smerter. Andre rapporterer om psykisk smerte knyttet til at kjønn som ble valgt, viser seg å ikke være riktig. Operasjonene er irreversible (Frøjd, 2017). Rancièrè snakker i sanselighetens politikk om *mimetikeren* som per definisjon er «..et dobbelt vesen. Han gjør to ting samtidig, mens prinsippet om et godt organisert fellesskap er basert på at man gjør én ting, nemlig det «naturen» har bestemt at man skal gjøre.» (2012b, s. 60). Dette må ses i sammenheng med det jeg har redegjort for om distribusjonen i samfunnsordenen. Jeg mener selvfølgelig *ikke* at barn født med interkjønn skal ses som et dobbelt vesen: «Dobbeltheten» kobler jeg til at disse barna kan ha kjennetegn som defineres både som kvinnelige og mannlige. Dobbelt skal derfor leses i betydningen «ikke-entydig». Operasjonene som ikke er medisinsk nødvendige, kan sees som en eliminering av det upassende: Som spedbarn blir barnet underkjent. Kroppen er støy. I boka «Dis-agreement» skriver Rancièrè om hvordan alle delene i samfunnsordenen er identifiserbare, og at det som ikke kan identifiseres blir fremmedelement (1999). Kroppene til barn med interkjønn innfrir ikke kravene kategoriene setter. Det store etiske problemet er at disse likeverdige kroppene tilpasses samfunnsordenens kategorier: I stedet for at inndelingene redistribueres, endres barnets kropp. Møter mellom barnekroppene og voksenkroppene gir muligheter for subjektivering. Et valg om å trosse

kategorier kan leses som likeverdshandlinger, mens et valg om operasjon kan leses som en aksept av den eksisterende orden. Barnekonvensjonen gir alle barn rett til en identitet. Å operere et barn med interkjønn må leses som *påføring* av kjønnsidentitet. Kan det derfor tolkes som at å *ikke* bli kjønnsidentifisert, i den norske samfunnsordenen regnes som et brudd med retten til å ha en identitet? Denne rettigheten fremstår i så tilfelle som en regulering som sementerer kjønnsopplevelsesplasseringer.

Å operere en borgers kropp for at den skal passe inn i samfunnsordenens inndelinger, er et *overtydlig* eksempel på hva Rancièr snakker om når han hevder at samfunnsordenen organiserer kroppene, og at distribusjonen av det sansbare handler om «a relation between occupations and equipments» som skal *passer* (1999). Her må occupations leses som «*kjønnsstilthørighet*» og «*equipments*» som de kjønnskaraktistika borgerens kropp har. I stedet for å møte det lille barnet som den likeverdige borgeren det er, blir barnet gjort til et objekt for voksnes behov for tilpasning. For meg tydeliggjør behandlingen av barn med interkjønn i sterkere grad enn noe annet hvilken kraft samfunnsordenen har når det gjelder kravet om å passe i en kjønnskategori. Slik jeg ser det, belyser derfor tenking rundt barn med interkjønn og barn med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige hverandre. Det er mitt håp at å bringe disse tematikkene sammen på en *annen måte* enn det som til nå har blitt gjort i forskning, kan være med å skape brister i tenking som fører til mer bevisst utøvelse i subjektive møter med ~~barn som tilhører disse kategoriene~~. Jeg håper erkjennelser av hvor trangt rommet framstår å være, i seg selv vil bidra til tenking som fører til utvidelser i rommet for kjønnsopplevelse, og, at alle *kropper* ses som likeverdige. Jeg mener at et åpnere rom for kjønnsopplevelse må antas å bidra til en endring også for barn med interkjønn, og kanskje også vice versa.

Kjønnsopplevelser og grad av radikalitet

Begge barna som var informanter i denne studien har altså en kjønnsopplevelse som ~~det andre~~ ~~kjønn~~ enn det de ble bestemt som ved fødsel. Det betyr at de fremdeles har en kjønnsopplevelse knyttet til en kjent plassering i samfunnsordenen, til tross for at denne ikke var selvsagt tilgjengelig for dem. Dette er ikke situasjonen for alle med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. I diskusjonen og penetreringen angående barn med interkjønn, gjorde jeg en kobling til det Rancièr skriver om mimetikerer (2012b). Jeg mener at det som der er skrevet også kan kaste lys over situasjonen til borgere som ikke opplever seg som ett kjønn. Hvis en borger noen ganger opplever seg som jente og andre ganger som gutt, er det

fremdeles snakk om kjente plasseringer i samfunnsordenen. Men, det synlige i ordenen er altså å oppleve seg som knyttet til *ett* av stedene, *og* til det stedet man ble plassert ved fødsel ut fra kroppslige karakteristika. Kan hende vil en fleksibilitet kunne betegnes som en stadig pågående prosess, som alltid må forhandles fordi distribusjonen av det sansbare ikke (*ennå*) åpner for en slik veksel? Hvis det som kan sanses stadig endres, kan det da være *enda lettere* å ikke gjøre det Informant 2 oppfordrer oss til, nemlig å «*Se inni det..*»? Spesielt hvis kjønnsidentitet tenkes som noe stabilt? Siden kjønnskategoriene og den tenkte tilhørigheten til det kjønnnet en bestemmes som ved fødsel, altså det cisnormative, står så sterkt, kan endringen fra jente til gutt/~~gutt~~ til jente synes som den mest «radikale» kjønnssubjektivering et menneske kan gjennomgå. Arbeidet med dette materialet og teorien, mener jeg kan peke i retning av at det ikke nødvendigvis er slik.

Siden formålet til denne studien er å utvide rommet for kjønnsopplevelse i de småbarnspedagogiske praksisene, retter den et kritisk blikk mot kategorisering, som merkelappene gutt og jente. Det er viktig å presisere at studien på ingen måte må leses som en oppfordring til å sette «nye» *kjønnsmerkelapper på barn*, som trans, kjønnsflytende og så videre. Men ord kan hjelpe oss å forstå *mer* om kompleksitet. Samtidig er det ikke nødvendigvis slik at begrepene åpner. Med en gang noe er definert, vil noe annet falle utenfor. Slik fungerer kategorisering. Til tross for dette, mener jeg at nettopp det at noe *gis* et navn/verbaliseres, kan leses som at det har inntatt en stilling som taleberettiget i samfunnsordenen. Dette siste viser noe om kompleksiteten i frigjøring.

Krever frigjøring en taleberettiget?

Hvis en brist eller et brudd skapes, må det skje i samhandling mellom to borgere (Rancièrè, 2016b). Det fremsto først for meg som at dette måtte være en borger med talerett og en borger uten, noe som synliggjør min egen innskriven i samfunnsordenen: Jeg opphøyet de taleberettigede, og ved å tenke *som om* de er nettopp opphøyet, kan jeg sies og der og da bidra til å befeste ordenen. Deretter forsto jeg at analysen hadde vist noe annet. Når Rancièrè insisterer på alle borgeres likeverd, må det bety at det ikke spiller noen rolle hvem som inngår i likeverdshandlingene. Jeg har tidligere argumentert for at barn sjelden eller aldri (med Rancièrè) anses som borgere som *vet*. Penetrasjonen av hendelsen der Informant 2s venner i barnehagen tiltalte ham med guttenavn, viste både likeverdshandlinger barna imellom, men også ringvirkningene disse likeverdshandlingene kunne ha. Det *ble* skapt brudd i distribusjonen, via møter mellom borgere uten talerett. Slik kan kanskje hendelsen også stå

som eksempel på Rancières insistering på at alle borgere i utgangspunktet er fri? Og, kan hende kan borgere (her kameratene) som til vanlig ikke har talerett, *også* frigjøres gjennom sin vilje/evne til å inngå i likeverdshandlinger, siden det kameratene gjorde kan tenkes som synliggjøring av deres *kompetanse til tale*.

Artefaktens rom(s)lighet

I metodologikapittelet viste jeg hvordan informantene snakket om at artefaktene frembrakte minner. Når en artefakt fra barnehagen kan frambringe minner fra noen år tilbake, hva da med alle artefaktene vi omgir oss med *og* som omslutter oss? *Artefakterfaringer* bygges ganske sikkert opp kontinuerlig: Sanseintrykk lagres i borgernes kropp og danner en base som blir del av grunnlaget for vår meningsskaping. Dette handler blant annet om hva som for hver borger oppleves som *visuelt vanlig*.

Jeg ser intervjuene med barna som to fortellinger om artefaktens kraft. Som jeg viste i metodologikapittelet, var artefaktens evne til å frembringe minner noe begge informantene bemerket. Jeg hadde tenkt at artefaktene ville være til hjelp, men jeg hadde aldri kunnet forestille meg at det ville skje i *så* stor grad. Jeg tror ut fra denne erfaringen at det kan være lett å undervurdere artefaktens betydning. Kan hende er det også slik at i en småbarnspedagogisk setting er artefaktene leker/utstyr/møbler ansett som noe som *skal* reflekteres over, mens (barnas) klær er noe barnehagelærerne egentlig ikke skal bry seg med, eller se *bakom*? Fordi det er hvem barna *er* som er det viktige, ikke hva de har på seg. Men hvor lett er det? Kreves ikke da dis-sansing? Jeg mener som sagt at klær og sko ut fra det som fremkom i penetrasjonen må tenkes som *mer* enn noe småbarna kler på seg; kan hende som en utvidelse av kroppen. Som jeg viste, snakket begge informantene om klær som en viktig faktor i forhold til deres kjønnsopplevelse: Informant 1 *fikk* askepottkjolen hun så sterkt ønsket seg til treårsdagen sin. Informant 2 fikk *gi bort* kjolene han ikke ville ha.

Informantenes fortellinger viste at klær og andre artefakter blant annet kan tenkes som noe som innebærer aksept, eller ikke; Informantene snakket om det å få klær en ønsker seg, og det å kvitte seg med klær en ikke er komfortabel med som noe som gjorde dem glad og som fortalte om forståelse fra en forelder.

Informant 1 snakket om det å føle seg «helt jente» når hun hadde byttet navn og klær. Dette *kan* tolkes som at det for henne, *der og da*, var disse tingene som betydde noe, og var mye viktigere enn kropp. Dette er også verd å reflektere over i forhold til begrepet «født i feil

kropp». For *noen* kan kanskje født i feil kropp handle mer om å være, eller å ha vært, plassert i feil artefakter? Dette er heller ikke nødvendigvis konstant; det kan sikkert for noen handle om at det har vært feil i *perioder*.

Refleksjon rundt artefakter på småbarnsavdelingene må handle om både artefaktene som finnes der, og om hva slags artefakter som *mangler*. Det som til vanlig ikke er synliggjort i samfunnsordenen, har trolig heller ikke plass blant småbarnsavdelingenes artefakter. Andre alternativer enn tokjønnsmodellen er sjelden representert i eksempelvis bøker, sanger og historier som fortelles. *Det er dette cisnormativitet handler om*. Poenget med synliggjøring er at det skal bli lettere for småbarna å komme med forslag om posisjoner som til vanlig i liten grad er synliggjort i samfunnsordenen. For barn som alltid eller noen ganger opplever seg som ~~det andre kjønn~~ enn de ble bestemt som ved fødsel, er kan hende artefaktene de ønsker å bruke tilstede i barnehagens rom. Men er det da gitt at artefaktene oppleves som *tilgjengelige* for barna? Jeg stiller spørsmålet fordi ny, norsk forskning retter søkelys mot at barn i barnehagen blir tilbudt leker ut fra kjønn de ble bestemt som ved fødsel (NOU 2019 : 19, 2019).

Hva kan så det sansbare være i forhold til klær og artefakter? Synssansen er det umiddelbart lett å tenke som viktig. Samtidig er det mye mer som vil spille en rolle for borgerne som tar del i et møte, for eksempel vil taktilsansen spille en rolle: Ulike klær kjennes forskjellige ut, både for den som bærer klærne, og for andre som føler dem. Klær føyer seg til, eller går ut fra kroppen på ulike måter, alt etter hvordan sømmer, knapper, applikasjoner og andre ting er plassert og hva slags stoff plaggene er laget av. Klær lukter forskjellig. Det har med vaskepulver og tøymyknere å gjøre, men også med ulike materialer i stoffene og hva plaggene er innfarget med. Klær har lyd. En stiv olabukse høres annerledes ut når den suser nedover en sklie, enn en myk tights av velur. Et skjørt som svinges rundt lager bevegelser i lufta på en annen måte enn en bukse som sitter inntil kroppen. *Alle* disse tingene er knyttet til det sansbare. Jeg tror dette kan fortelle noe om hvorfor informantene var veldig opptatte av nettopp klær. Jeg tror alt det visuelt vanlige med et barn, som jeg var innom i penetasjonen, lett kan overskygge det som *ikke* er vanlig. For barnehagelærerne, de foresatte, men kanskje også for barnet selv? For hvor lett er det å «bryte fram», gjennom *alt det enkelt sansbare*? Jeg tenker derfor som sagt artefaktene som en integrert del av samfunnsordenen; noe som er med å befeste distribusjonen, men som også kan skape brister og brudd.

Med Rancièr mener jeg artefakter må ses som noe som muliggjør redistribusjon, fordi de har betydning for borgernes evne til å tenke. For barnehagelærerne er det derfor viktig å være

bevisst på følgende: *Artefakter bærer mye mer i seg enn det umiddelbare, men det umiddelbare har også enorm betydning.*

Visuell vanlighet og subjektive møter

Jeg har tidligere presentert et begrep som for meg gir mye mening; visuell vanlighet. Hva har visuell vanlighet med frihet å gjøre? Følgende kan kanskje fortelle noe om dette: Jeg har slått fast at det å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige i samfunnsordenen må tenkes som dissensus. Lenge lurte jeg på hvordan Informant 1 sin stemme, lavmelt og lys, kan være støy. Jeg kom så til at den trolig ikke er det, og at dette kan knyttes til det visuelt vanlige: *Alt jeg kunne sanse i det subjektive møtet mellom henne og meg fortalte meg at hun er en jente. Ingenting brøt med det visuelt vanlige. Det jeg sanset, gjorde at ingen annen meningsskaping syntes mulig for meg. Ut fra det informantene sa om artefakter tror jeg det var slik, fordi det visuelt vanlige, det jeg umiddelbart evnet å sanse, harmonerte med distribusjonen i samfunnsordenen. Informant 1 synliggjorde ikke dissensus.* Jeg har tidligere redegjort for sammenhengen mellom *sense* og *sense* slik det må forstås med Rancièrè. I mitt møte med Informant 1 trengtes ingen dis-sansing for at jeg skulle sanse hennes kjønnsopplevelse. Jeg lurer derfor på om det kan være slik at jo større/flere *brudd* med det visuelt vanlige som kan sanses, desto mere støy? Hvis dette medfører ~~riktighet~~ riktighet, er det da slik at vi lettere *godtar* en borgers kjønnsopplevelse viss borgeren for oss fremstår som visuelt vanlig? Jeg tror at det er slik-. *Og*, er det da slik at jo *mer* visuelt vanlig et barn er i forhold til det kjønn barnet ble bestemt som ved fødsel, desto vanskeligere er det å sanse at barnet kan ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige? I tillegg til dette, vil gjerne navnet barnet bærer signalisere et gitt kjønn. Hadde jeg for eksempel tenkt det samme om mitt møte med Informant 1 viss hun i intervjuet hadde vært iført det Informant 2 snakket om som «*det vi er lært opp til å si*» er gutteklær? Dette må ses sammen med det jeg tidligere har skrevet om artefaktens kraft. Rommet for kjønnsopplevelse har sammenheng med alt dette. Det er verdt å reflektere over både hvordan brudd på det visuelt vanlige, «sansbare forstyrrelser», kan virke i subjektive møter, men altså *også* hvordan visuell vanlighet kan skjule eller skyggelegge en kjønnsoppevelse som *ikke samstemmer* med denne vanligheten.

Aldersanakronisme

Jeg har ofte lurt på om småbarnas alder blir lagt som et lokk på aspekter som omhandler kjønn, og slik ugyldiggjør dem. Jeg har tenkt at hvis det er slik, kan det kanskje blant mye annet handle om at kjønns spørsmål har en tendens til å filtrere seg sammen med seksualitet/attraksjon (jamfør samlebegrepet lhbti), som for enkelte kan være utfordrende å tenke i forhold til barn? Det vil uansett handle om at kjønnsopplevelse ikke tilhører det distribusjonen av det sansbare gjør mulig for småbarn. Rettere sagt, det kan *ikke* tenkes (slik); fordi det er utilgjengelig. Jeg ønsket å vite hva barna jeg intervjuet mente om alder i forhold til kjønnsopplevelse, og stilte dem derfor spørsmål om dette:

Berit: «Mange sier til meg at barna jeg jobber med på småbarnsavdelingen er for små, for unge, til å tenke på kjønn. Hva tror du om det?»

Informant 1: «Jeg tenker at man liksom kan bestemme når man vil. At man ikke alltid er for liten eller for stor. Men kan velge selv når man vil»

Dette svaret kom fra et barn som fra før hun var ett år har signalisert en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Hennes svar, min tenking rundt kjønn/småbarnas alder/distribusjon, og Rancières bruk av begrepet anakronisme (1999), inspirerte meg til å konstruere følgende begrep; *aldersanakronisme*.

Anakronisme betyr tidsstridig. Det blir brukt om å sette hendelser inn i feil tidsepoke. Men, det brukes også om foreldede tenkemåter (De Caprona, 2013). Begrepet ble derfor konstruert for å understreke følgende:

- 1) Barn tenkes ofte som å ikke være modne nok til å tenke rundt kjønnstema. Noen mener derfor at det å knytte spørsmål om kjønnsopplevelse til småbarnspedagogiske praksiser, er å sette barna inn i en «feil tidsmessig livsepoke».
- 2) Siden anakronisme også brukes om foreldede tenkemåter, legger jeg inn det Informant 1 forteller om sine erfaringer fra småbarnsalder og sier i utsagnet over, sammen med min egen erfaring fra arbeidet med småbarn, som peker mot at det å tenke at småbarn ikke *har* en kjønnsopplevelse eller ikke er opptatt av kjønn, er foreldet.

Begrepet rommer slik en dobbelthet og kan kanskje leses som et begrep som er polemisk i seg selv, jamfør det jeg tidligere har skrevet om polemikk. Å bryte ut av hva tidsepoken man befinner seg i gjør tenkbart, sier Rancièr, er å begå en dødelig synd, nemlig *anakronismesynden* (1999, s. 131).

Begrepet aldersanakronisme er også inspirert av det Informant 2 svarte da jeg spurte om han hadde noen råd til barnehagelærere:

Informant 2: «Råd... Å akseptere andre som kanskje føler som det, det er jo. Se inni det, og ikke bare tenk «det er nok bare, det er nok bare seks år, det går bra», liksom. Eem. Mmmm. Se inni. Snakk med han. Eller, og, bli enige. Ikke for å. Ikke for å være nedbrytende. Du kan gjøre mye. Også, det kan jo hende det ikke er seriøst. Det spørs jo.» (Han snakket deretter om behandling, og problemer det kan medføre hvis man ikke kommer i gang med dette relativt tidlig. Vi snakket deretter om barnehage, og jeg spurte hva barnehagelærerne kan gjøre hvis de tenker at et barn har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige.)

Informant 2: «Mm. Da er det bra at de har tid til å ombestemme seg. Det er. De må ha rom til å si hva de vil. Og, ehm, liksom, ikke gjøre hva de vil, men liksom prøve å forklare (puster tungt), jeg vet ikke.»

Det informanten sier her, er slik jeg forstår det at barnehagelærerne skal ta barnets kjønnsopplevelse på alvor, og gi barnet mulighet til å snakke fritt om tankene det har om kjønn, og å gå *inn i det*. Det handler slik jeg ser det om å *ikke* utsette barnet for aldersanakronisme; «det er jo bare seks år». Han sier videre: «..det er jo ikke sikkert det er seriøst. Det spørs jo.». Å gå inn i det, kan leses som å inngå i en likeverdshandling når barnet, verbalt eller på andre måter, inviterer til samtaler om kjønnsopplevelse. Aldersanakronisme kan brukes til tenking rundt kjønsspørsmål, men synes anvendbart også i andre deler av de småbarnspedagogiske praksisene.

Ungdoms kjønnskifteønsker og småbarnspedagogikk

Fagpersoner i det statlige behandlingstilbudet skriver at mange av de unge guttene kjønnsbestemt som jenter ved fødsel (av fagpersonene omtalt som *jenter*, (min anmerkning)), som nå oppsøker behandling, har tilleggsproblematikk (Wæhre & Tønseth, 2018). Denne tilleggsproblematikken omtales som å kunne ha ført til ønske om kjønnskifte; en type lineær kausalitet fra disse problemene til det å oppleve kjønnsdysfori. Det gjøres også et skille mellom barn som lenge har levd i det andre uttrykket, og de som ~~plutselig~~ ønsker dette i tenårene. Det er om de sistnevnte det reises tvil rundt autensiteten i kjønnsopplevesene. Hva har så dette med småbarnspedagogikk å gjøre? Det var Informant 2 som brakte dette på bane da han, som tidligere vist, argumenterte for viktigheten av å få *prøve ut når man er liten*. Hvis den norske samfunnsordenen er preget av cisnormativitet, slik det ut fra de nevnte rapportene kan antas, tenker jeg det er nødvendig å stille noe spørsmål til forklaringen disse fagpersonene gir: Har alle disse barna *kunnet* leve i annet uttrykk? Hvor romslige kjønnsrammer vi lever under varierer selvsagt *svært mye*, jamfør avsnittet om støyens ulike styrkegrader.

«Rammene» barna/de unge har levd i, vil med Rancièrè være avgjørende for om kjønnssubjektivering kan ha skjedd, siden subjektivering krever likeverdshandlinger. Handler dette for barna som har fått leve slik det har vært riktig for dem for eksempel om aksept fra nære omsorgspersoner, foresatte og eksempelvis barnehagelærere? Er det ikke mulig å unngå denne lineære tenkingen, og heller reflektere rundt rammer og samfunnsstruktur disse barna har levd i? Kan ikke det å *ikke* ha hatt mulighet til å synliggjøre sin kjønnsopplevelse (som han. De. Flytende. Jente med maskulint uttrykk.....), og slik tenkt med Rancièrè ikke være et subjekt, *også* kunne bidra til vansker? Kan ikke dette være et *annet* forslag å reflektere over? For hvor stor plass har disse unge hatt til å befinne seg *i mellom*? Hvor langt utenfor det kjønnsnormative er det mulig å bevege seg uten å sanksjoneres negativt og sjelden eller aldri inngå i likeverdshandlinger? Det *kan* slik fagpersonene skriver framstå som at barn som har levd med likeverdshandlinger/i opplevd frihet i møte med et behandlingsapparat *fortsetter* å være fri, mens barn som *ikke* har gjort det forblir uten talerett. Jeg vil hevde at slike refleksjoner er viktige for at rommet for kjønnsopplevelse skal utvides, både i de småbarnspedagogiske praksisene og ellers i samfunnsordenen. I forhold til motstanden mot informasjon til barn og unge som debattinnlegget i innledningskapittelet viste, mener jeg det sett i sammenheng med det jeg skriver over er helt påkrevet å stille spørsmål ved hvordan en kompleksitetsreduksjon kan tenkes å være til hjelp. *Historien* forteller også det motsatte. Det er *mangel* på informasjon, *mangel* på å vite, og, ikke minst, *mangel på aksept* som er det største problemet (Arntzen, Heim & Kahrs, 2011; Arntzen & Kahrs, 2013).

Hva er frihet?

I forrige avsnitt snakket jeg om å ikke ha subjektstatus. Dette krever en nærmere forklaring. Jeg vil derfor også her både føre en diskusjon og foreta penetrering. Jeg har tidligere gjort rede for hvordan subjektivering må tenkes med Rancièrè: Subjektivering skjer når en borger som ikke opplever frihet inngår i likeverdshandlinger. Begge informantene snakket under intervjuene, direkte og indirekte, om sin ~~kjønnsstilling~~ *kjønnsstilling* som en selvfølge:

Informant 2: «Jeg klarer ikke å fatte det. For det er så forskjellig nå, vet du! Nå klarer jeg ikke å tenke at jeg er jente. Det er ikke noe som jeg tenker på.»

Informant 1: «Nå tegner jo alle de derre guttene da. De er ganske gale. Så de tegner sånne kriminelle serier og sånn. Og vi bare tegner shopkins og sånn.»

Når begge informantene snakker med selvfølge om sin ~~kjønnsstilling~~ *kjønnsstilling*, må det som penetreringen viser bety at de har vært i *reelle* kjønnssubjektiveringer ifølge Rancierés teorier;

likeverdet har blitt *utøvd*. Jeg tenker at *for* å være må frihet være opplevd; opplevd som i *følt*, *sanset*, for borgeren dette gjelder. Det handler om å få være den en kjenner at en er på sin måte. Å slippe kreve. Å slippe å forklare, men *også* å bli hørt når en kommer med sine forklaringer eller forslag. Men er frigjøringen permanent?

Ferdig frigjort?

Informant 2 opplevde seg altså slik jeg forstår ham på tidspunktet jeg intervjuet ham fri. Dette må kan hende likevel ikke tenkes som *oppnådd*; i allfall ikke viss oppnådd betyr uproblematisk eller lett. Informant 2 satte ord på flere ting som var utfordrende; både som tidligere gjengitt knyttet til puberteten, men også til følgende:

Informant 2: «Eem. Altså, det har jo skjedd ting med at viss det kan skje at personer blir kasta ut. Det tror jeg ikke har skjedd i Norge altså. Kanskje andre plasser. Der folk blir kasta ut fordi de er transgender da. Og det må jo ikke skje. Det er ikke sånn kjempesannsynlig, men. De må prøve å forstå at det er mer enn å bare si «jeg har bare skiftet gender!» liksom. Det er følelser inni det!» (Sukker.)

Jeg har flere ganger i analysekapittelet skrevet at noen går fra å ikke, til å kunne tale. Dette kan kanskje leses som at borgeren nå er *permanent* taleberettiget. Slik kan det ikke forstås med Rancièrè. Sitatet fra intervjuet med Informant 2 viser nettopp dette. Rancièrè understreker som tidligere nevnt at det er umulig å snakke om grader av likeverd. Likeverd må være en komplett handling (Rancièrè, 2010, s. 9). Det må bety at likeverd utøves i en uforbeholden handling i nuet. Det betyr at man alt i neste øyeblikk kan oppleve å *ikke* ta del i likeverdshandlinger, så lenge det i samfunnsordenen ikke eksisterer et absolutt likeverd.

For hvis det var slik at man når et visst «punkt» så har frigjøring skjedd, hvor er i tilfelle passeringspunktet? Er det den dagen men uten kamp kan gå i en annen type klær enn det kjønnnet man ble bestemt som ved fødsel etter samfunnsordenens distribusjon tilsier? Når man får innvilget å hete det navnet man vil? Er det når personnummeret endres? Eller når hormonbehandling er ferdig eller kroppen operert? Det finnes ikke generelle svar. Jeg tror at med Rancièrè er ikke et slik passeringspunkt aktuelt. Subjektivisering/likeverdshandlinger er ikke hendelser som gir en borger *varig endret status*. Likeverdet må med Rancièrè stadig utøves. Det handler om at subjektivisering «trengs» når en borger kjenner at hen/hun/de/han ikke er fri. Når det finnes dissensus, en uenighet, mellom borgeren og andre borgere, og/eller mellom borgeren og den rådende distribusjon i samfunnsordenen; så lenge en borger ikke *opplever likeverd*. Men, det er verdt å merke seg for at enkelte borgere kan det være snakk om passeringspunkt, og *opplevelsen av å passere, er borgerens egen*.

Retten til subjektivering

Men hva viss subjektivering *ikke* skjer? Hva skjer i de tilfellene der muligheter til frigjøring blir kvalt? Når barnet med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige ikke har subjektstatus? Dette kan synes radikalt, men er i skrivende stund min forståelse, slik den har vokst fram med min samlesing av mitt datamateriale og Rancières teorier: Hvis du ikke har talerett på et område som kjennes viktig for deg, hjelper det ikke om du har talerett på andre områder. Du har likevel ikke subjektstatus. Jeg tror at nettopp radikaliteten i dette er det som kan få oss til å forstå hvor påkrevet likeverdshandlinger er: *For kan vi som barnehagelærere forsvare en praksis der noen av barna vi har etisk og juridisk ansvar for ikke har subjektstatus?* Det er når det usynlige ikke slippes fram og dermed forblir usynlig; det er når likeverd ikke utøves, at samfunnet stagnerer i en orden som hindrer frigjøring.

Hva så med barnehagelærerne? Hvis likeverd må være en komplett handling, er vi som *barnehagelærere* subjekter viss tar del i møter som kunne vært subjektivering, men der muligheter kveles? Jeg *tror* svaret på dette med Rancièrè må tenkes som ja; vi er taleberettigede og innehar subjektstatus. Kan hende er vi likevel ikke *fri*: Forskjellen på barnas og barnehagelærernes situasjon er at barnehagelærerne ikke *rammes* av den manglende friheten, men det gjør barna. Jeg mener derfor at småbarna i barnehagen *har rett til subjektivering* viss de befinner seg i posisjoner der deres kjønnsopplevelse gjør at de ikke er *fri*. Dette er barnehagelærernes ansvar.

Subjektivering kan somredegjort for bare skje når *noe som ikke var opplagt* identifiseres i den mellommenneskelige relasjonene. Det er altså *ikke* snakk om subjektivering når alt *bare glir*. Det må bringes en form for *dissensus*, uenighet, inn i matrisen jeg tidligere refererte til. Det er i slike glimt subjektivering skjer. Viss subjektivering med Rancièrè skjer bare i glimtene der likeverdet er utøvd, mener jeg som vist i penetreringen at det må bety at subjektivering alltid er *godt*. Godt i følgende forstand: Det i dette potensialet for at likeverdet kan fullbyrdes ligger.

Det blir med en slik forståelse *veldig lite subjektivering igjen*, og for meg virket det «feil». Men, det ble feil fordi jeg gjorde det Rancièrè faktisk *ber* meg gjøre, nemlig å bruke mine erfaringer i møte med det nye jeg vil lære: Min «feilslutning» var at til tross for at jeg i studien bruker Rancierés teorier, ligger min *erfaring* i tenking om småbarns kjønnsopplevelser utenom det vanlige i en *annen* subjektforståelse. Følgende sitat fra Daranty der hen skriver om Rancièrès subjektbegrep, forklarer hvorfor dette blir feil:

«In Rancierés theory, the subject-concept is there only to specify the kind of agency at play in political action. Given that politics for him is a radical rupture of the police order, the subject-concept must relate only to the political moment. Therefore it does not communicate with other dimensions of subjectivity, such as the sociological or psychological ones.» (2016)

Min forståelse av hva et subjekt er, var tuftet på min lesning av Baes tekster, som antas kjent i norsk barnehagesammenheng (2007). Baes subjektbegrep er i tråd med psykologisk og sosiologisk forståelse. Men med Rancière skjer altså subjektivering i møter der *dette ikke er gitt i forhold til samfunnsordenens logikk* (1999). For meg har det å først feil-lese, for så å sam-lese min «gamle» forståelse av subjekt med Rancières teori om subjektivering gitt dybde: Jeg har *enda klarere* sett alvoret i situasjoner der barn ikke ses som subjekt, eller mer presist: Det har gjort meg en enda mer bevisst på hvor viktig det er at småbarna *opplever* å ha denne subjektstatusen.

Subjektivering med Rancière skjer som vist når borgere møtes, og en borger som tidligere ikke har fått innfridd sitt rettmessige likeverd opplever å være likeverdlig. Ikke fordi likeverdet *gis*, men fordi det skjer en handling som bryter med det som tidligere lå i veien for likeverdet. *I et samfunn der likeverd leves, vil derfor aldri subjektivering skje*. Det er fordi ingen borgers tale er ansett som støy. Alle er regnet inn i samfunnsordenen som likeverdige borgere; det vil være et altomfattende likeverd som rommer hele samfunnsordenen, både styringsverk og møtene mellom borgere. Det vil ikke finnes dissensus, og det som Rancière beskriver som problematikken med konsensus (1999) vil opphøre fordi dissensus er det som leves. Eller snarere, likeverd utøves slik at dissensus ikke blir støy. Alle borgere er fri. Det at det ikke eksisterer subjektivering, vil med Rancière bety at heller ikke finnes politikk, siden politikk er det samme som subjektivering (2016b). Slik jeg forstår det overflødiggjør det absolutte likeverdet subjektet. Men enn så lenge er de småbarnspedagogiske praksisene politiske. Så lenge samfunnsordenens strukturer er cismantiv, vil subjektivering knyttet til kjønnsopplevelse på småbarnsavdelingene være politikk.

Neglelakk som politikk

Politikk handler med Rancièrè altså om subjektivering i møter mellom samfunnsordenens borgere(1999). Jeg har i penetrasjonen foreslått at Informant 1 kan tenkes som å helt siden før hun var ett år og «bare krøp bort til neglelakk og sminke og sånt» må anses å ha levd et liv i opplevd frihet. Dette kan med Rancièrè forestås slik: Det kan tenkes som at hun før hun var ett år fremmet dissensus og krevde likeverd, og at hennes forslag «umiddelbart» ble møtt i en likeverdshandling. Det handler også om hennes plassering i samfunnsordenen. Siden foreldrene tenkte som de gjorde om sitt barns ytringer, kan Informant 1 forstås som å befinne seg et sted der tokjønnsmodellen i mindre grad enn i samfunnsstrukturen generelt ordnet borgerne. Disse faktorene *virket sammen*: Barnet kom med sine forslag, foreldrene inngikk i likeverdss handlinger. Likeverdshandlingen kunne ikke *blitt* hvis ikke barnet konfronterte urett. Dette må ikke forstås som at Informant 1 som baby (under ett år) kjente på denne uretten, det kan jeg ikke vite. Når jeg likevel skriver at hun konfronterte urett, handler det om at handlingen hun gjorde fremmet dissensus i forhold til rådende struktur i samfunnsordnen.

Jeg tror historien om neglelakk viser noe om viktigheten av *synlighet* på småbarnsavdelingene. Jeg har tidligere argumentert for at refleksjoner rundt kjønnsopplevelse utenom det vanlige må anses som synliggjøring. I et pedagogisk miljø der slike refleksjoner føres, kan det hende personalet lettere klarer å se småbarnas forslag, slik Informant 1s foreldre klarte? Kanskje frihet kan handle om at det er nok å foreslå; *krav* trengs ikke? Det er iallfall slik jeg forstår Informant 1; hun *foreslo*, og etter det opplevde hun ikke stor grad av dissensus. Dette viser det Rancièrè hevder, nemlig at samfunnsordenen organiserer borgerne, men også organiseres av borgerne (1999). På den plassen hun befant seg, ble ikke hennes tale støy. Ble distribusjonen av det sansbare endret i familien? Det er jeg usikker på. Jeg mener som sagt det er rimelig å anta at dette var foreldre som ikke var så sterkt innskrevet i samfunnsordenens struktur, som ikke tenkte tokjønnsmodellen som eneste mulighet. Kan hende ble derfor ikke distribusjonen endret i så stor grad innad i familien? Kan det som skjedde da kalles politikk? Jeg trodde først nei, men kom så til at dette må være feil. Det at Informant 1 har levd hele sitt liv i frihet *startet* med møter mellom borgere der subjektivering skjedde. Det at hun, dersom hennes medborgere er klar over det, som var bestemt som gutt ved fødsel nå er jente, tvinger frem en omdistribusjon. Hun synliggjør at dette er mulig. Det er nettopp dette som med Rancièrè *er* politikk. Her er det politiske at rommet for kjønnsopplevelse utvides. *Neglelakk* blir slik politikk; det samme blir leken i barnehagen der subjektivering er innebefattet.

Begge informantene har altså befunnet seg i deler av samfunnsordenen der politikk *ble* mulig. Dette viser barnas kraft til å utvide rommet for kjønnsopplevelse. Kraft hadde også Informant 2s kamerater som kalte ham navnet han ville ha. Som vist, mener jeg det kan antas at disse barnas handlinger hadde ringvirkninger *utover* at de inngikk i likeverdshandlinger med Informant 2. Fortellingen kan, slik jeg ser det, være egnet til å forklare nettopp det politiske hos Rancièrè: De subjektive møtene mellom borgerne, der likeverdshandlinger oppsto, fikk ikke betydning bare for de involverte borgerne, men også for borgerne rundt. I den nevnte historien barnehagelærerne, men jeg vil anta det omfattet flere enn dem. Andre barn i barnehagen hørte ganske sikkert dette, og også foresatte og andre som oppholdt seg i barnehagen. Alle de involverte erfarte at det går an å være gutt selv om man er bestemt som jente ved fødsel. Borgernes sansing må slik forsås som endret, eller i allfall rokket ved. I sitt videre liv tar trolig småbarna og de andre borgerne med seg denne erfaringen, og gjør trolig det Rancièrè sier om å sette sine erfaringer sammen med det nye de møter, og driver slik meningsskapning. Slik meningsskapning er en del av distribusjonen. Med andre ord, at møtene mellom borgerne i barnehagen utvidet rommet for kjønnsopplevelse *der*, men var også del av distribueringer i samfunnsordenen for øvrig.

Hva så med synliggjøring? Hvis barnehagelærerne driver synliggjøring av mangfold i kjønnsopplevelse på småbarnsavdelinger der ingen barn stiller forslag? Rancièrè sier at «*every transformation interprets, and all interpretations transforms*» (2016d, s. xii). Med dette sitatet oppfatter jeg at Rancièrè minner oss om noe vesentlig: Selv om politikk skjer sjelden, er ikke alt det andre vi foretar oss uten betydning. Også de små tingene vi gjør *spiller en rolle*.

Når Rancièrè fokuserer på møtene mellom subjekter, er da hva som skjer på gruppenivå uten interesse? Svaret på dette er nei. At Rancièrè slik jeg forstår det hevder at kroppene organiseres av samfunnsordenen, men at de også *organiserer* samfunnsordenen, viser dette. En rådende aksept på gruppenivå, vil sannsynligvis være en *indikator* på at også enkeltborgerne opplever likeverd, men det er ingen *sannhet*. Viss all subjektivering skjer på individnivå, fremstår møter mellom borgere som viktigere men på ingen måte uavhengig av lover og retningslinjer. *Men*, det hjelper et småbarn lite at et lovverk er på plass, hvis det ikke opplever likeverd i subjektive møter. Her kan en etisk utfordring reises for barnehagelærerne: Diskrimineringsvern gjelder som redegjort for ikke utenfor de offentlige institusjonene. Hvor langt strekker barnehagelærerens ansvar seg? Viss barnehagelærerne har ansvar for at rommet for kjønnsopplevelse utvides, stopper dette ved barnehagens port? *Hvor langt* rekker de småbarnspedagogiske praksisene? Hultman hevder at pedagogiske praksiser ikke er

uskyldige, og at virkningene av dem, både positive og negative, strekker seg langt utenfor barnehagene (Hultman, 2011, s. 26).

Barnehagelæreren som profesjonsutøver

På bakgrunn av det som har fremkommet, vil jeg nå gå inn i det som handler om barnehagelærernes ansvar. Dette har ofte vært diskutert under vegs, men jeg vil her komme inn på andre aspekter ved dette ansvaret, eller utdype det som tidligere er skrevet. Det er igjen viktig å minne om at Informant 2 plasserte barnehagelærerne i en posisjon med betydning for barn som har en kjønnsopplevelse utenom det vanlige, da han henvendte seg til profesjonens medlemmer sa: «*du kan gjøre mye!*». Jeg mener ansvaret barnehagelærerne har, kort oppsummert kan tenkes som todelt: Ansvaret i subjektive møter med enkeltbarn/foresatte, og ansvaret for synliggjøring.

Jeg opplevde tidlig i arbeidet med studien å skrive fram et profesjonsetisk dilemma da jeg brukte Rancières teorier. Når Rancièr insisterer på at frigjøring må komme innenfra (2011), trodde jeg først det måtte leses som at barnehagelærerne fratras ansvaret; at det er barna det gjelder som har ansvaret for å fremme dissensus og kreve sitt likeverd. Det framsto for meg som barnehagelærernes eneste ansvar ble insistering på absolutt likeverd. Et slikt resonnement kan føre til handlingslammelse. Jeg nektet å tro at handlingslammelse var det Rancières teorier hadde å tilby meg, og leste derfor mer. Ordet «enacted» som jeg fant i en engelsk tekst (Rancièr, 1992) og forsto som *utøvd*, ble et vendepunkt fordi å utøve er å *handle*. Jeg mener derfor at både med Rancières teori, men også med denne i samlesning med etiske og juridiske perspektiver i barnehagens styringsverk, blir barnehagelærernes ansvar å *bestrebe å inngå i likeverdshandlinger*. Jeg trekker dessuten slutningen at likeverdet er udiskutabelt, *men likevel må diskuteres*, noe som også er barnehagelærernes ansvar: Dette handler om viktigheten av å sette tema i spill, for å muliggjøre redistribusjoner i samfunnsordenen (Rancièr, 1999, 2016d). At debatter føres blir slik etikk, og forhåpentlig vis en hjelp til å evne å inngå i likeverdshandlinger. Debatter som føres i de småbarnspedagogiske praksisene, mener jeg som nevnt også at innfrir *en* del av synliggjøringsskravet styringsdokumentene setter.

Jeg gjentar igjen hva Rancièr skriver om kunnskapskonstruksjon, nemlig at det handler om å bruke den kunnskapen du har for å finne ut noe nytt (2016c). Det er viktig å presisere at denne studien har vist viktigheten av å være særdeles oppmerksom på den kunnskapen man har, siden den generelt må tenkes som *ervert i en samfunnsorden preget av cisnormativitet*; det handler om å stille spørsmål om hvorfor vi *senser* og *makes sense* som vi gjør.

Dissensus; å fri seg fra erfaring?

Når jeg har prøvd å bringe kjønsspørsmål på banen i refleksjoner rundt småbarns- og barnehagepedagogikk, har jeg flere ganger blitt møtt med at dette er overflødig så lenge barna blir *sett, lyttet til* og at de møtes *der de er*: Slik favnes alt, og det snakkes fram en praksis som synes god, og kanskje litt uangripelig? Jeg mener på bakgrunn av det jeg i penetreringen skrev om *sense, sense og sense*, er viktig å problematisere barnehagelærernes «evne» til å «møte barn der de er». For det å møte barn der de er, setter krav til alle formene for *sense*, nemlig sanseinntrykk, følelse og fornuft/meningsskapning. Derfor er frigjøring knyttet til dette. Igjen blir Rancières *som om* aktuelt, for hva skjer hvis vi som profesjonsutøvere tror at vi *ser* barna? Hva skjer hvis vi handler *as if* det er sannheten om vår praksis knyttet kjønnsopplevelse utenom det vanlige? Informant 2 sa «*se inni det*». Med dette forteller han oss at bare å *se* ikke er *nok*. Jeg har skrevet om forklaringsøyeblikk. Slike øyeblikk åpner for nettopp å *se inni*. Jeg tror det er når man evner å se inni, frigjøring kan skje, eller *ikke*. Når et forklaringsøyeblikk oppstår tenker jeg i de siste tilfellene at følgende kan skje

- 1) Barnehagelæreren som står i møte med småbarnet med en kjønnsopplevelse utenom det vanlige evner ikke å sanse småbarnets forklaring.
- 2) Barnehagelæreren sanser det som skjer men evner ikke å tolke det til noe som gir mening, fordi slike forklaringer ikke er tilgjengelige, synlige, i samfunnsordenen.
- 3) Barnehagelæreren sanser det som skjer, evner å tolke det til noe som gir mening, men handler i tråd med samfunnsordenen.

Rancière snakker som sagt om fenomenet som øyeblikk som kan utløse eller kvele en bevegelse. Det er slike forklaringsøyeblikk som har potensiale til å skape brister og sprekker i de satte forestillingene om kjønnsopplevelse, øyeblikket da muligheten til bevegelse settes fri. Men, muligheten finnes også som sitatet sier for at bevegelsesmuligheten kveles. Er det mulig å sette strek over erfaringer; bestemme seg for å dis-sanse? Jeg vet ikke. Men jeg mener at det er mulig å reflektere i over hvorfor det vi sanser fører til den meningsskapningen det gjør. Det siste er barnehagelærernes ansvar.

Informant 2s utsagn om at han tenkte at han ikke kunne være gutt, har sammen med Rancières (Rancière, 2016b) *as if, som om*, vokst seg større og større for meg. Vi tenker og skaper mening, *sense, som om*. På grunnlag av dette handler vi *as if*. Vi agerer *som om* det ikke er mulig å tenke annerledes om kjønnsopplevelse enn vi gjør i dag, *som om* å gå bort fra dagens tokjønnsystem vil skape et komplett og u håndterbart «kjønnskaos». Vi argumenterer ut fra et system som har blitt skapt, og borgernes subjektive opplevelser settes til side til fordel for

systemet for å slippe forvirring og uorden. *Som om* alternativer ikke finnes. Et brudd med *as if* framstår for meg som en nøkkel for å evne å inngå i de likeverdshandlingene som kreves i subjektive møter er rommet for kjønnsopplevelse kan utvides. Jeg tror det kan handle om en forskyvning fra *as if* til *hva hvis*?

Foreldresamarbeid

Jeg tenker at for barn som ikke eller i liten grad har støtte fra sine foresatte, blir barnehagelærerne enda viktigere enn for barn som har det: Som penetrasjonen viste, kan kjønnsopplevelse utenom det vanlige være strevsomt for både barnet det gjelder og barnets foresatte. Det samme formidlet som nevnt også min kontaktperson i den ene organisasjonen. Barnehagelærernes oppgave i forhold til foreldresamarbeid blir trolig vesentlig mer utfordrende, *og viktig*, i en situasjon der barn og/eller foresatte strever. Barnehageloven sier at barnehagen i samarbeid og forståelse med hjemmet skal ivareta barnas behov for omsorg, og sier videre at barna skal møtes med tillit og respekt og at alle former for diskriminering skal motarbeides (2005). Det er kanskje spesielt kravet om *forståelse* som kan bli vanskelig å innfri. En juridisk spissfindighet i forhold til dette, er at barnehagelærernes ansvar for å ivareta barnas behov for omsorg altså er *lovhjemlet*, det samme er barnehagelærernes ansvar for at dette skjer i *samarbeid og forståelse* med hjemmet. At diskriminering skal motvirkes er også lovhjemlet. At barnehagen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av «*kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk*» (Kunnskapsdepartementet, 2017), står derimot ~~bare~~ i rammeplanen. Jeg tror at jo mer kjennskap en barnehagelærer har til kjønnsopplevelser utenom det vanlige, desto lettere er det å klare å stå i dette spennet mellom etiske forpliktelser til barnet og kravet om forståelse i forhold til foreldre. Lettere, men ikke lett. Kravet til profesjonalitet vil kunne settes på prøve. Som redegjort for innledningsvis, gjelder ikke diskrimineringsloven (Likstillings- og diskrimineringsloven, 2017) innad i familier, men den gjelder i barnehagen. Generelt mener jeg at det er en fare at juridiske hensyn i stadig større grad ser ut til å trumfe etiske forpliktelser i barnehagepedagogikken. Når det gjelder kjønns spørsmål, tenker jeg derimot at jussen, med unntak av den nevnte spissfindigheten, kan hjelpe oss som profesjonsutøvere siden det juridiske støtter opp under det som vil være de etiske forpliktelsene vi har overfor barnet.

Jeg mener i forhold til juridiske aspekter at det må stilles spørsmål ved om et barn som ikke får leve slik det ønsker ut fra sin kjønnsopplevelse, må vurderes som å være fratatt sin identitet. Dette er i så tilfelle i strid med barnekonvensjonen som *fastslår* at barn har rett til dette (1989). Som jeg skrev i innledningskapittelet, må det i den norske samfunnsordenen

anses som en rettighet å bli kjønnsplassert. Det er utenfor studiens rammer å gå inn i disse juridiske aspektene, men spørsmålet må likevel stilles. At det stilles her hvor jeg skriver om barn som har lite eller ingen støtte fra sine foresatte, må ikke leses som at det ikke har relevans i praksisene innad i barnehagene. Spørsmålet må absolutt også stilles der.

Et aspekt som krever bevissthet i forhold til barn som lever med lite eller ingen støtte fra sine foresatte, er om barnehagelærerne klarer å se barnas «indre støy», hvis barna selv forstår at det kan oppfattes som nettopp det? I analysen viste jeg Informant 2s «indre dialog», og at han i denne konkluderte med at han ikke kunne være gutt. Jeg hevdet i min analyse at dette må leses som at han avslo tanken fordi alternativet han tenkte rundt var usynlig i samfunnsordenen, og at dette førte til at opplevelsen slik han beskrev det (en periode) ble borte for ham. For barnehagelærere mener jeg det er viktig å vite at en slik «selvpålagt mutisme» kan inntreffe i tidlig alder. For barn som opplever lite eller ingen støtte fra foresatte, kan perspektivene i neste avsnitt trolig ha enda større betydning enn for barn med foresatte som aksepterer deres kjønnsopplevelse.

Barnehagen som arena for utprøving

Jeg mener det Informant 2 sier i det tidligere gjengitte sitatet om å «se inni» og å få lov å prøve ut før behandling igangsettes, viser at småbarn må gis mulighet til å prøve ut ulike måter å gjøre/være kjønn på. Hvis kjønnsopplevelse, som jeg beskrev det da begrepet ble introdusert, handler om barnas *egen opplevelse av kjønn* er det umulig å si hva dette vil handle om for det enkelte barn. Men utfra det informantene fortalte kan det i en barnehagesetting men sikkert også utover denne, handle blant annet om følgende: Å ha mulighet til å inngå i lek der man får «prøve ut» å være det andre kjønn enn man ble bestemt for ved fødsel. Å ha tilgjengelig leker som man kan identifisere seg med. Å ha tilgang på ulike typer klær/utstyr til utkledding. Hva så om et barn, som Informant 2 gjorde, insisterer på å kalles et annet navn? Jeg vil her bruke meg selv som eksempel. Av det informantene har formidlet som kan knyttes til det å få lov å prøve ut, vet jeg at det å skulle kalle et barn *et annet navn enn det barnet er gitt* er det som ville utfordre meg mest. Å i lekpreget aktivitet, eller innimellom bruke et annet navn på barnet ville for meg vært uproblematisk, men å i en lengre periode kalle et barn et annet navn, vet jeg ville utfordret mer. Jeg er også temmelig sikker på at dette på min arbeidsplass ville ført til opphetede diskusjoner. Og, jeg tror det i mange tilfeller ville vært utfordrende i foreldresamarbeid. Så hva ville jeg valgt å gjøre? Begge informantene snakket om de gamle navnene sine; om at å bytte navn førte til glede. Om å føle seg hel. Når å bytte fører til glede, hva da når du lever med et navn du ikke er komfortabel med? Et navn som

volder deg smerte, og ikke glede? Skal jeg da som profesjonsutøver hindre barnet i å prøve ut noe annet enn dette-?

Jeg viste i forrige kapittel til flere av informantenes utsagn som omhandlet lek; gutten fortalte at han hadde klippet håret til en dokke, og jenta fortalte at hun alltid valgte seg jente/kvinne-roller. Det barna formidler om dette, viser hvor viktig barnehagens lekemiljø er, men også betydningen av å leke: Basert på egne erfaringer fra virke som barnehagelærer, tenderer vi til å kalle mye av det barna foretar seg i barnehagen for *lek*. For et barn som noen ganger eller alltid har, eller lurer på om det har, en kjønnsopplevelse utenom det vanlige; er da aktiviteter som inneholder slik utprøving som informantene snakker om lek? Det tror jeg den absolutt kan være, men kanskje ikke alltid, og kanskje ikke alltid *bare*.

REGISSØRENS AVSLUTTENDE TANKER

Uroppføringer er alltid ekstra spennende. Det store spørsmålet er; vil dette nå ut til publikum?

Underveis i arbeidet med oppføringen, ble viktigheten av at barn får entre scenen særdeles tydelig. Siden dette vokste fram, ble det også *gitt* mye plass fordi det *også* var relevant og kanskje helt nødvendig for at stykket skulle bli nyskapende.

Slik jeg vurderer det, var lyden passe sterk; aktørenes stemmer bar ut i rommet. Det framstår for meg som mulig for publikum å se kjønnsopplevelses relevans i de småbarnspedagogiske praksisene. Stykket var som kjent basert på to historier fra virkeligheten, og Informant 1 og Informant 2s opptreden *må bemerkes*: Når aktørene på scenen spiller seg selv, synes budskapet å fremstå ekstra klart. Jeg håper og tror at publikum kjente en forpliktelse overfor aktørene om å lytte til budskapet. Nettopp dette var en viktig del av stykkets nyskapende potensiale. Oppsetningen frembrakte ny kunnskap.

Stykket kan med fordel arbeides videre med. Som regissør ser jeg en rekke mulige veier å gå: Scenen var for liten til å romme *kompleksiteten* i kjønn som tema. Jeg mener at også annen kjønnstematikk trengs å bli løftet i småbarnspedagogikken. Stykket fokuserte eksempelvis ikke på uttrykk, selv om uttrykket slik barna snakket om det er av særdeles stor viktighet. Presisering av at kjønnsopplevelse og kjønnsuttrykk ikke nødvendigvis er det samme, kan være eksempel på tematikk som kan settes i spill.

Andre skuespillere kunne vært brukt, manus måtte da blitt endret: Jeg tenker at barn med interkjønn kunne vært manusforfattere. Det samme kunne barn som i motsetning til aktørene som nå sto på scenen, *ikke* har støtte fra sine foresatte. Til denne produksjonen hadde jeg i utgangspunktet et ønske om å snakke med barn som hadde en kjønnsopplevelse utenom det vanlige. Det kunne handle om barn som *ikke opplevde seg som et bestemt kjønn*, barn som *noen ganger opplevde seg som det ene kjønnnet og andre ganger som det andre*, eller barn som *opplevde seg som ~~det andre kjønnnet~~ enn det de ble bestemt som ved fødsel*. Det siste var tilfelle for begge mine informanter. I nye oppsetninger ville det derfor vært interessant å ha med barn som ikke opplever seg som bare ett av kjønnene, eller barn som *ikke* har en kjønnsopplevelse.

Filmproduksjon er også en mulig veg å gå. I en slik produksjon kunne opptak vært gjort på småbarnsavdelinger. Min rolle som regissør ville da blitt en helt annen, siden filmen trolig måtte blitt tekstet. Styrken med en slik filmproduksjon, ville vært at aktører under tre år kunne

deltatt. Jeg er opptatt av dette, siden jeg i stykket jeg nå satte opp hadde et ønske om å få veldig unge barn på scenen, noe som mislyktes.

Det ville også vært mulig å bygge dette stykkets tematikk på andre oppsetninger som omhandler «klassisk likestillingsarbeid»; at ~~jenter og gutter~~, *borgere*, i barnehagen skal ha like muligheter. Det er fordi det å kunne drive med det en interesserer seg for og ta del i en rekke ulike aktiviteter vil kunne åpne for at det er mange måter å være *barn på*. Slike stykker er derfor relevante for tematikken kjønnsopplevelse. En type samproduksjon av dette og slike stykker tror jeg kan bringe nye perspektiver til begge tematikkene. En ny produksjon er av særlig interesse: (NOU 2019 : 19, 2019). Denne forteller blant annet at det er store forskjeller på hvordan ~~jenter og gutter~~ møtes av personalet i barnehagen. Slike forskjeller vil trolig virke inn på alle spørsmål vedrørende kjønn, siden dette handler om både *kjønnede rom*, og *rom for kjønn*. Hvis rommet for hvordan et barn med *et bestemt kjønn* er trangt, kan man da anta at rommet for en kjønnsopplevelse utenom det vanlige *ytterligere* innsnevres? Dette kunne en samproduksjon trolig bidratt til kunnskap om. Alt dette til tross, framstår stykkets ~~småle~~ fokus som en styrke. Jeg tillater meg å tvile på om oppsetninger som tar utgangspunkt i LHBTIQ på gruppenivå vil frembringe viktig kunnskap om TI borgeres situasjon, da jeg anser disse ~~gruppene~~ for å være i veldig ulike situasjoner.

Stykket må betegnes som både politisk og samfunnskritisk. Som regissør, ønsket jeg å rette fokus mot småbarnspedagogiske praksiser i den norske samfunnsordenen. Å sette opp stykket i samproduksjon med internasjonale aktører, ville brakt nye og spennende muligheter, særlig fordi det i noen land er satt opp stykker med lignende tematikk vedrørende barn, dog ikke med et småbarnspedagogisk fokus.

Publikum har i denne omgang hovedsakelig vært borgere med barnehagelærerutdanning, og med småbarnspedagogikk som interesse/arbeidsfelt. Stykkets tematikk er like relevant i barnehagepraksiser med eldre barn, og også langt utover barnehagepedagogikken. Stykket kan derfor gjerne settes opp for pedagoger og andre faggrupper som i sin profesjonsutøvelse står i subjektive møter med barn og unge.

Under arbeidet med oppsetningen har jeg hatt flere samtaler med borgere som sier at å ha en kjønnsopplevelse utenom det vanlige «*ikke er naturlig*». Biologi synes å tenkes som *det naturlige*. Men er ikke barn «natur»? Og det er *barna* som har fortalt disse historiene. Kan det da hevdes at det de forteller om sin kjønnsopplevelse er u-naturlig? For; *hver borger eier sin opplevelse*. Til deg som så stykket, og kanskje kjente på motstand, sinne, irritasjon eller sorg

over det du så, ber jeg deg huske på nettopp dette; det er barnas *opplevelser* som var manus. Hvis du kjenner på noen av de ovenfornevnte følelsene, ber jeg om at du stanser opp ved sitatet som snart vil runde det hele av. Der sier Informant 2 at du ikke trenger å forstå og at du ikke trenger å være glad. Selv om du *ikke* er glad, har du viss du er barnehagelærer etiske og juridiske forpliktelser til å inngå i likeverdshandlinger med småbarna, og for å synliggjøre at det er mange ulike måter å oppleve kjønn på. Klarer du dette, *til tross for* din motstand, kan du kalle deg utøver av *likeverdskunst*.

Berit: «Er det noe annet du har lyst til å si til meg, da?»

Informant 2: «Eeeem. Ja. Viss du. Dette er ikke til DEG da...»

Berit: «Til verden!»

Informant 2: «Viss du ikke klarer å tenke at det går an å skifte kjønn, prøv å respektere det i stedet. Du trenger ikke å forstå. Du trenger ikke å være glad. Du trenger ikke å liksom... Nå glemte jeg litt hva jeg skulle si, men prøv og respekter. Prøv å ikke ta det ut mot andre hva du synes sjøl. Altså, du kan si det, men ikke bring hat inn i det, liksom.»

Litteraturliste

- Arntzen, M., Heim, C. & Kahrs, K. (2011). *Mann er da kvinne*. Oslo: Piratforl.
- Arntzen, M. & Kahrs, K. (2013). *De usynlige kjønn*. Bergen: Fagbokforl.
- Arntzen, M. & Renolen, M. (2018). *Prinsesse Ivar*. Oslo: GAN Aschehoug.
- Askeland, L. & Rossholt, N. (2009). *Kjønnsdiskurser i barnehagen : mening, makt, medvirkning*. Bergen: Fagbokforl.
- Bae, B. (2003). På veg i en anerkjennende retning? *Social Kritikk*, 88, 60-71.
- Bae, B. (2007). Å se barn som subjekt : noen konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehage. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvenser/id440489/>
- Barad, K. (2007). *Meeting the universe halfway : quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Durham: Duke University Press.
- Barne- og familiedepartementet. (1996). *Rammeplan for barnehage* Barne- og familiedepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2016). *Trygghet, mangfold, åpenhet. Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager* (LOV-1995-05-05-19). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Barnehageloven. (2006). *Lov om barnehager*. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1
- Barnekonvensjonen. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Hentet fra <https://barneombudet.no/for-voksne/barnekonvensjonen/hele-barnekonvensjonen/>
- Barneombudet. (2017). *Barneombudets supplerende rapport til FNs barnekomité. barns rettigheter i Norge 2017*. Hentet fra barneombudet.no/wp-content/uploads/2017/10/bosupplerende_norsk.pdf
- Biesta, G. (2010). A New Logic of Emancipation: The Methodology of Jacques Ranciere. *Educational Theory*, 60(1), 39-59. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.2009.00345.x>
- Biesta, G. (2014). *Utdanningens vidunderlige risiko* (A. Sjøbu, Overs.). Bergen: Fagbokforl.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2015). Interviewet: Samtalen som forskningsmetode. I *Kvalitative metoder. En grundbog* (bd. 2, s. 29-53). Hans Reitzels Forlag.
- Bruset, M., Karen Anna Pedersen, Øyvind Hasting, Snorre Kristiansen, Eva Ring, Ola Movinkel, Andrea Aparecida Goncalves Nes, Mariane Brattgjerd, Pedersen, K. A., Hasting, Ø., Kristiansen, S., Ring, E., Movinkel, O., ... Brattgjerd, M. (2019). Alarmerende mange føler de er født i "feil kropp". Hentet 08.02.2020 fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/wPkg94/alarmerende-mange-foeler-de-er-foedt-i-feil-kropp>
- Bufdir. (2019). Hvor mange er lhbtqi? Hentet 07.02.2020 fra https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtqi/Hvor_mange/
- Bufdir. (2020). *Holdninger til lhbtqi-personer i 2017*. Barne- og familiedirektoratet. Hentet fra https://bufdir.no/globalassets/global/nbbf/kjonn_identitet/holdninger_til_lhbtqi_personer_i_2017.pdf
- Bustos, M. M. F. (2007). *Virkeligheten VirkelighetER Heteronormalisering som kritisk tema i barnehagefaglige teorier og praksiser* Marcela Montserrat Fonsesca Bustos, Oslo.
- Bø, I. (2014). *Kjønnsblind, kjønnsnøytral eller kjønnsbevisst? : pedagoger møter kolleger, barn og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Børhaug, K., Berntsen Brennås, H., Fimreite, H., Havnes, A., Hornslien, Ø., Hoås Moen, K., ... Bøe, M. (2019). *Barnehagelærerrollen i et profesjonsperspektiv- et kunnskapsgrunnlag*. Bergen/Notodden: Kunnskapsdepartementet.

- Corcoran, S. (Red.). (2010). *Dissensus : On Politics and Aesthetics* (11. utg.). London: London: Bloomsbury Publishing UK.
- Davies, B. & Gannon, S. (2006). *Doing collective biography : investigating the production of subjectivity*. Maidenhead, Berkshire, England: Open University Press.
- De Caprona, Y. (2013). *Norsk etymologisk ordbok* (8. opplag. utg.). Oslo: Kagge forlag AS.
- Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnskunnskap og humaniora. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teknologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Deranty, J. P. (2016). Between Honneth and Rancière. Problems and Potentials of a Contemporary Critical Theory of Society. I K. Genel & J. P. Deranty (Red.), *Recognition or Disagreement. a critical encounter on the politics of freedom, equality and identity*. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press.
- Egeland, I. (2016). *Rettane til LHBTI-barn i Noreg. Vurdering og tilrådingar i lys av FNs barnekonvensjon*. LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, Skeiv ungdom, Redd Barna
- Hentet fra <https://www.reddbarna.no/nyheter/barn-som-bryter-med-normer>
- Feragen, K. B., Heggeli, C. & Wæhre, A. (2019). *Livssituasjonen for personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling i Norge*. Hentet fra [https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/Livssituasjonen for personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling i Norge.pdf](https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/Livssituasjonen%20for%20personer%20med%20variasjon%20i%20kroppslig%20kjønnsutvikling%20i%20Norge.pdf)
- Forum for barnekonvensjonen. (2017a). *Kidza har rett. Barnas skyggerapport til FNs barnekomité 2017*. Hentet fra <https://press.no/wp-content/uploads/2017/09/Kidza-har-rett-nett.pdf>
- Forum for barnekonvensjonen. (2017b). *Supplerende rapport til Norges femte og sjette rapport til FNs komité for barns rettigheter 2017*. Hentet fra forumforbarnekonvensjonen.no/onewebmedia/Supplerende%20rapport%20-%20norsk%20endelig.pdf
- Fosshim, H., Hølen, J. C. & Ingierd, H. (2013). *Barn i forskning : etiske dimensjoner*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Frøjd, E. K. (2017). -Barn med interkjønn er i en sårbar situasjon. Hentet 21.03.2020 fra <https://forskning.no/barn-og-ungdom-kjonn-og-samfunn-partner/barn-med-interkjonn-er-i-en-sarbar-situasjon/360348>
- Garland, F., Samuelsen, N. L. & Travis, M. (2019). *Law and intersex in Norway; Challenges and Opportunities*. Hentet fra <https://buudir.no/globalassets/global/law-and-intersex---final.pdf>
- Genel, K. (2016). Jaques Rancière and Axel Honneth. Two Critical Approaches to the Political. I K. Genel & J.-P. Deranty (Red.), *Recognition or Disagreement. A critical encounter on the politics of freedom, equality and identity* (s. 3-32). New York: Columbia University Press.
- Glærum Kleppe, R. (2009). *Spidermankjole! - en diakron sammenligning av kjønns betydning i barns relasjoner i to kvalitative barnehagestudier* (Master). Hentet fra [https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/31140/Spidermankjole\[1\].pdf?sequence=2](https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/31140/Spidermankjole[1].pdf?sequence=2)
- Greve, A. (2007). *Vennskap mellom små barn i barnehagen* (PhD). Universitetet i Oslo. Utdanningsvitenskapelig fakultet.
- Halkier, B. (2015). Fokusgrupper. I S. o. T. Brinkmann, Lene (Red.), *Kvalitative metoder en grundbog* (2.utgave, 3.opplags. utg., s. 137-151). Hans Reitzels Forlag.
- Hultman, K. (2011). *Barn, linjaler och andra aktörer : posthumanistiska perspektiv på subjektskapande och materialitet i förskola/skola*. Stockholm: Department of Education, Stockholm University.
- Jackson, A. Y. & Mazzei, L. A. (2012). *THINKING with THEORY in QUALITATIVE RESEARCH* sRuotledge.
- Jentoft, C. M. (2015, 06.07.2015). 53 Ord og uttrykk som gjør at du fikser debatten om trans. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/13Me/53-ord-og-uttrykk-som-gjoer-at-du-fikser-debatten-om-trans>

- Johannesen, N. (2016). *Medvirkning som tiltale. Møter med små barns uttrykk, pedagogers tenkning og tekster av Emmanuel Levinas*. Universitetet i Stavanger, Stavanger.
- Johannesen, N. & Sandvik, N. (2008). *Små barn og medvirkning- noen perspektiver* Cappelen Damm.
- Killermann, S. (2013). *The Social Justice Advocate`s Handbook: A guide to gender*. Austin, Texas: Impetus Books.
- Komiteen for barnets rettigheter. (2018). *Avsluttende merknader til Norges femte og sjette periodiske rapport*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/87e11af6044b4c45923d2830d2d6b144/concluding-observations--4-juli--crc_c_nor_co_5-6_31367_e_no-004.pdf
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Rammeplan for innholdet i og oppgåvene til barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for innholdet i og oppgåvene til barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagen, innhold og oppgåver*. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>
- Larsen, A. S. (2015). *Forstyrrelers paradoksale kraft. En studie av hvordan forstyrrelser kan virke produktivt i pedagogisk arbeid i barnehagen*. (PhD). NTNU. Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse. Norsk senter for barneforskning., Trondheim.
- Likstillings- og diskrimineringsloven. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Løkken, G. (2000). *Todler peer culture. The social style of one and two year old body-subjects in everyday interaction*. (PhD). NTNU, Pedagogisk institutt., Trondheim.
- Løvbrøtte, K. (2010). *Hvordan kommuniserer personalet i barnehagen med gutter og jenter? Og hva sier barna om sin opplevelse av kjønn?* (Master). Hentet fra <https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/handle/11250/149146>
- Maurseth, A. B. (2012). *Etterord. Jacques Ranciere- en talsmann for likhet. I Sanselighetens politikk*. Cappelen Damm Akademisk.
- Moe, R. & Nordvik, G. (2012). *Spor etter kjønnsdiskurser i barnehagepersonalets praksisfortellinger. Nordisk Barnehageforskning, 5*(Barnehageforskning), 1-10. Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/nbf/article/view/314/328>
- NOU 1992: 17. (1992). *Rammeplan for barnehage*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- NOU 2019 : 19. (2019). *Jenterom, gutterom og mulighetsrom*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-19/id2677658/>
- NRK. (2016). *Stortinget sa nei til et tredje kjønn*. Hentet 22.03.2020 fra <https://www.nrk.no/norge/stortinget-sa-nei-til-et-tredje-kjonn-1.12901627>
- Opheim, V., Waagene, E., Salvanes, K. V., Gjerustad, C., Holen, S. & Rapport. (2014). *Hvem skal trøste knøttet- hvem kan endre mønsteret?* (30). NIFU. Hentet fra <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/274293/NIFUrapport2014-30.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rancière, J. (1992). *Politics, Identification, and Subjectivization, 61*(The Identity in Question), 58-64. Hentet fra manoa.hawaii.edu/internationalculture/docs/Ranciere%20-%20Politics,%20Identification,%20and%20Subjectivization.pdf
- Rancière, J. (1999). *Dis-agreement* (J. Rose, Overs.)University of Minnesota Press.
- Rancière, J. (2010). *On ignorant Schoolmasters*. I C. a. B. Bingham, Gert (Red.), *Education, Truth, Emancipation* (s. 1-24). New York: Continuum International Publishing Group.
- Rancière, J. (2011). *Den okunnige læreren. fem lektioner om intellektuell frigørelse* (K. West, Overs.)Glänta produktion.
- Rancière, J. (2012a). *Den emansiperte tilskuer* (G. Uvsløkk, Overs.). Oslo: Pax.
- Rancière, J. (2012b). *Sanselighetens politikk*. Oslo: Cappelen Damm.
- Rancière, J. (2016a). *A critical discussion*. I K. Genel & J. P. Deranty (Red.), *Recognition or Disagreement* (s. 107-129). Columbia.

- Rancière, J. (2016b). The Method of Equality. Politics and Poetics. I K. a. D. Genel, Jean Philippe (Red.), *Recognition or Disagreement. a critical encounter on the politics of freedom, equality and identity* (s. 133-155). New York: Columbia University Press.
- Rancière, J. (2016c). The method of equality. Politics and Poetics. I K. Genel & J. P. Deranty (Red.), *Recognition or Disagreement. A critical encounter on the politics of freedom, equality and identity* (s. 133-155). New York: Columbia University Press.
- Rancière, J. (2016d). Moments Politiques. Interventions 1977–2009. By Jacques Rancière. Translated by Mary Foster (New York and Oakland: Seven Stories Press, 2014. I(Vol. 23, s. 461-463).
- Rancière, J. (2016e). Un-What? *Philosophy & Rhetoric*, 49, 586-606.
- Rancière, J. & Corcoran, S. (2015). *Dissensus : On Politics and Aesthetics*. London: London: Bloomsbury Publishing UK.
- Rhedding-Jones, J. (2005). *What is research? : methodological practices and new approaches*. Oslo: Universitetsforl. Skaff.
- Rimul, J. (2015). *Om normer for kjønn i et barnefelleskap* (Master). Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2382081/Johanne%20Rimul.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rockhill, G. (2019a). Editor's Introduction. Jacques Rancieres's Politics of Perception. I G. Rockhill (Red.), *Jacques Ranciere. The politics of aesthetics*. (s. XII-XVII). Great Britain: Bloomsbury Academic.
- Rockhill, G. (2019b). Editor's Preface. The reconfiguration of Meaning. I G. Rockhill (Red.), *The politics of aesthetics* (10. utg., s. VIII-XI). Great Britain: Bloomsbury Academic.
- Rossholt, N. (2007). Krop og bevægelse, hvad har det med køn at gøre? : en poststrukturalistisk tilgang til børnehavefeltet. I *Kropslighed og læring i daginstitutioner* (s. 41-56). Værløse: Billesø & Baltzer.
- Rossholt, N. (2008). Sweethearts : the body as a learning subject. I *Learning bodies København* (s. 95-109). København: Danish School of Education Press.
- Rossholt, N. (2012). *Kroppens tilblivelse i tid og rom: Analyser av materielle-diskursive hendelser i barnehagen* (Master Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norsk senter for barneforskning). Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/269067>
- Sandvik, N. (2013). *Medvirkning og handlingskraft i småbarnspedagogiske praksiser. Horisontalt fremforhandlet innflytelse*. NTNU, Trondheim.
- Skatteetaten. (2020). Fødselsnummer. Hentet 06.04.2020 fra <https://www.skatteetaten.no/person/folkeregister/fodsels-og-navnevalg/barn-fodt-i-norge/fodselsnummer/>
- Statistisk sentralbyrå. (2019a). Barnehage 2018, endelige tall. Hentet 29.11.2019 fra <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager/aar-endelige/2019-03-13>
- Statistisk sentralbyrå. (2019b). Fødte, 2018. Hentet 06.04.2020 fra <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fodte/aar/2019-03-07>
- Stortinget. (2019). Representantforslag om en aktiv regnbuepolitikk for å styrke kjønns- og seksualitetsmangfold. Hentet 27.02.2020 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=76632>
- Strømme, K. B. (2017). *Tid og rom for likestilling? : En kvalitativ studie av likestillingsarbeid sett i lys av barnehagens struktur* (Master). Hentet fra <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/handle/11250/2459606>
- Suren, P., Wæhre, A., Tønseth, K. A., Skogen Bauge, I. & Stoltenberg, C. (2020, 21.07.2020). Helsemyndighetene kommer med uforsvarlige retningslinjer for kjønnsinkongurens. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/MRzMWB/helsedirektoratet-kommer-med-uforsvarlige-retningslinjer-for-kjoennsink>

- Udir. (2017). *Språk i barnehagen- mye mer enn bare prat*. Utdanningsdirektoratet. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/>
- Ulla, B. (2015). *Arrangement av kropp, kraft og kunnskap; Ein studie av profesjonsutøvinga til barnehagelæraren*. (PhD). Universitetet i Oslo, Oslo.
- UN. (2020). Intersex. Hentet 06.04.2020 fra <https://www.unfe.org/wp-content/uploads/2018/10/Intersex-English.pdf>
- United Nations. Human Rights. Office of the high commissioner. (2020). Human Rights Committee. Simplified Reporting Procedure. Hentet 12.04.2020 fra <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/SimplifiedReportingProcedure.aspx>
- van der Roos, J. (2013). *Alskens Folk Levekår livssituasjon og livskvalitet for personer med kjønnsidentitetstematikk* Hentet fra <https://bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001926>
- Wæhre, A. & Tønseth, K. A. (2018). Vi har fått en eksplosiv økning i antall tenåringsjenter som ønsker å skifte kjønn. Tar du ansvaret, Bent Høte? Hentet 09.02.2020 fra https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/BJvg49/vi-har-faatt-en-eksplosiv-oekning-i-antall-tenaaringsjenter-som-oensker-aa-skifte-kjoenn-tar-du-ansvaret-bent-hoeie-anne-waehre-og-kim-alexander-toenseth?spid_rel=2
- Østrem, S. (2013). Barnehagens rom og materiell : jenter og gutters preferanser. *St. Sunniva: Forum for Norsk Kvinnelig Teologforening*, (21 (1)), 5-26. Hentet fra <https://openarchive.usn.no/usn-xmloi/handle/11250/2457668>
- Østrem, S., Bjar, H., Føsker, L. R., Hogsnes, H. D., Jansen, T. T., Nordtømme, S. & Tholin, K. R. (2009). *Alle teller mer : en evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.
- Øverlien, C. (2013). "Nå følte jeg meg som Jens Stoltenberg, jeg" Etiske refleksjoner kring två forskningsprosjekt om barn och ungdomar i svåra livssituationer. I H. H. Fossheim, Jacob Ingierd, Helene (Red.), *Barn i forskning. Etiske dimensjoner* (s. 9-44). De nasjonale forskningsetiske komiteene.

Kan barnet ditt få delta i forskningsprosjektet

Cisnormativitet i småbarnspedagogiske praksiser?

(foreløpig tittel)

Dette er en forespørsel til deg om ditt barn kan få delta i et forskningsprosjekt om småbarn og kjønn. I dette skrivet gir vi informasjon om målene for prosjektet, og hva deltakelse vil innebære for barnet ditt. Dersom du gir tillatelse til deltakelse, vil barnet ditt få et eget informasjons- og samtykkeskjema. Det er en forutsetning at barnet/ungdommen selv ønsker å delta.

Formål

Formålet med prosjektet er å bidra at personalet som arbeider med de yngste barna i barnehagen tenker mer åpent om hva kjønn kan være, og med det får en rikere handlingskompetanse i møte med barna og samfunnet for øvrig. Temaet er valgt først og fremst fordi dette er viktig for barna det gjelder, men også fordi det i ny Rammeplan for barnehage stilles større krav enn tidligere til at personalet skal jobbe med spørsmål knyttet til kjønnsidentiteter, og fordi det foreligger lite barnehagefaglig litteratur og forskning om denne tematikken.

Undertegnede Berit (heretter jeg) ønsker å snakke med barn/ungdommer fordi jeg mener at de erfaringene de har, er viktige for personalet som arbeider i barnehage. Jeg tenker at ditt barn sitter med *ny* kunnskap om dette, i kraft av at det lever barnehagelivet sitt nå/har gjort det i ganske nær fortid. Jeg håper måten de snakker om, og reflekterer over sine erfaringer, kan hjelpe barnehagepersonalet til å få større bredde i sine tenkinger og handlinger. Samtalen/intervjuet vil være åpent, men med denne tematikken som utgangspunkt. Jeg er opptatt av at det er barna/de unges stemmer som skal høres. Hvis barnet ditt i forkant av samtalen kan skrive ned noe hen/de/hun/han husker fra tiden hen/de/hun/han gikk i barnehage, som er knyttet til kjønns spørsmål, og sende til meg, er dette til svært stor hjelp. Hvis barnet ditt ikke selv kan skrive, setter jeg pris på om du eller andre kan hjelpe til med dette.

Prosjektet er et masterarbeid i utdanningen «Barnehagepedagogikk og småbarnsvitenskap» ved Høgskolen i Østfold.

I utgangspunktet skal det vi snakker sammen om bare brukes i masteroppgaven. Men det kan også hende jeg vil bruke materialet til å skrive fagartikler eller lignende.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskolen i Østfold, ved førsteamanuensis Nina Johannesen, er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får barnet ditt spørsmål om å delta?

Jeg ønsker i utgangspunktet å snakke med tre-fem barn/unge, i en gruppesamtale/gruppeintervju. Jeg henvendte meg derfor til flere interesseorganisasjoner. Jeg har fått navnet til barnet ditt fra deg, via [REDACTED].

Hva innebærer det for barnet ditt å delta?

Det er i utgangspunktet tenkt at vi treffes bare en gang. Intervjuet vil vare i maksimum en time. Vi skal prate sammen, og jeg vil ta opp samtalen med lydopptaker, og kanskje notere litt undervegs.

Du som foresatt kan få se intervjuguiden jeg har laget. Jeg har ikke så mange spørsmål, for jeg tror at det er barnet/ungdommen som vet hva det er viktig at jeg får vite. Du kan sende sms eller mail til meg og be om å få se intervjuguiden. Hvis jeg får tilsendt noe i forkant av intervjuet/samtalen, kan det hende jeg bruker dette som noe vi kan snakke om i samtalen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du lar barnet ditt delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alt barnet har sagt vil da bli fjernet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg eller barnet hvis dere ikke vil delta eller senere velger å trekke dere.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om barnet ditt til formålene jeg har fortalt om i dette skrevet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er bare Berit som vil ha tilgang til lydopptakene.
- Navnet og kontaktopplysningene vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data.
- Datamaterialet vil oppbevares innelåst når det ikke arbeides med.

Jeg kan ikke nå si helt konkret hvordan jeg i oppgaven kommer til å bruke det barna/de unge og jeg snakker sammen om i. Det som derimot er sikkert, er at jeg skal anonymisere informasjonen jeg får, på best mulig måte.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes i mai 2020. Ved prosjektslutt vil datamaterialet anonymiseres.

Dine rettigheter

Så lenge barnet ditt kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om barnet ditt,
- å få rettet personopplysninger om barnet ditt,
- få slettet personopplysninger om barnet ditt,
- få utlevert en kopi av ditt barns personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av ditt barns personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om barnet ditt basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskolen i Østfold har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Berit Melgårdsbakken
bmelg@online.no, telefon 975 81 894
- Høgskolen i Østfold ved Nina Johannesen.
nina.johannesen@hiof.no, telefon: 696 08 111.
- Vårt personvernombud: Martin Gautestad Jakobsen
martin.g.jakobsen@hiof.no, telefon 696 08 009
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS
personverntjenester@nsd.no, telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Nina Johannesen

Berit Melgårdsbakken

Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Student

-----klipp-----

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Cisnormativitet i småbarnspedagogiske praksiser*, og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til at mitt barn

(navn):.....

deltar i prosjektet, og

- At barnet mitt deltar på samtale/intervju (og eventuelt sender inn tanker i forkant)
- At opplysninger om barnet mitt publiseres slik at de/det ikke kan gjenkjennes
- At mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, etter planen i mai 2020.

(Dato, navn foresatt)

Telefonnummer, foresatt:.....

E-postadresse, foresatt:.....

Vil du delta i forskningsprosjektet

Cisnormativitet i småbarnspedagogiske praksiser?

(foreløpig tittel)

Dette er en forespørsel til deg om å delta i et forskningsprosjekt om småbarn og kjønn. I dette skrivet gir vi informasjon om målene for prosjektet, og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å bidra at personalet som arbeider med de yngste barna i barnehagen tenker mer åpent om hva kjønn kan være, og med det får en rikere handlingskompetanse i møte med barna og samfunnet for øvrig. Temaet er valgt først og fremst fordi dette er viktig for barna det gjelder, men også fordi det i ny Rammeplan for barnehage stilles større krav enn tidligere til at personalet skal jobbe med spørsmål knyttet til kjønnsidentiteter, og fordi det foreligger lite barnehagefaglig litteratur og forskning om denne tematikken.

Undertegnede Berit (heretter jeg) ønsker å snakke med deg som er ung fordi jeg mener at de erfaringene du har, er viktige for personalet som arbeider i barnehage. Samtalen/intervjuet vil være åpent, men med denne tematikken som utgangspunkt. Jeg er opptatt av at det er din stemme som skal høres. Hvis du i forkant av samtalen kan skrive ned noe du husker fra tiden du gikk i barnehage, som er knyttet til kjønsspørsmål, og sende til meg, er dette til svært stor hjelp.

Prosjektet er et masterarbeid i utdanningen «Barnehagepedagogikk og småbarnsvitenskap» ved Høgskolen i Østfold.

I utgangspunktet skal det vi snakker sammen om bare brukes i masteroppgaven. Men det kan også hende jeg vil bruke materialet til å skrive fagartikler eller lignende.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskolen i Østfold, ved førsteamanuensis Nina Johannesen, er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg henvendte meg til flere interesseorganisasjoner. Du responderte etter å ha hørt om prosjektet via [REDACTED]

Hva innebærer det for deg å delta?

Det er i utgangspunktet tenkt at vi treffes for å snakke sammen bare en gang. Samtalen vil vare i maksimum en time. Vi skal prate sammen, og jeg vil ta opp samtalen med lydopptaker, og kanskje notere litt undervegs.

Hvis du sender meg noe i forkant av samtalen, kan det hende vi kan bruke dette som utgangspunkt for vår samtale.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Du kan når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alt du har sagt vil da bli fjernet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg viss du velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er bare Berit som vil ha tilgang til lydopptakene.
- Navnet og kontaktopplysningene vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data.
- Datamaterialet vil oppbevares innelåst når det ikke arbeides med.

Jeg kan ikke nå si helt konkret hvordan jeg i oppgaven kommer til å bruke det du og jeg snakker sammen om. Det som derimot er sikkert, er at jeg skal anonymisere informasjonen jeg får, på best mulig måte. Du kan, viss du ønsker det, få lese det jeg har transkribert, og komme med tilbakemeldinger til meg.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes i mai 2020. Ved prosjektslutt vil datamaterialet anonymiseres.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger,
- få slettet personopplysninger,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av personopplysningene.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskolen i Østfold har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Berit Melgårdsbakken
bmelg@online.no, telefon 975 81 894
- Høgskolen i Østfold ved Nina Johannesen.
nina.johannesen@hiof.no, telefon: 696 08 111.
- Vårt personvernombud: Martin Gautestad Jakobsen
martin.g.jakobsen@hiof.no, telefon 696 08 009
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS
personverntjenester@nsd.no, telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Nina Johannesen

Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Berit Melgårdsbakken

Student

-----klipp-----

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Cisnormativitet i småbarnspedagogiske praksiser (foreløpig tittel)*, og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til å delta i prosjektet, hvilket innebærer

- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg ikke kan gjenkjennes
- at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, etter planen i mai 2020.

(Dato, navn)

Telefonnummer:.....

E-postadresse:.....

Hei!

Jeg heter Berit. Jeg er student i barnehagepedagogikk, og skal skrive en oppgave om barnehagebarn og kjønnsidentitet. I den forbindelse vil jeg snakke med barn og ungdom som har erfaring med å ikke kjenne seg til rette i det kjønn de ble bestemt som ved fødsel.

Jeg tok kontakt med [REDACTED] og bad dem om å hjelpe meg å finne noen som er villige til å snakke med meg. De kontaktet [REDACTED] Deretter tok [REDACTED] kontakt med meg, og sa at du får lov [REDACTED] å delta. Derfor lurer jeg nå på om du kan tenke deg å snakke med meg!

Hvis du vil, skal vi snakke sammen i maksimum en time [REDACTED] [REDACTED] Jeg er mest interessert i å høre på at du forteller, men jeg kommer nok også til å stille deg noen spørsmål. Spørsmålene kommer til å være knyttet til da du var liten og gikk i barnehage. Hvis du har noen spesielle minner fra barnehagetiden, kan du gjerne skrive dem ned og sende det til meg før vi skal snakke sammen [REDACTED] Hvis du vil gjøre det, kan vi snakke sammen om hvordan du skal sende det til meg, før du gjør det. Hvis du ikke vil skrive noe, snakker vi bare sammen [REDACTED]

Grunnen til at jeg vil snakke med deg, er at jeg synes det er viktig at vi som jobber i barnehage tar best mulig vare på barna som går der. For å ta godt vare på barn som ikke kjenner seg til rette i det kjønn de ble bestemt som ved fødsel, tror jeg at mange av oss trenger å vite mer om dette. Jeg tror at barn/unge som selv har erfaring med dette, er de beste til å lære oss om det.

Hvis du vil snakke med meg, kommer jeg ganske sikkert til å skrive om det vi snakker sammen om i oppgaven min. Jeg kommer ikke til å bruke navnet ditt. Jeg vil også anonymisere andre opplysninger om deg. Det betyr at jeg vil gjøre alt jeg kan for at ingen som leser oppgaven skal kunne kjenne deg igjen. Hvis du sier ja til å snakke med meg, men senere angrer på det, har jeg ikke lov til å bruke det du har sagt. Det er helt greit viss du ombestemmer deg. Men, da må du si fra til meg med en gang. Oppgaven min skal jeg trolig levere i mai 2020, så etter det vil det være for sent å trekke seg.

Kanskje lurer du på noe etter at du har lest dette. Da kan du gjerne ringe meg. Telefonnummeret mitt er 975 81 894.

Med vennlig hilsen

Berit Melgårdsbakken

Intervjuguide

- **Informasjon.**
Jeg presenterer meg, og forteller om prosjektet mitt. Taushetsplikt og anonymisering.
- **Er det noe du lurer på?** Hvis det blir noe du lurer på når vi snakker sammen, så bare spør. Jeg skal svare så godt jeg kan.
- **Praktisk informasjon.**
Vi skal snakke sammen i cirka en time. Hvis du blir sliten, må du si fra. Da tar vi en pause. Hvis du finner ut at du ikke vil være med på dette, kan du si fra om det. Da avslutter vi.
- **Er det noe du lurer på?**
- **Hva skal vi gjøre**
Jeg vil vite mest mulig om det du husker fra barnehagen, viss dere husker noe, om det som handler om kjønn. Viss du vil, snakker du bare fritt. Hvis ikke, kommer jeg til å stille deg noen spørsmål.
- **Er det noe du lurer på?**
- **Husk at her er ingenting du sier FEIL.**
Jeg vil bare høre mest mulig om det du husker. Hvis du synes at noe av det jeg sier er rart eller feil, eller at du ikke skjønner hva jeg mener, vil jeg at du sier det til meg.
- **Er det noe du lurer på?**
- **Kan du fortelle litt fra da du gikk i barnehagen (/fortelle litt fra barnehagen)?**
- (Viss dette er vanskelig; Ta fram artefaktene. Fortell at du gjør det for å forsøke å aktivere minner.)
- **Har du noen spesielt gode minner (noe du husker) fra barnehagen?**
- **Har du noen spesielt dårlige minner (noe du husker) fra barnehagen?**
- **Jeg har opplevd at flere mennesker jeg snakker med, sier at de yngste barnehagebarna er for unge («små») til å tenke på/bry seg om kjønn. Hva tenker du om dette?**
- **Har du noen gode råd til de som jobber i barnehage? (Jeg kan eventuelt fortelle om hva som står i Rammeplanen.)**
- **Informert om mulighet til å trekke samtykke. Tilby gjennomlesning av transkribert intervju.**

Ordliste

Androgynitet: Kjønnsuttrykk som mikser, eller ikke har, innslag av feminitet og maskulinitet.

Biologisk kjønn: Medisinsk betegnelse som refererer til kromosomer, hormoner og anatomiske karakteristika.

Cisnormativitet: Antakelsen om at mennesker er ciskjønnete, det vil si identifiserer seg med det kjønn de ble tildelt ved fødsel. *Svært* forenklet sagt, at barn født med penis er gutter, og barn født med vulva er jenter. Og, at alle har en klar kjønnstilhørighet.

Ikke-binær: Å definere seg utenfor den ovenfornevnte tokjønnsmodellen.

Interkjønn: Person hvis kombinasjon av kromosomer, gonader (kjertel som danner kjønnsceller), indre kjønnsorganer og genitalier ikke stemmer med ett av de to forventede mønstrene hun eller hankjønn.

Kjønnsdysfori: Ubehag ved at biologisk kjønn og egen opplevelse av kjønnsidentitet ikke samsvarer.

Kjønnsflytende: Å identifisere seg som både gutt og jente.

Kjønnsinkongurens: Manglende samsvar mellom biologisk kjønn (kromosomer, hormoner og anatomi) og det kjønn man identifiserer seg som.

Kjønnsnøytral: (*Agender* på engelsk.) Person som ikke, eller i veldig liten grad, identifiserer seg med kjønn. Ser seg selv som kjønnsløs.

Kjønnsoverskridende atferd: Å uttrykke seg/fremstå/identifisere seg på måter man ikke forventer i forhold til kjønn.

Kjønnskeiv: Å ikke, eller ikke alltid, identifisere seg med det kjønn man ble identifisert som ved fødsel.

Kjønnsuttrykk: Ytre fremtoning. (Måte å kle seg på, oppførsel. Ofte målt på en feminin/maskulin skala.)

Lhbt (iqa): Forkortelse for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner. Noen ganger legges flere bokstaver til: I = interkjønn, Q= Queer (se skeiv), A (aseksuell).

Skeiv: Brukes om mye ulikt når det gjelder kjønn. Blant annet om å være homofil, men også om å ha kjønnsidentitet eller uttrykk som ikke er identisk med det man ble identifisert som ved fødsel. Noen ganger brukt på norsk for det engelske *queer*.

Tokjønnsmodellen: Ideen/overbevisning om at det finnes bare to kjønn, hunkjønn og hankjønn, og at mennesker er enten det ene eller det andre.

Trans: Person som er et annet kjønn enn det som ble bestemt ved fødsel.

Trans*: Paraplybetegnelse som refererer til ulike identiteter innen identitetsspekteret.

Variasjon i kroppslig kjønnsuttrykk: (Se interkjønn.) Betegnelse som brukes fordi flere personer tilhørende denne «gruppen» ikke finner seg til rette med interkjønnbegrepet.

(Jentoft, 2015; Killermann, 2013)